

ОДБРАНА

**НАЈЗАПАЖЕНИЈЕ ВЕЖБЕ
ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
У 2014. ГОДИНИ**

**ВЕК
ОД КОЛУБАРСКЕ
БИТКЕ**

Срећна нова
2015.

Медија центар „Одбрана“

ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

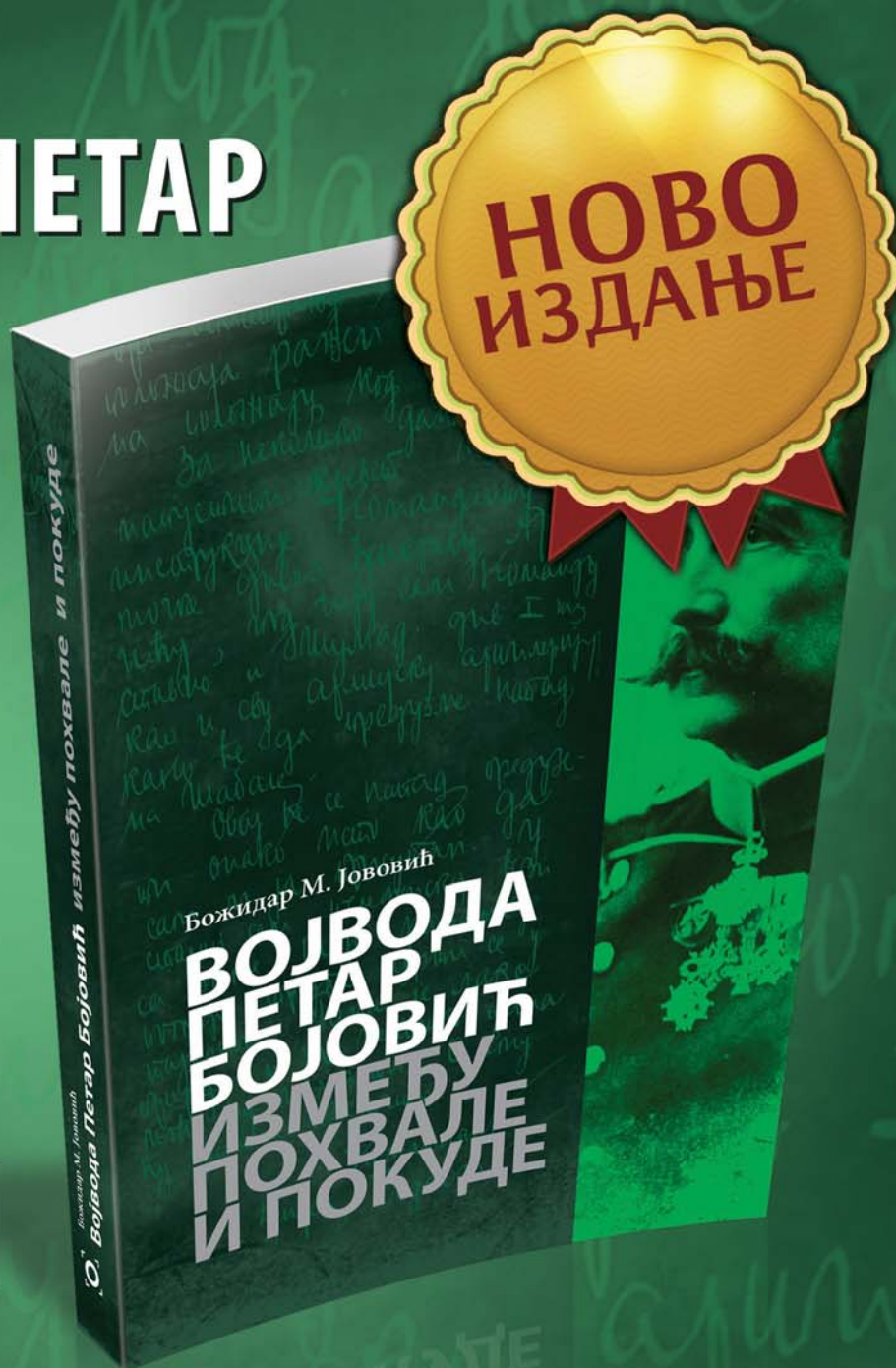
ИЗМЕЂУ ПОХВАЛЕ И ПОКУДЕ

аутора Божидара Јововића

Ретко је ко, као професор Јововић, у једној реченици исказао суштину трагичног односа државе и њене војске: „Српска војска створила је државу која ју је уништила, а социјалистичка војска чувала је друштво које ју је на најсрамнији начин урушило.“

Историјска правилност да „велики догађаји стварају велике људе, а велики људи стварају велика дела“ још једном се потврдила на примеру војводе Петра Бојовића. Последњи српски војвода Војске Краљевине Србије и Војске Краљевине СХС надживео је Краљевину Југославију и вероватно се још једном уверио у заблуде југословенства, у које војвода Мишић никада није веровао.

Броширано / ф. 14×20,5 / 592 стр.
шифра: 111317
Цена: 1.155,00, са попустом: 808,50

НАРУЦБЕНИЦА

МЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд,
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
Жиро-рачун: 840-312849-56

Наручујем књигу:
1. Шифра 111317/„ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ – ИЗМЕЂУ
ПОХВАЛЕ И ПОКУДЕ“, по цени од 808,50 динара

Купац

ЈМБГ

Адреса становања, улица и број

Место

Телефон

Потпис наручиоца

Плаћање наручених издања врши се унапред. Доказ о улази целокупној износа доставиши МЦ „Одбрана“, након чега испоручујемо књиге. Купљена издања биће достављена поштом на шериш куйца.

ОДБРАНА

Медија центар „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
е-mail: komercijala@odbrana.mod.gov.rs, www.mod.gov.rs

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Рајника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапанџин, пуковник
ВД главног и одговорног уредника
Владимир Почуч, потпуковник

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић
Владимир Вјештић
Мирјана Крстовић, потпоручник
Биљана Миљић
Александар Петровић, капетан

Стални сарадници

Станислав Арсић, др Себастијан Балаш,
др Славиша Влацић, Милосав Ц. Ђорђевић,
др Милан Мијалковски, др Зоран Миладиновић,
др Миљан Милкић, Будимир М. Попадић
Никола Остојић, Александар Радић, Влада Ристић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Марија Марић,
Слободан Михаиловић (технички уредници)

Фотографија

Стефана Савић (уредница),
Горан Станковић, Душка Стефановић,
Јово Мамула, Даримир Банда (фото-репортери)

Језички редактор

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809
Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808
Секретар редакције 3201-809; 23-079
Прелом 3240-019; 23-583
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995
ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,
ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

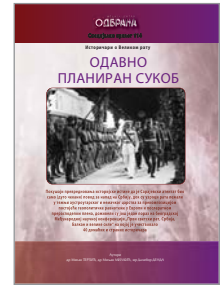

БРОЈ 223

Обука припадника
батаљона
војне полиције
„Кобре“

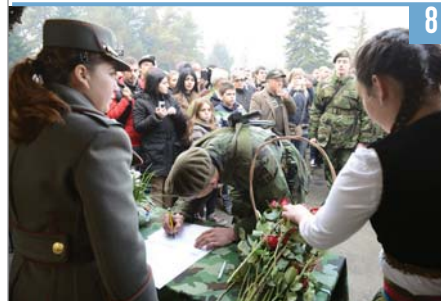
СНИМИО

Јово МАМУЛА

Специјални прилог
Историчари
о Великом рату

Новогодишњи пријем
министра одбране и
начелника Генералштаба
**ВОЈСКА ДЕЛИ
СУДБИНУ ГРАЂАНА**

Децембарска
генерација војника
положила заклетву

ВИШЕ ОД ТРАДИЦИЈЕ

Најзапаженије вежбе
Војске Србије у 2014. години

**ИСПИТИ
ВОЈНИЧКЕ
ЗРЕЛОСТИ**

Студијско путовање
„100 година Колубарске битке“
са сценским приказом

**КУЛТУРА СЕЂАЊА
НА ТРИГОНОМЕТРУ 239**

Реч уредника

Будућност

Још једна је година за нама. Можда би оптимисти, верујући да је реч о општим истинама, пре рекли – још једна је пред нама. Ипак свесни да неутемељен оптимизам лако мирише на глупост, можемо рећи да су 2014, као и претходне године, обележили успони и падови, наше појединачне и заједничке упитаности, подједнако као одговори до којих смо, снагом сопствених мисли или нама непознатом вољом, долазили. Тек читајући између редова наслућивали смо оно што јесте. У сваком случају, како би то приметио Ниче, много тога остало је скривено пред нашим погледом...

Сасвим извесно, међутим, ако говоримо војничком терминологијом, наш систем одбране стабилно је функционисао у условима ограничених финансија. Делио је судбину грађана Србије, који су Војсци као институцији указали највише поверење. С правом! Доказали су се српски војници као поуздани партнери у многобројним мировним мисијама широм света. Систем је унапредио и регионалну војну сарадњу, поштујући туђе, а не запостављајући своје интересе.

Због елементарних непогода с којима се, нажалост, суочила наша земља у минулој години, припадници Војске Србије помогли су становницима угрожених крајева. А на „Пасуљанским ливадама“, „Песковима“, „Међи“ или полигону у Никинцима, чешће су него обично газиле војничке чизме пешадинаца, артиљераца, тенкиста, пилота и логистичара, који су тестирали своју професионалну, физичку и психолошку спремност. Водови, чете, батерије и батаљони, самостално или са саставима иностраних војски, увежбавали су наменске задатке на вежбама „Викинг“, „Плави одговор“, „Гром“, „Раваница“, „Срем“, „Здружени напор“, „Платинасти вук“... Успешно! И „Корак победника“ прилог је таквом запису.

Година коју смо у животном календару прецртали, али не и заборавили, била је за нашу војску, која препознатљивост гради у сусрету традиције и модерности, време својеврсне културе сећања – првенствено на Велики рат, у коме су пре једног века знани и незнани српски војници извојевали велике победе на Церу и Колубари. Стога, никада не заборавимо да су у нечему новом клице старог, да је увек долазеће најављено у постојећем.

У нову годину ушли смо смањених плата, с буџетом који је у односу на прошлгодишњи већи јер је Фонд СОВО „изашао“ из нашег система. Око 12.500 активних и пензионисаних припадника Министарства одбране и Војске нема решено стамбено питање, а годишње се подели мање од 1.000 станова, што знатно поскупљује свакодневни живот и умањује сигурност војника.

Како, онда, мислити о будућности, упитао се академик Душан Косовић. И одговорио: „Можда не ваља бити опсесивно везан за њу, јер нам се може догодити да заборавимо садашњост. Не можемо мислити на будућност ако нас безобзирно притиска садашњост, нарочито ако сматрамо да нам је за то довољно само искуство прошлости. Ко не схвата да човека из будућности вребају опасности, лакомислени је идеалиста. Сигурно је да не знамо шта нас чека у будућности, па се зато и не вреди превише уздати у њу. Од тога је једино бесмисленије – превидети је“. Упркос свему... ■

Владимир ПОЧУЧ

- 10 Министар одбране у „Првом партизану“
и „Застави оружју“

ПОДРШКА НАМЕНСКОЈ
ИНДУСТРИЈИ

- 11 Посета начелника Генералштаба
Војске Црне Горе

РЕГИОН СПРЕМАН ДА
ОДГОВОРИ ИЗАЗОВИМА

- 14 Александар Диклић о Београду

ГРАД С ОСМЕХОМ ЗАВОДНИКА
И ОЧИМА РАТНИКА

- 29 Дан Ваздухопловства и
противваздухопловне одбране

УСПЕШАН ЛЕТ ПЛАВОГ ЈАТА

- 30 Шта „пуни душу“ Будимиру Попадићу Буди

ПЕЦАРОШ НЕКЕ ДРУГЕ ВРСТЕ

- 34 Удружење ратних добровољаца 1912–1918.

Њихових потомака и поштовалаца

РАД ДОНОСИ
РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТ

- 36 Милутин Миланковић као инспирација

НАУЧНИК АРХАЈСКОГ ОСМЕХА

- 40 Први светски рат на Сави и Дунаву

НЕЗАШТИЂЕНЕ РЕКЕ

НОВОГОДИШЊИ ПРИЈЕМ
МИНИСТРА ОДБРАНЕ И
НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБА

Војска дели судби

– Поносно могу да кажем да смо оправдали велико поверење које грађани имају у Војску. Оно је данас, уверен сам, још веће, јер није било места у Србији где наши припадници нису помогли угроженом становништву током и после елементарних непогода – нагласио је министар Гашић.

1. јануар 2015.

У Дому Гарде на Топчидеру, министар одбране Братислав Гашић и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић приредили су 23. децембра традиционални пријем поводом новогодишњих и божићних празника. Свечаности су присуствовали председник Републике Србије Томислав

ну грађана

Николић, министри у Влади, представници законодавне, извршне и судске власти, дипломатски и војни представници акредитовани у нашој земљи, представници верских заједница, припадници Министарства одбране и Војске Србије, познате личности из културног и јавног живота, те представници медија.

Како је истакао министар Гашић, многобројни гости потврда су колико се цени и вреднује све што су Министарство одбране и Војска Србије учинили у години за нама.

Према његовим речима, обезбеђено је стабилно функционисање система одбране и створени су предуслови за даљи развој, а све то

у условима смањених буџетских средстава.

– Тиме смо потврдили да Војска дели судбину грађана Србије. Уз штедњу у свим сегментима организације и рада, показали смо да смо способни да заштитимо земљу, грађане, њихову имовину. Истовремено, јачамо позицију и кредибилитет Србије на међународном плану. Одржавамо и додатно унапређујемо војну сарадњу с оружаним снагама бројних земаља света, а нарочито региона – нагласио је министар.

Осим ангажовања у ванредним околностима, како је навео министар, војници су извршавали и редовне задатке, те реализовали значајне вежбе у 2014. години – „Гром“, „Плави одговор“, „Срем“, „Платинисти вук“ и „Раваница 2014“. Тада су показали висок ниво обучености и доказали да у професионалној оспособљености нимало не заостају за партнерима.

– Истакао бих и похвалио сарадњу с државним органима, локалним самоуправама, организацијама, бројним институцијама и установама. Заједно смо потврдили да Војска Србије јесте, и да ће то бити и убудуће, војска свог народа, свих својих грађана, институција којој се највише верује. Наш најбољи резултат и доказ колико сви заједно можемо и знамо, али и чиме располажемо, јесте војна парада „Корак победника“. Српска војска данас је цењена и уважена, увек спремна да одговори на све претње и изазове – рекао је министар.

– Сигурним и одлучним кораком настављамо ка коначном циљу – да будемо још респектабилнија војна снага, понос нашем народу и држави којој смо посветили живот. Због тога вас и позивам да нас, као што је то био случај и до сада, подржите у нашим настојањима и напорима – поручио је министар Гашић, пожелевши свима успешну Нову годину. ■

Биљана МИЉИЋ
Сања АНЂЕЛКОВИЋ
Снимео Јово МАМУЛА

ДЕЦЕМБАРСКА ГЕНЕРАЦИЈА ВОЈНИКА ПОЛОЖИЛА ЗАКЛЕТВУ

Више од традиције

Најмлађи војници на добровољном служењу војног рока и професионални војници положили су 20. децембра заклетву у Првом центру за обуку у Сомбору и у касарнама „Војвода Живојин Мишић” у Ваљеву и „Војвода Петар Бојовић” у Лесковцу

У Првом центру за обуку у касарни „Аеродром” у Сомбору заклетву је положило 157 војника на добровољном служењу војног рока, у Другом 129, а у Трећем центру у Лесковцу отаџбини се заклело 147 војника.

Честитајући војницима положену заклетву у Лесковцу, министар одбране истакао је да су одлуком да постану војници показали велику зрелост, озбиљност и родољубље, а да је њихова заклетва обавеза за читав живот због које треба да буду поносни.

Војска је институција у коју грађани имају највише поверења, чему је допринела наша војничка традиција. Истовремено, оспособљавамо се да реагујемо на све безбедносне ризике и претње у савременом свету и остали смо неприкосновени чувари везе између народа и Војске, а то смо показали увек када је то било потребно – рекао је министар Гашић. Он је подсетио на ангажовање војске у трећој мисији, на помоћи становништву током елементарних непогода прошле године, и додао да младост Србије није заборавила традицију и праве вредности.

Свечаности полагања заклетве у сомборској касарни присуствовао је начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић, који је нагласио да је за војнике Србија изнад личних мотива и интереса, а њена част и добробит за војнике највиша светиња.

Он је истакао да памтећи славну војничку прошлост Војска Србије спаја традицију и модерност, да је остала чувар везе Војске и народа, и да је поверење које јој грађани указују истовремено признање и обавеза.

– Остали смо доследни и непоколебљиви чувари везе војске и народа, што смо показали кад год је то било потребно, извршавајући задатке које нам је поверила отаџбина. У 2014. години, помоћ наше војске била је пресудна за решавање озбиљних проблема с пијаћом водом у западној Србији, за евакуацију угрожених грађана из завејаних путничких колона у Војводини, за одбрану Србије од поплава и враћање живота у те крајеве – изјавио је генерал Диковић.

Заменик начелника Генералштаба генерал-потпуковник Јовица Драганић, на свечаности полагања заклетве у Ваљево, поручио је војницима да буду достојни богате и славне војничке традиције Србије.

– Будите истрајни и дисциплиновани, одважни и искрени. Радите поштено и одговорно, предано и чисте савести. Развијајте се као личности, очврсните свој карактер, стичите знање и стварајте породице. Не питајте шта може отаџбина да уради за вас, него шта ви можете да урадите за отаџбину. Свакога дана одлучно корачајте напред – поручио је најмађим војницима генерал Драганић.

Уз помоћ Музеја града Ваљева и мештана, припадници Другог центра за обуку припремили су изложбу посвећену стотој годишњици Великог рата, која је привукла велику пажњу гостију на заклетви. ■

Новинари и фото-репортери „Одбране“

Више упутних рокова

Министар одбране истакао је да су током 2014. године учињени значајни помаци у организацији и постицању оперативних способности Војске Србије.

– Повећали смо број упутних рокова војника на четири, а очекујем према интересовању које имамо, да у 2015. године буде и шест упутних рокова. Тако ћемо имати много већи број припадника на одслужењу добровољног војног рока. У Лесковцу ћемо уредити касарну у коју се није улагало дуже од 30 година – рекао је министар Гашић.

МИНИСТАР ОДБРАНЕ У „ПРВОМ ПАРТИЗАНУ” И „ЗАСТАВИ ОРУЖЈУ”

Подршка наменској индустрији

После отварања погона ужичке фабрике наменске индустрије, у који је инвестирано 3,7 милиона евра, министар је у Крагујевцу разговарао са руководством и радницима „Застава оружја” и дао чврсте гаранције да ће фабрика функционисати уз подршку државе и реализацију социјалног програма, инвестиције и подмлађивање кадра

Министар одбране Братислав Гашић и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић посетили су Привредно друштво „Први партизан” у Ужицу, где су, после састанка, у друштву генералног директора те фабрике наменске индустрије Добросава Андрића, свечано отворили реконструисану халу за производњу чаура

Нови погон, површине 10.000 квадратних метара, инвестиција је фабрике вредна више од 3,7 милиона евра.

– Очекујемо да већ у првој трећини године стигне нова машина из Швајцарске од 4,5 милиона евра, такође инвестиција „Првог партизана”, чиме заокружимо процес који је покренут још пре две године, а чији је циљ да се „изађе” из подземног дела фабрике, те да добијемо знатно боље услове за рад и раднике – нагласио је министар Гашић, додајући да је у плану да се у наредне две године заврши и објекат „Трешњица”.

Он је потврдио да ће две трећине радника, досад ангажованих на основу уговора о делу и о привремено-повременим пословима, бити стално запослено, па ће „Први партизан” већ почетком године имати 1.100 стално запослених радника, које „фабрика сада може да носи”. Такође, у наредном периоду „Српска банка” биће само банка седам фабрика наменске индустрије Србије.

Нови погон за производњу чаура смештен је у две реконструисане хале и у њему се израђују чауре калибра до 12,7 милиметара. Пуштање у рад тог погона омогућило је измештање дела опреме из подземног објекта, чиме су остварени хуманији услови за рад и повећана безбедност запослених, а трошкови пословања смањени су за око 7

милиона динара месечно. Министар је са сарадницима обишао и халу за производњу зрна, пуштену у рад крајем 2013. године чија је укупна вредност инвестиције око 2 милиона евра.

После Ужица, министар Гашић боравио је у крагујевачком „Застава оружју”, где је разговарао са радницима о кадровским решењима и будућности те фабрике. Том приликом потврдио да је нови директор Милојко Брзаковић изабран у складу са законом, а да фабрика у 2015. години може остварити завидне резултате, јер има подршку Министарства одбране.

– Фабрика од пре два месеца редовно исплаћује порезе и доприносе и држава ће учинити све да се дуговања из ранијег периода, у износу од 12,5 милијарди динара, због којих је фабрика и највећи дужник, конвертују – најавио је министар одбране.

Такође, рекао је да се у години пред нама планира заједничка реализација социјалног програма, како би се запослили млади људи. Председник синдикалне организације „Застава оружје” Драган Илић потврдио је да је министар обећао подршку у исплати зарада, инвестицијама и подмлађивању кадра. ■

Б. МИЉИЋ
Снимио Ј. МАМУЛА

Регион спреман да одговори изазовима

Све чешће елементарне непогоде које погађају цео регион показале су да још не постоји начин да се катастрофе и њихове размере предвиде, али су доказале одлучност балканских земаља да у кризним ситуацијама пруже помоћ једна другој. Регионално повезивање преко иницијатива, заједничке обуке и вежби, и коришћење капацитета других земаља круна су сарадње и кључ успеха у време ограничених ресурса – сагласни су генерал Диковић и адмирал Самарџић.

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић састао се 16. децембра у Београду са начелником Генералштаба Војске Црне Горе адмиралом Драганом Самарџићем. Говорећи о значају данашње посете, генерал Диковић указао је на добру сарадњу две земље, напомињући да постоје могућности за њено унапређење ради јачања способности, међусобног поверења и разумевања као и обезбеђивања мира и безбедности. Он је истакао да ће у будућности сарадња имати тежиште у обуци, образовању и војноекономском делу. Начелник Генералштаба Војске Србије рекао је да не постоје области у којима две војске не могу сарађивати, јер је реч о земљама с традиционално добрим односима, које су кроз историју биле повезане и упућене једна на другу.

Генерал Диковић захвалио је адмиралу на помоћи коју је Војска Црне Горе упутила Србији у периоду мајских поплава, подсетивши да је та земља послала седам тимова, пет медицинских, један ронилачки и један спасилачки тим.

Адмирал Самарџић истакао је регионалне безбедносне иницијативе као кључни облик сарадње који има велики значај не само за Србију и Црну Гору, већ и за регион.

Он је истакао да, услед ограничених ресурса, с којима су све земље суочене, често једна земља не може одговорити свим безбедносним изазовима, али да регион може.

Гост из Црне Горе подсетио је да су претходних година регион погађале различите елементарне непогоде, те да је управо из тих разлога иницирано стварање предуслова и техничких процедура које би омогућиле лако реаговање и међусобно помагање уколико се оне понове. Изразио је интересовање за коришћење капацитета Војске Србије, посебно у области едукације, обуке логистичких специјалности, али и ремонтних услуга Ваздухопловног завода „Мома Станојловић“ и техничких завода за ремонт муниције.

Адмирал Самарџић одржао је и предавање „Достигнути ниво реформи Војске Црне Горе и планирани кораци ка даљим интеграцијама“ слушаоцима Генералштабног усавршавања и припадницима Министарства одбране и Војске Србије, а током дводневне посете Србији, делегација Војске Црне Горе положила је венац на Споменик незнатом јунаку на Авали и посетила Центар за усавршавање кадрова АБХО у Крушевцу. ■

М. КРСТОВИЋ
Снимио Г. СТАНКОВИЋ

Државни секретар Ђорђевић примио адмирала Самарџића

Државни секретар Министарства одбране Зоран Ђорђевић разговарао је 17. децембра са начелником Генералштаба Војске Црне Горе адмиралом Драганом Самарџићем о досадашњој сарадњи у области одбране и захвалио на помоћи коју је Црна Гора упутила Србији приликом поплава у мају.

Србија и Црна Гора заједно учествују у неколико значајних регионалних иницијатива – Процес сарадње Југоисточне Европе, Регионални савез за сарадњу, Централноевропска и Јадранско-јонска иницијатива. Односи две земље су у узлазној фази, а саговорници су се сагласили да постоји узајамна подршка процесу евроинтеграција и регионалне сарадње, као и интерес за даље јачање економских односа.

Припадницима система одбране уручени кључеви 43 стана

У Великој ратној сали, министар одбране Братислав Гашић уручио је 25. децембра кључеве за 43 стана припадницима Министарства одбране и Војске Србије који се налазе на локацијама Бежанијска коса, Населу „ Степа Степановић”, Нови Београд, Чукарица и Стари град. Додели кључева присуствовао је и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић.

Министар Гашић истакао је да је нова пракса Министарства одбране да на крају сваког дана мора бити видљиво оно што је тог дана урађено, а данашњи почиње поделом кључева припадницима Министарства одбране и Војске Србије који у Нову годину улазе с решеним стамбеним питањем.

– То за вас значи нови почетак и шансу да са породицама безбрижније гледате у боље сутра. За нас је то подстрек да наставимо с радом и решимо стамбено питање и за остале наше припаднике, којих има 12.500 – истакао је министар одбране, додајући да је у претходне две године обезбеђен кров над главом за 1.300 припадника система одбране, чиме је та листа знатно смањена.

Према његовим речима, и у 2015. и у наредној години очекује се још много посла, јер је материјална сигурност припадника система одбране приоритет, а Војска је јака колико и сваки њен појединац. ■

Б. М.

Друга фаза изградње Атлетске дворане

Поводом планираног расписивања тендера за другу фазу изградње Атлетске дворане у Војној академији, објекат у изградњи обишли су министри одбране и омладине и спорта Братислав Гашић и Вања Удовичић.

Дворана ће бити у функцији не само за професионалне спортисте и припаднике Војске Србије, већ прилагођена и рекреативцима и особама с инвалидитетом.

– Формиран је менаџерски тим који ће се старати о свим инвестицијама који ћемо овде реализовати до завршне фазе, која би требало да буде почетком 2016 године – истакао је Гашић и потврдио да су с Министарством омладине и спорта усаглаше-

ни кораци како би се успешно припремили за организацију Атлетског првенства 2016 године.

Министар Удовичић захвалио је Министарству одбране на разумевању и ангажовању око завршетка дворане и истакао да је, после завршетка прве фазе радова, у припреми документација за расписивање јавне набавке за другу фазу.

Министарство омладине и спорта, односно Влада Републике Србије, определили су у 2015. години 198 милиона динара за завршетак првог дела друге фазе, а 2016. ће уследити коначна исплата од 150 милиона динара, чиме ће ова инвестиција бити комплетно завршена. ■ В. В.

Макета авиона МиГ-21 у Крушевцу

На Дан Ваздухопловства и противваздухопловне одбране, 24. децембра, постављена је макета авиона МиГ-21 у Крушевцу, која је дар Војске Србије. Манифестацији су присуствовали министар одбране Братислав Гашић, градоначелник Крушевца Драги Несторовић, припадници Министарства одбране, Војске Србије, Града Крушевца и бројни грађани.

Према речима министра одбране, баш као што се и Србија налази на раскршћу „у којем је један пут саткан од времена лоших одлука, а други онај

који доноси боље сутра и сигурност”, и овај „МиГ 21” стоји на такој раскрсници.

– Он ће, сигуран сам, бар симболичком, бити добар мотив да храбро, без освртања, кренемо напред. Војска дели судбину народа, па смо и ми у претходном периоду функционисали у нимало лаким околностима и условима за рад. Ипак, то нас није спречило да постигнемо одличне резултате – нагласио је министар Гашић. ■

С. А.

Додељена војна признања

Поводом одржавања војне параде „Корак победника“ и завршетка 2014. године, министар одбране Братислав Гашић и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић уручили су 170 војних признања, неновчаних награда и стимулативних мера, од укупно 717 колико је тим поводом додељено, у Дому Гарде на Топчидеру.

Плакета Министарства одбране додељена је и јавном медијском сервису Републике Србије – Радио телевизији Србије, а златна плакета припала је Граду Београду. Такође, градоначелнику Београда Синиши Малом додељена је војна спомен-медаља за изузетан допринос систему одбра-

не, а исто одликовање уручено је и Миодрагу Зечевићу. Због доприноса изградњи система одбране Србије, златну плакету министар одбране доделио је начелнику Генералштаба. ■

Б. М.

Састанак генерала Диковића и Фиљуоле

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић сусрео се у Нишу 11. децембра са командантом КФОР-а генерал-мајором Франческом Паолом Фиљуолом. Био је то први званични сусрет двојице генерала од како је у септембру генерал Фиљуоло постављен на ту дужност. Двојица генерала разговарала су о актуелној безбедносној ситуацији на Косову и Метохији и дуж административне линије, досадашњим односима Војске Србије и КФОР-а, те о правцима будуће сарадње.

Реч је о састанку на високом нивоу Заједничке комисије за спровођење Војнотехничког споразума, коју чине Комисија Команде КФОР-а и Комисија представника снага безбедности Републике Србије, а који се редовно одржавају на различитим нивоима од 1999. године. ■

З. М.

ДЕЛЕГАЦИЈА Универзитета одбране Индонезије, коју је предводио декан генерал-мајор др Сајфул Анвар, посетила је Ректорат Универзитета одбране Министарства одбране. Генерали Јевтић и Анвар представили су, током састанка, рад Универзитета које предводе, а индонежанска делегација обишла је Војну академију, Медицински факултет ВМА и Институт за стратегијска истраживања. ■

АНАЛИЗА верске функције, прва од увођења верске службе у Војску Србије одржана је 23. децембра у Управи за људске ресурсе Генералштаба. Један од циљева анализе, којом је руководио начелник Одељења за веру пуковник др Саша Милутиновић, било је и сагледавање степена примене Споразума о вршењу верске службе и Правилника о условима за вршење делатности верске службе у Војсци Србије, а дефинисани су и приоритетни задаци у 2015. години. ■

СРПСКИ мировњаци ангажовани у мултинационалним операцијама Европске уније (EUFOR RCA) и Уједињених нација (MINUSCA) у Централноафричкој Републици сусрели су се, 17. децембра, у бази мисије Европске уније у Бангију. Срдачан сусрет српских мировњака, увеличао је и командант мисије ЕУ у Централноафричкој републици, бригадни генерал Жан-Марк Баке. ■

БРОДСКО звоно на броду посебне намене „Козара“ осветљано је 18. децембра на сидришту Ушће. У присуству заменика команданта Команде за обуку генерал-мајора Млађена Нишевића, заменика команданта Речне флотиле пуковника Драгана Бојића, активних и пензионисаних припадника те јединице, удружења Поткозараца и преживелих логораша и бројних гостију Његово преосвештенство, епископ славонски владика Јован Ђулибрк осветљао је бродско звоно, које од данас краси „Козару“. ■

ПРИПРЕМА и извођење нападне операције бригаде КоВ, тема је вежбе која се од 11. до 16. децембра одржала у Центру са обуку путем симулација, у касарни „Бањица-2“. Циљ је увежбавање команде Друге бригаде Копнене војске и команде батаљона у раду током процеса оперативног планирања, командовања јединицама током извођења операције и организовања садејства и сарадње у току извођења операције. ■

СВЕЧАНОМ седницом Скупштине Града Чачка, 18. децембра, поводом Дана града, градоначелник Војислав Илић уручио је признања заслужним појединцима и организацијама. Том приликом командант Друге бригаде Копнене војске, бригадни генерал Маринко Павловић, у име начелника Генералштаба, команданта Копнене војске и своје име примио је захвалнице за несебичну помоћ припадника Војске Србије и Друге бригаде Копнене војске, угроженом и поплављеном становништву на територији Чачка за време мајских поплава. ■

АЛЕКСАНДАР ЛИКЛИЋ
О БЕОГРАДУ

Београд је стари шмекер
у новим ципелама,
али старом капуту,
с перфектном кошуљом,
али погрешном краватом,
осмехом заводника и
очима ратника.
Он је мушкарац који
не дозвољава да га
не волимо, без обзира на
чудну нарав и још чуднију
прошлост.

ГРАД С ОСМЕХОМ ЗАВОДНИКА И ОЧИМА РАТНИКА

Александар Диклић је Београд опевао, истражио, описао, снимео – доживео. То сентиментално путовање историјом једног града има свој музички, филмски и књижевни запис. Инструментални албум „Моја Александрија“, ТВ серија „Београд вечити град“ и истоимена књига, као и серијал „Сто сенки над Београдом“, сведоци су великог труда, пожртвовања, особене запитаности... А све то заједно изнедрило је портрет Београда до сада незабележен у нашој свести, основ за бољи, лакши и дубљи доживљај идентитета, за победу смисла, чињеница и разума над вечитим претеривањем, које је Београд одређивало крајностима, где је на једној страни заборав, а на другој тврдања да смо једини народ Европе...

О Судбином одређени или појединачним енергијама обликовани, наши животи се постојано разликују. Шта је то што је одредило Ваш живот, што га је учинило баш оваквим какав јесте? Изван званичних биографија увек постоји читав низ избора, људи, утицаја, одлука, догађаја, књига, мириса... који обликују наше животе.

– У Вашем питању заиста почива и велики део мог одговора. Дакле, мој живот су најпре одредили, усуђујем се да кажем – велики људи, као и чињеница да сам од малена био у прилици да доносим крупне одлуке, многе књиге, али и број-

на путовања, љубави, личне трагедије и ненадани успеси. Покушавајући да сасвим искрено одговорим, рећи ћу истину, а то је да је мој 45 године дуг живот, већ одавно препун невероватних догађаја, тако да би моја биографија била тешка и дебела књига, испуњена смехом, сузама, необичним догађајима, али и обиљем тишине и добровољне самоизолације. Мислим да никад јавно нисам признао да волим самоћу, радо јој се препуштам, у њој стварам, маштам, схватам. С друге стране, осећам се безбрижно у кругу пријатеља, посебних и одабраних људи којима дугујем много.

Болне дане преживео сам уз несваичку помоћ управо тих људи, спремних да чују моје исповести до детаља. То није лаган посао, да се разумемо. Путовања су ми, с друге стране, помогла да себе и свој град сагледам са спољне стране. Сви знамо тај осећај повратка у родни град. Тај сукоб идеализоване слике о нама и реалног призора води кроз депресију, а онда даље у спознају. На срећу или не, упознајући Београд човек упознаје себе, јер заиста, град с оваквом историјом вас просто тера да се одредите према многим догађајима, људима и њиховим поступцима. Чини ми се да сам у овом послу прилично успео и да ниједну причу о Београду нисам понудио, а да је претходно нисам лично доживео, савладао и осетио се делом ње. Откуд толико труда, верујте не знам... Рећи ћу без скромности, кад се

окренем и погледам последњих пет година у којима сам радио на пројекту „Београд вечити град“, видим искључиву слику огромног труда, некакво бојно поље, а за такав подвиг данас, сасвим сигурно, не бих имао ни снаге ни воље.

Лакнуло ми је и недоумица је откољена... Наиме, у предговору књиге сам се питао да ли ће ме растанак с писањем књиге „Београд вечити град“ радовати или растужити. Радујем се јер сам привремено у стању да се одморим и стабилизујем... Осећам се као да сам учествовао у београдским биткама, невољама и као да и сам имам седам хиљада година. Плес са Београдом ме је на личном плану коштао много чега... Драгоценог и неповљивог.

О Чини се да сте град, простор, културу и посебности средине којој припадасте прво ојричали музиком, инструментални албум „Моја Александрија“, па тек онда ТВ серијалом „Београд, вечити град“, истоименом књигом, као и серијалом „Сто сенки над Београдом“. Како се догодио тај след?

– Тај след је последица личног доживљавања живота па и личног усавршавања и напредовања. Можете само замислити какво је задовољство када у 2013, „испод“ свог филма поставим музику коју сам компоновао рецимо 1993. године, а да та целина делује тако како делује – складно. Да, заиста се може рећи да су сва моја дела сада уједињена, што ме посебно и додатно испуњава. Више нисам недоречен и ко жели да зна нешто о мом осећају и потреби за изражавањем, сада има потпуну слику. Тако „растерећен“, с огромном енергијом приступио сам новом пројекту „Сто сенки над Београдом“, који по свом обиму, а надам се и квалитету, стаје у ред с ранијим остварењима.

О У ком је од тих медија Београд било најзанимљивије представити?

– Не знам... Али како ово није достојан одговор... Најтеже је свакако било радити на ТВ серијалу од 27 епизода. А како то обично бива, најтеже су ствари најдраже после неког времена. То време још није протекло и ја тренутно

нисам у стању да сагледам о чему се ради. Милионско гледалиште је подељено, видим дејство серијала и књиге, али га сам још не осећам, превише сам близу и, да будем искрен, променим канал кад видим неку од епизода, јер док их гледам, тражим и видим пропусте, нисам у стању да будем објективан. Не желећи да се додатно нервирам, једноставно променим канал. Рад на музици је нешто чега сам гладан. Можда је ово прави и исправни крај одговора на постављено питање.

Q „Као аутор могу да кажем да сам у односу на тему, у покрећеној позицији, јер не знам да ли је значајније то што сам написао књигу о Београду, или „ово што је Он направио од мене“ – Ваша је мисао. У ком смислу Вас је рад на књизи мењао?

– Сваки лом предрасуда ствар је личног напредовања. Ја сам мислио да понешто знам о Београду, али тврдим вам, то је била, математички речено, статистичка грешка у односу на лавину спознаја коју сам стекао и поделио са гледаоцима и читаоцима. Одавно сам научио да се препустим новим сазнањима и да се не браним од новог схватања. Чини ми се да солидна аргументација лако мења нешто у шта сам „веровао“. Београд је с моје данашње тачке гледишта и већи и битнији него што сам претпостављао. Има своју фактографску ризницу, али је Он истовремено и благодарна кутија прича без краја и почетка. Град као да има своју вољу, а та воља нас тера на размишљање, на покушај разумевања људске природе... То што пише у књизи није ни најважније ни најбитније. Драгоцепо је оно што је резултат читавог поступка, а то је одговор на питање како је могуће да се толико ствари десило баш ту, у граду коју се налази под нашим ногама.

Проматрање догађаја с историјске дистанце претвара се у пакете знања, личног, али дељивог. Човек постане мудрији. Није могуће кретати се по Београду а да се не загази у какав апсурдни догађај који се десио ко зна кад. Чак и да хоћете, историју је овде немогуће избећи. Београд је заиста произвео више историје него што то човек може да поднесе. На пример, свратите у „Мажестик“ на кафу, љубазан келнер ће вам указати на флеку у поду коју је направила бомба

од 250 кг, прошећајте дете по Ташмајдану, неко ће вас обавестити да је испод гробље, возите се Булеваром краља Александра, и уз мало маште успећете да „пропаднете“ кроз време и схватићете да возите римским „Виa милитарис“... Примери су безбројни. Најлепши Београд немогуће је додирнути, то јесте тачно, али ово даје за право да о њему маштамо, да га местимично и где је могуће реновирамо, лагано и с поносом.

Q Управо је Београд и главни јунак Ваше књиге. Како бисте га још лепог искуства и година изучавања описали?

– Као старог шмекера у новим ципелама, али старом капуту, с перфектном кошуљом, али погрешном краватом, осмехом заводника и очима ратника. Као мушкарца који не дозвољава да га не волимо без обзира на чудну нарав и још чуднију прошлост. Тако некако. Али не заборавимо, чак и да нема зграда, мостова, ничега... Ако бисмо замислили ледине уместо насеља, били бисмо одушевљени оним што је природа пружила самом месту. То ушће двеју река, небо, та пролећа пуна снаге и песнички тугаљиве јесени... Зима у којој сама земља као да одмара и лета пуна страсти набоја и сладуњава вртоглавице. Чаробно, зар не?

Ако вратимо зграде, кола и људе, а не заборавимо овај увод, и ако се загледамо у општу нарав овдашњих грађана, и поред евидентних архитектонских руина, видећемо леп свет. Одражне и добре људе, слободољубиве и благородне. На свом путовању кроз време и у повратку ка данас, а то је за мене најважније, стекао сам бројне пријатеље, чак и онакве за које се питате, како сте живели пре њих.

Q На албуму „Моја Александрија“ постоји тема с називом „У времену велике туге“. Кажете да је година констанџа и историји Београда несрећа, да је у њему једино сиротиња била наследна, али и да и поред толико страдања, смрт у Београду нема шта да тражи... Шта је онда Београд учинило вечитим?

– Дух његових грађана. Нама јесте и мора бити жао што Београд није довољно или с балансом задржао ни оријенталну ни европску визуру, али је управо то оно што описује дух самог града и

његових грађана. Овде је тешко бити странац, свака недоумица о том питању траје до одласка у прву кафану или позориште, где је пожељна или дозвољена манифестација духа. Београђани су листом дошли однекуд, а град широке душе им се сав дао. Страдања је било превише, али је ваљда баш због тога живот вазда журио да се врати у град. То неискрпно васкрсење једне вароши и учинило је да Београд у очима времена постане вечито место.

Q Пишање које сте поставили себи на почетку бављења Београдом било је: „Зашто је Београд вековима био најпожељнија тачка на свим војним картама Европе?“ Какав је Ваш одговор?

– У једној речи то је Дунав! Заиста, Дунавом су долазиле све промене. Ми, навикнути на ову благородну реку, уопште не схватамо вредност велике воде. Дунав по древним легендама извире из раја и пере град на гребену, а Сава се умиљава и улива – ту, под ногама сјајног и славног Београда. Ово је редак приказ, а ако се узму у обзир и токови река на северу и југу, сваком поручнику је јасно шта се у региону „мора“ освојити. Што виши чин, то већа глад, тако да претпостављам да су генерали Београд посматрали као ненадмашну „вечеру“ којој се не може одолети. Надаље, околина Београда је од античког доба становницима пружала фантастичан и довољан извор хране, али и вина. Клима је прилично умерена, па не чуди што је и у доба Рима град био заслужено пребивалиште пензионисаних легионара. Ако погледамо мапе из било ког доба, видећемо да је на-

ша престоница најчешће била граница разноразних држава. Неко је с правом приметио и метафизичко дејство места, наводећи како је „Београд кључ, и ко га има, мора вредно да га чува“... Географски посматрано, заиста, овде престаје шаренило сочне Шумадије и на величанствен начин постаје оно што су Аргонаути називали Лаурион – панонска низија, пустиња, данас житница. Овде се ослобађа велика количина различитих енергија, ветрова, вода... Ово је град с најлепшим положајем у Европи, капија Истока и Запада, зависно с које стране гледате. Око свега овога нико никада није имао сумње, па ни сам Хитлер, називајући Београд престоницом „Дунавског рајха“ – Принц Еуген Статом.

О *Ваше сентиментално путовање крвошом Београда обележено је откривањем тајни. Историју одређују људи, догађаји и њихово међусобно прејилишање. Ко су те личности, догађаји, велике или мале тајне које су Вама биле најзанимљивије током тог путовања? Писали сте о подневним звонима из 1456. године, Атили, десетом Стефану Лазаревићу...*

– Нема века у којем је у Београду било досадно. Потпуно различити освајачи доносили су потпуно различите утицаје. Огроман број знаменитих људи у вези је са престоницом Србије и то је нешто на чему сам радио стварајући серијал „Сто сенки над Београдом“. Није могуће одредити се за једног човека, па ни за неколицину људи. Потребан је некакав филтер, наметнути фокус... Можда би по неком од критеријума био битан Бранус, келтски вођа који је своје Скордиске одавде водио у освајање Грчке. Опет, можда је занимљивији Титус Дуговић, чије је херојство спасло хришћански Београд, или Никола Доксат, градитељ барокног Београда и његов страдалник. Или наш деспот Стефан, најутицајнији, најлепши и најбогатији владар Европе. Избор је немогућ и њега препуштам читаоцима књиге „Београд вечити град“.

О *У ситуацији када многи млади људи одлазе из овог града, Ви се њиме интензивно бавите годинама. „Књига је писана у шешким данима у којима су се бројни суграђани, ојхрвани егзистенцијом, предали*

неукусу и забораву“ – забележили сте. На крају, чини се да Вам Београд враћа њу наклоност. Не ћемо да је једна књига скоро изазвала такво интересовање. У којој сте сада релацији Београд и Ви?

– Шта да вам кажем? Млади одлазе... У природи младог човека јесте да тражи, покушава, стреми, јуриша... Брине ме кад је обрнуто. Чим овде постане боље, верујте, вратиће се већина, и они ће допринети култури свога града и своје земље, како је то одувек било. Дакле, није проблем што одлазе, проблем је да ли ће се на време вратити да њихова деца стекну осећај за то шта и где им је отаџбина. У међувремену, ми који смо овде имамо задатак да учинимо све да наш град и држава буду достојни нас самих и наше деце, али и наших девојака и младића који одлазе одавде. Није, дакле, лоше отићи, лоше је не вратити се... Надам се да је у том погледу моја књига о бесмртном Београду значајан допринос, тим пре што имам утисак да већина примерака управо путује ка нама који су негде, расејани по свету. Треба стрпљиво градити све што смо и што су нам срушили и неће бити проблема око повратка. Уверен сам и то често понављам: Београд је град који ће још у нашој генерацији постати дивно место за живот.

О *„Диклић се махом бавио оним што је остало ван званичне науке. Трагао је до перфекције за интригантним и интересантним деловима историје, покушавајући да досегне слику минулих времена, додирне амбијент, карактер, нарав и дух наших предака“ – записано је о Вама. Како је изгледао тај рад у процесу изван званичне науке? Ко су ти наши преци, какви су људи, шта је то што носимо у генима?*

– Наше истинске претке најлакше пронађемо на страницама кафанских јеловника. Овде је сажет читав шаренолики „свет“ освајача који су, сваки понаособ, оставили какву ђаконију за собом. Без све шале, верујем да је богатство измешане крви предност коју Београд има над другим престоницама. Сматрам да имамо пуно тога у себи, од сваког понешто, а то је дар који не треба потцењивати. Српска нација треба и може да се поноси својом историјом, па ипак морамо да знамо да постоји и историја тла.

Овде се живело у доба Винче, дакле пре седам хиљада година. То што себи допуштамо да о томе не знамо готово ништа, јесте тешка оптужба за све оне који се у земљи баве културом. Не желим да помињем у каквом су стању налазишта једне од највећих култура неолита у Европи. Да не бих деловао сувише сентименталан, рећи ћу да у Београду постоји већи број колекционара играчкица из чоколадних јаја, стрипова или плоча него фигура из Винче... Иако поштујем све врсте колекционарства, наглашавам да нам је пут једноставан и јасан. Морамо се вратити у Винчу, истраживати, допустити себи свакакве хипотезе, радити на популаризацији нашег тла. Временом ћемо осетити у свом бићу ту непрекинуту нит. Људи освештавају станове, кола, предузећа... Имамо урођен осећај ка светости места, а истовремено допуштамо депонију која се шири у централном граду по којем читава једна култура носи име. И даље причам о Винчи. Трошимо локалитет огромне културе о којој не знамо ништа, задовољавајући се, често митоизираним причама о историји. Генерално, сматрам да је потпуно отржење неопходно да бисмо разумели зашто смо заиста посебни, а сматрам и да смо као европски народ повлашћени јер владамо сливом Дунава у току од 600 километара, јер имамо Богом дану земљу и прилику да откријемо наше корене, који су стари седам хиљада година. У свему претерујемо, било да је реч о забораву или тврдња да смо једини народ Европе... Чудно клатно.

О *Шта је то у шта после ошће девалвације многих вредности, и после свог тог пређеног пућа усеваше да верујете? У крајњој линији, то у шта верујемо нас и одређује као људе.*

– Верујем да је наша будућност у нашим рукама. Београд је срце југоистока Европе и због те чињенице се овде долазило с нарочито заостреним мачевима. Али ратовима је дошао крај и сматрам да ће у поштој утакмици, међу европским народима и метрополама, Београд и Србија бити подједнако успешни као што су и наши спортисти, уметници и научници. Верујем да је после дугог путовања Београд коначно на путу да се врати кући и да заузме своје поштовано место: Витеза Европе и Вечитог Принца Азије. ■

Драгана МАРКОВИЋ

ИСПИТИ ВОЈНИЧКЕ

„Ласуљанске ливаде”, „Лескове”, „Међу” и „Никинце” у години за нама газиле су војничке чизме много чешће него ранијих година, јер претпостављене команде нису штеделе ни једну јединицу. Водећи се „војничким постулатом” да су вежбе најпрецизнији и најреалнији тестови професионалне, психичке и физичке обучености креативни планери потрудили су се да, помоћу сценарија и тактичких супозиција, сваку од њих учине што реалнијом. Задатак јединице на увежбавању био је „само” да сценарио преточе у дело и – симулација борби могла је да почне!

ЗРЕЛОСТИ

НАЈЗАПАЖЕНИЈЕ ВЕЖБЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У 2014. ГОДИНИ

Готово свакодневно нека јединица Војске Србије била је ангажована на полигонима и вежбаљима широм земље. Батерије, батаљони, чете, водови... Артиљерци, пешадинци, тенкисти, пилоти... Ипак, неке од вежби истакле су се више од осталих јер су окупиле већи број учесника, земаља или видова, док су неке, пак, последњи пут на овим просторима изведене пре три деценије. Ово су само неке од њих.

„ГРОМ 2014”

У организацији Здружене оперативне команде, своје знање и умеће на интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде” представиле су јединице из састава Копнене војске, Ваздухопловства и противваздухопловне одбране и Команде за обуку, реализујући једну од најсложенијих вежби у претходној години.

Тактичка вежба са бојним гађањем снага за хитно реаговање Војске Србије – „Гром 2014”, која је изведена 21. јуна, имала је за циљ, извођењем задатака здружених снага у борбеној операцији, унапређење способности командовања и ефикасне употребе снага за хитно реаговање. Више од 700 војника потрудило се да, са пет ваздухоплова, шест ракетних и радарских система, 11 борбених и 80 моторних возила и разних врста колективног наоружања, сценарио вежбе учини што реалнијим.

Снаге за хитно реаговање показале су у девет супозиција, у којима су у садејству ангажоване снаге Специјалне бригаде, 204. и 98. ваздухопловне бригаде, 250. ракетне бригаде за ПВД, 126. бригаде ВОЈИН и друге јединице, врхунску спремност да одговоре свим изазовима и ризицима који се пред њих стављају.

„ВИКИНГ 2014”

Сценарио једне од највећих међународних вежби „Викинг 2014” прати стање у имагинарној држави Богаленд, у којој су компликовани политички, историјски, социоекономски, војни и хуманитарни проблеми довели до ангажовања снага по члану VII Повеље УН. Концепт вежбе подразумевао је планирање и спровођење мировне операције у нестабилном окружењу, базираном на свеобухватном приступу, фокусирајући се на сарадњу и координацију са свим релевантним актерима, подразумевајући

њихове међузависности и односе под мандатом УН. Учесници вежбе увежбали су све специфичности полицијских, безбедносних и хуманитарних снага на терену.

Више од 2.500 учесника из 40 земаља и 35 организација од 31. марта до 10. априла реализовало је командно-штабну вежбу подржану рачунарским симулацијама, која је имала за циљ побољшање обучености цивила, војске и полиције у заједничком деловању у јединственом мултифункционалном и мултинационалном окружењу. Свака земља учесница имала је сопствене вежбајуће елементе за које је развијала сопствене циљеве обучавања.

Република Србија ове године први пут је организовала издвојено место вежбе на коме је успостављена вежбајућа команда мултинационалне бригаде, полицијска компонента нивоа чете и канцеларије међународних националних организација, а са главним местом вежбе у Краљевини Шведској обезбеђена је размена података у оба смера у реалном времену.

У нашој земљи учествовала су 164 представника Војске Србије, полиције, Црвеног крста Србије, међународних организација (УН, ОЕБС, Међународни комитет Црвеног крста), Факултета драмских уметности и око 30 припадника страних оружаних снага из 11 земаља.

„ПЛАВИ ОДГОВОР 2014”

Испловљавањем бродова и понтонирских јединица Речне флотиле са новосадске обале Дунава и београдског сидришта, 8. јуна почела је вишедневна тактичка вежба с бојевим гађањем – „Плави одговор 2014”.

Две скеле носивости 160 тона, на које су укрцани амфибијски транспортери, средства и опрема, уз блиску бродску заштиту Првог речног одреда, и пловни састав Групе патролних бродова Другог речног одреда истовремено су испловили ка ушћу Тисе у Дунав.

По допловљавању у шири рејон ушћа, ронилачки тим претражио је речно дно, открио и уништио лежећу подводну мину. Затим је у непосредној близини маршруте уочена и сидрена мина, те је са речног миноловца спуштена миноловка са уређајима за сечење сидреног ланца мине. По израњању, мина је уништена прецизном ватром бродске двадесетмилиметарске артиљерије. Уследио је пролаз и другог речног миноловца, који је извео против-

минско дејство акустичном миноловком и додатно осигурао пролаз осталим пловним објектима пловних борбених група.

На вежби, која је за тему имала „Ватрену подршку снага Копнене војске на и у захвату унутрашњих пловних путева и формирање десантног и скелског места преласка”, учествовало је 500 припадника Војске Србије, 14 типова бродова, речних миноловаца, речних патролних и десантно-јурисних чамаца, четири авиона, амфибијски транспортери, скеле, реморкери и бројна транспортна и теренска возила.

САРАДЊА С ДУГОМ ТРАДИЦИЈОМ

Овогодишња вежба „Викинг 14“ седма је по реду. Први пут су 1999. Шведска и САД на самиту поводом прославе 50. годишњице од оснивања НАТО-а иницирале одржавање прве вежбе тог типа. Од тада, на сваке две до три године организује се „Викинг“, чиме с правом успева да одржи статус најобимније мултинационалне вежбе подржане рачунарским симулацијама.

„ПЛАТИНАСТИ ВУК 2014“

На бази „Југ“ код Бујановца крајем јуна, 272 припадника оружаних снага из Србије, Бугарске, Румуније, Азарбејдана, Македоније, Хрватске и САД заједнички су реализовала мултинационалну тактичку вежбу „Платинасти вук 2014“.

Правилно руковање и коришћење неубојитог оружја у извршавању задатака у операцијама очувања мира у мултинационалном окружењу, повећање интероперабилности и подизање степена међусобног разумевања, били су основни циљ десетодневне вежбе. Старешине и војници, учесници вежбе, обучавали су се за рад у мировним операцијама, али и у мултинационалном и мултикултуралном окружењу.

У првој фази вежбе учесници су имали прилику да се у оквиру теме „Неубојито оружје“ информишу о могућностима несмртоносног оружја, а савладавали су и поступке хапшења без употребе средстава за привремено онеспособљавање, али и употребу службене палице и контролу масовног

окупљања. У другој фази вежбе, у оквиру теме „Операција очувања мира“, на полигону „Боровац“ учесници су увежбавали пружање помоћи у борбеним дејствима, пешачке и извиђач-

ке патроле, заштите снага, патроле на моторном возилу, конвоја и ескорта, заштите снага, привременог контролног пункта, претраге и блокаде и дејства против експлозивних направа.

„ЗДРУЖЕНИ НАПОР 2014“

У организацији Европске команде Оружаних снага САД, у немачком граду Графенверу, од 28. августа до 12. септембра, реализована је међународна војна вежба интероперабилности

„Ц4“ система „Здружени подухват 2014“ у којој је учествовало више од 1.100 припадника служби телекомуникација и информатике из 28 земаља чланица НАТО-а и Партнерства за мир.

Војска Србије ангажовала је 25 припадника, од којих се 15 налазило у Немачкој, а 10 на издвојеном месту Србија у касарни „Јован Мишковић“ у Београду.

Са колегама из 28 држава и три међународне организације, наши везисти и информатичари увежбавали су формирање телекомуникационо-информатичког центра, успостављање и коришћење сервиса за комуникацију у мултинационалним операцијама, у овом случају хуманитарној мисији у Африци.

На издвојеном месту у Београду постављен је телекомуникационо-информатички центар за потребе команде моторизованог батаљона, чете и вода у оквиру батаљона, који симулира извођењедејстава, а било је могуће пратити симулацију кретања и активности јединица на терену из перспективе командира вода, чете и батаљона, те комуницирати са командом и осталим учесницима вежбе путем имејла, чета, видео и аудио линка.

„КОМШИЈЕ 2014“

Ковинска касарна „Аеродром“ почетком октобра на неколико дана постала је фиктивна држава захваћена грађанским ратом, те је, под окриљем УН, ангажована мултинационална чета, састављена од једног српског и једног мађарског стрељачког вода и вода за подршку. Темом „Мултинационална чета у контроли територије“, припадници оружаних снага двеју земаља демонстрирали су претрес терена, контролу територије, покушај насилног проласка на пункту, напад на органе патроле и медицинску евакуацију.

Задате супозиције, управо онакве какве се и могу срести у мултинационалној операцији, припадници Војске Србије и Оружаних снага Мађарске извели су готово беспрекорно. Учесници билатералне вежбе „Комшије 2014“ нису унапред знали зада-

те супозицијама, те је самим тим ситуација била реалнија.

Основни циљ вежбе био је да се људство тактички и технички обучи за реализацију задатака чете приликом претреса терена, радњама и поступцима војника у претресу земљишта и објеката и поступак са пронађеним лицима и стварима у току претреса.

УИГРАН ТИМ

Организатор и домаћин овогодишње вежбе „Комшије“ била је Прва бригада Копнене војске, а реч је о петој заједничкој вежби двеју земаља од 2010. године, у којој је учествовало 76 старешина и војника из Војске Србије и 31 припадник Оружаних снага Мађарске.

„СРЕМ 2014”

Једна од најинтересантијих ово-годишњих вежби био је својеврсни спектакл српско-руских специјалаца у новембру виђен на вежби „Срем 2014”. Небо над војвођанском равницом на почетку су преплавила транспортна возила закачена на специјалне падобране. Из три „иљушина” спуштена су по два возила, од којих свако тешко по 10 тона.

После успешног приземљења оклопних возила, из ваздуха су десант извеле и падобранске јединице обе државе које су са оклопним транспортерима наставиле извођење противтерористичке операције.

Полигон техничко-опитног центра у Никинцима представљао је припадницима двеју војски територију фиктивне државе у коју су, под окриљем Уједињених нација, упућени у мировну операцију одговора на кризу путем превентивног размештања снага и упућивања људства у састав борбених група у кризно подручје.

У тактичкој вежби с бојевим гађањем учествовало је 207 припадника Ваздушно-десантних снага Оружаних снага Руске Федерације и 197 припадника Војске Србије, из Специјалне бригаде и Петог батаљона војне полиције из Копнене војске и 98. и 204. ваздухопловне бригаде из В и ПВО, те авиони „иљушин Ил-76”, „МиГ-29”, „антонов Ан-26”, хеликоптери „Ми-8”, „Ми-17”, „газела” и „гама”, оклопни транспортери БМД-2, БТР-Д, возила полицијска борбена ВПБ М-86, беспилотна летелица „орбитер”, противоклопни лансирни комплет ПОЛК 9К111, минобацачи 60 mm, бацачи граната БГА-30 mm, далекометне пушке 12,7 mm...

Током вежбе приказано је убацивање извиђачко-падобранске чете применом специјалног десанта, десантирање и поседање линије блокаде, дејство чете за противтерористичка дејства, ослобађање таласа и уништење терориста, ватрена припрема и подршка напада на базу терориста, напад на базу терориста уз подршку вода војне полиције и борбених хеликоптера, те санитетска евакуација и увиђај лица места.

„ПЛАТИНАСТИ ВУК 15”

Мултинационална тактичка вежба „Платинасти вук 15” окупила је по други пут у бази „Југ” припаднике Војске Србије, Маринских снага Европске команде Оружаних снага САД, оружаних снага Хрватске, Бугар-

ске, Македоније, Румуније и, по први пут, припаднике Жандармерије Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Током десетодневне вежбе, одржане крајем новембра, укупно 360 учесника увежбавало је поступке и процедуре у случају наласка патроле на особу од посебног значаја, њеног привођења, демонстрације несмртносног оружја и муниције, те процедура које спроводи међународни вод који је лоциран у бази на терену и сучава се са локалним становништвом и демонстрантима.

„Платинасти вук 15” осмишљен је тако да се припадници оружаних снага земаља учесница, у оквиру заједничког ангажовања, обуче за ефикасну употребу неубојитог оружја и планирање, припрему и извршење различитих задатака у операцијама очувања мира у мултинационалном окружењу. ■

Мирјана КРСТОВИЋ

Култура сећања на тригонометру

239

СТУДИЈСКО ПУТОВАЊЕ „100 ГОДИНА КОЛУБАРСКЕ БИТКЕ” СА СЦЕНСКИМ ПРИКАЗОМ

Пише Мира ШВЕДИЋ

Међу затрављеним, али још видљивим рововима на Враче брду, где су били одсудни положаји српске војске у Колубарској бици, одржан је час историје са сценским приказом, који су пратили чланова колегијума министра одбране и начелника Генералштаба Војске Србије, и мештани месне заједнице Ћелије, општина Лајковац. Била је то показна вежба из културе сећања и дубок наклон сенима погинулих предака.

Враче брдо, тригонометар 239, година 2014. У шаторима које красе српски ћилими, и столовима застртим картама, приказана је организација рада на командним местима Врховне команде и Прве и Друге армије од пре сто година. Видљиви су ватрени положаји одељења, митраљез, укопан топ, осматрачница, српска санитарска кола која вуку волови. Чују се историјски дијалози између војводе Степе Степановића и генерала Илије Гојковића, и војводе Радомира Путника и генерала Живојина Мишића.

Речи великих српских војсковођа, праћене имитацијом дејства битке, мешале су се са оним које је говорио потпуковник Слободан Ђукић, професор историје на Војној ака-

демији, држећи члановима колегијума министра одбране и начелника Генералштаба Војске Србије час подсећања у оквиру студијског путовања „100 година Колубарске битке”. Подсећање на храбра дела српских војника, на генерале, војводе, команданте и командире, који су својим одлукама повели српску војску у победу, пратили су и мештанима месне заједнице Ћелије, у општини Лајковац.

Час историје одржан је међу затрављеним, али још видљивим рововима из пресудне Колубарске битке, у којој је Србија пред историјом, у име својих потомака, одбранила себе, поразивши моћну војску аустроугарске монархије. Потпуковник Ђукић говорио је у духу објективног припове-

ча, са исцрпним знањем историчара, а опет видно надахнуто са емоцијама потомка те славне војске.

Тај дан, 14. децембар 2014, био је велика показна вежба из културе сећања и уједно дубок наклон сенима предака, који су за Србију дали и своје животе. А старешине и војници 2. центра за обуку у Ваљеву, глумећи у сценском приказу рата, успели су да пренесу део атмосфере из времена пре 100 година.

Одсудна одбрана на Враче брду

Са Враче брда, тригонометријска тачка 239, триста метара североисточно од историјског тригометра 242, пуца поглед на магистрални пут Београд–Краљево. На удаљености од 1.000 метара протиче река Колубара, виде се места Лајковац и Лазаревац, Авала, удаљена 50 километра и планина Цер 60 километара далека. Брдо Човка удаљено је 1.700 метара... Пуковник Љубиша Стошић објашњава географску, топографску и тактичку оријентацију места на коме се одвијао сценски прилаз.

– Капларе, капларе, ево војске на Колубари. Ево Шваба на Колубари.

– Одељење на положај! – одјекује команда, док се у позадини чују пуцњи.

Потпуковник Слободан Ђукић објашњава зашто је тај положај био толико важан:

– Моравска дивизија I позива, коју је предводио генерал Илија Гојковић, била је на крајњем левом крилу Друге српске армије и она је посела управо ове положаје Враче брдо – Човка. Српска Врховна команда сматрала је да су то најзначајнији положаји српске војске на колубарским положајима. Зашто? Зато што је на ушћу реке Љиг у Колубару, код Лајковца, био центар одбране српске војске. Од ових положаја подједнако је удаљен Обреновац на десном српском крилу и Маљен на левом. Ако се центар чврсто држи, онда крила могу да се повијају, али ако Аустроугари заузму центар српске одбране, онда су комплетно пали колубар-

ски положаји. Осим тога, иза ових положаја, где смо ми сада, на ушћу реке Љиг у Колубару, пролази главни пут од Лазаревца према Аранђеловцу и Тополи, срцу Шумадије. Отуда је Врховна команда сматрала да су ово одсудни и главни положаји.

Његове речи на тренутак надјачавају пуцњи. Чује се далеко тутњава артиљеријски оруђа и болно запомагање рањеника.

– На Моравску дивизију I позива нападале су три аустроугарске дивизије – 9, 21. и 36. Војници те српске дивизије били су изложени унакрсној артиљеријској ватри, па је

командант генерал Илија Гојковић тражио од Степе Степановића да се повуче са ових положаја како би поравнао фронт са осталим српским дивизијама. Међутим, Степа му то није одобрио.

Стање на терену је критично. Четврти пук првог позива јавио је да је услед близине непријатеља немогуће утврђивање, да су ровови пуни воде, да се ватра већ пет дана није ложила и да се сваког јутра најмање по 100 људи износи промрзло из ровова. У строју пука јутрос има свега 1.100 људи са официрима. Јавља да је девет десетина оружја неисправно, услед вечите употребе, кише, снега и блата. Тражи да се пук за неко време смени и уреди, иначе неће моћи да гарантује положаје.

Потпуковник Слободан Ђукић објашњава да је Моравска дивизија водила жестоке десетодневне борбе на овим положајима. Што су аустроугарски напади на положаје Моравске дивизије били јачи, то је Врховна команда појачавала њену одбрану – дивизији је у помоћ упућен 4. пук „Стеван Немања“. Дошли су и Ужичани и два пука из Тимочке дивизије.

– На овом малом простору било је седам пукова српске војске. Више од 20.000 војника бранило је ове положаје. Међутим, након жестоких десетодневних борби, аустроугарских напада и српских противнапада, изложена дејству унакрсне ватре тешке артиљерије, Моравска дивизија је 25. новембра морала да се повуче са ових положаја, на ко-

јима је претходно изгубила 4.000 војника. Касније је утврђено да су и Аустроугари овде имали велике губитке – више од 3.000 војника избачено је из строја.

Историјски ратни предак

Када је Врховна команда 15. новембра донела одлуку да за команданта Прве армије, уместо рањеног генерала Петра Бојовића, постави Живојина Мишића, многе ствари почеле су да се мењају. Потпуковник Ђукић, коментаришући даљи ток битке, нагласио је улогу генерала Мишића и његово наређење о повлачењу српске војске са колубарских положаја. На тај начин скраћен је фронт и боље су груписане српске снаге. Са друге стране, крајем новембра, Аустроугари су развукли своје снаге од Смедерева, Београда, Аранђеловца, Горњег Милановца до Чачка.

У историји су остали записани даљи потези команде. Војска, која је 10 дана водила жестоке борбе на падинима Сувобора, на Колубари, помрзла услед кише, снега, недовољно храњена, слабо обучена, сада се прикупила и имала је прилику да се неколико дана одмори и нахрани, што је подигло морал српског војника. Стигле су и артиљеријске гранате из Француске, а и 1.300 каплара, младост Србије, која је удахнула нову снагу борцима. Додатан подстрек био је и долазак старог краља Петра у Другу армију Степе Степановића – који је тражио пушку да се бори заједно са вој-

ницима. Тако је српска војска била спремна за одлучујућу битку. Мишић је то осетио, па је наредио да 3. децембра, у раним јутарњим часовима, после снажене артиљеријске припреме, почне противофанзива Прве армије, правцем од Горњег Милановца ка Љигу.

– Повлачењем са колубарских положаја, а затим неочекиваним противнападом, Мишић је показао како се вештином, а не снагом побеђује аустроугарска војска и како је истинита она изрека да храброст војника зависи од памети војсковође. Али велике победе нема без великих жртава. Да није било јунаштва Моравске дивизије овде на Враче брду, не би било ни противофанзиве на Суворору. Посмртни остаци српских војника погинулих на Враче брду и Човки прво су сахрањени у манастиру Ћелије, а затим су њихове кости похрањене у Храм Светог Димитрија у Лазаревцу, када је сазидан – завршене су рећи потпуковника Ђукића. Да се не заборава. Јер сваки је метар земље на Враче брду, којом су данас учесници студијског путовања ходали, био натопљен крвљу.

Речи генерала

Када је завршен историјско-сценски део, председник општине Лајковац Милорад Бојчић уручио је генералу Љубиши Диковићу сабрана дела књижевника Радомира Белог Марковића, у знак сећања на обележавање 100 година од Колубарске битке. Диковић је захвалио на поклону и мештанима на помоћи, јер су уступили земљиште и предмете из тог времена, како би се на Враче брду подсетили 1914. и људи који су исписали станице наше историје.

– У то славно време пре 100 година постојала је само Србија и њена одбрана није имала цену. Војска и народ тада су били једно. Војску су тада чинили српски сељак и српска интелигенција, а водили су је школовани официри и генерали. Победили су јер су били заједно. Нама остаје да и даље негујемо традиције и да знамо да смо непобедиви кад смо једно. Ја се надам да ће тако и остати. Српски војник једнако је и српски сељак и српски грађанин, и увек ћемо бити заједно са својим народом – поручио је начелник Генералштаба Војске Србије и подсетио да се то јединство осећало и протеклих година, када је војска помогла народу да спасе животе и имовину од елементарних непогода.

На Враче брду, као некада, пушио се у казанима окрепљујући компот од шљива и чај. Ако се речи професора историје не урежу у памћење присутника и остану као фрагменти славних дана из историјске читанке, мириси тог напитка сигурно хоће. И јединствени, величанствени поглед са Враче брда. ■

Снимио Јово МАМУЛА

ДАН ВАЗДУХОПЛОВСТВА И ПРОТИВВАЗДУХОПЛОВНЕ ОДБРАНЕ

Успешан лет плавог јата

Врхунска обученост и беспрекорно исправна техника, уз развој здравог такмичарског духа, солидарности и узајамне помоћи – приоритети су „плавог јата“ у години пред нама. Планира се и учешће ракетних јединица и ловачке авијације на Међународној војној вежби у бугарској „Шабли“ и реализација Вежбе „Air solution“ – истакао је на свечаности генерал-мајор др Миодраг Гордић, заменик команданта и најавио модернизацију постојећих борбених система нашег ваздухопловства.

Дан Ваздухопловства и противваздухопловне одбране и 102. годишњица тог вида Војске Србије обележени су 24. децембра на Аеродрому „Батајница“.

Честитајући празник припадницима тог вида, као и запосленима у Центру за обуку В и ПВО, генерал Гордић подсетио је да је историја српског

војног ваздухопловства започела у тешким временима, десет година после првог лета браће Рајт.

– Захваљујући томе спадамо у првих петнаест земаља света које су имале ратно ваздухопловство, а своју врхунску оспособљеност показивали смо током свих година у којима нас нису заобилазиле недаће – истакао је генерал

Зборник „Сто година српског војног ваздухопловства“

У Команди В и ПВО у Земуну 17. децембра промовисан је Зборника радова „Сто година српског војног ваздухопловства“, међу чијим корицама су радови више од 40 аутора који су учествовали на симпозијуму одржаном 2012. године у оквиру обележавања јубилеја 100 година српског војног ваздухопловства.

Командант тог вида Војске Србије генерал-мајор Ранко Живак подсетио је на значај јубилеја и изразио задовољство да је баш генерација којој припада имала част да организује његово обележавање.

О зборнику су говорили заменик команданта В и ПВО генерал-мајор др Миодраг Гордић, генерал-пуковник у пензији Златко Рендулић, који је сведочио о развоју ваздухопловства после Другог светског рата, генерал-пуковник у пензији Спасоје Смиљанић, чије је излагање било посвећено историји ратног ваздухопловства на овим просторима, др Милан Терзић из Института за стратегијска истраживања и мр Снежана Ђокић, у име издавача Медија центра „Одбрана“.

и подсетио да су припадницима тог вида највећа инспирација и трајно надахнуће колеге које су положили живот у одбрани српског неба.

Заменик команданта В и ПВО подсетио је на велико ангажовање припадника на помоћи становништву током елементарних и других непого-

Изложба у Галерији „Икар“

Поводом Дана В и ПВО, у галерији „Икар“, у Команди тог вида Војске Србије у Земуну, 16. децембра отворена је изложба коју чине експонати Музеја југословенског ратног ваздухопловства, поставка Удружења „Милутин Миланковић“ и ауторских фотографија „Господарима неба, бедемима отаџбине“ мајора пилота Драгољуба Стефановића.

да у години за нама, упоредо с наменским задацима на контроли и обезбеђењу суверенитета ваздушног простора, чиме су, „у ситуацији када је помоћ једино могла доћи с неба“, потврдили да је помоћ свом народу и држави и најсветији циљ.

На крају свечаности, којој су присуствовали и представници Команде за обуку, команданти јединица и установа Војске, пензионисани команданти и припадници јединица, породице погинулих припадника као и представници локалне самоуправе и верских заједница, уручене су награде и захвалнице заслужним припадницима јединица нашег ваздухопловства, којих је, због војне параде „Корак победника“ и успешне акције спасавања током елементарних непогода, било више него што је уобичајено, па је и то сведочанство напорне али успешно завршене године.

Војно ваздухопловство обележава свој дан у знак сећања на 24. децембар 1912. када је на основу одлуке Војног министарства и Главног ђенералштаба, војвода Радомир Путник донео решење о формирању Ваздухопловне команде. ■

В. ВЈЕШТИЋ
Снимио Д. АТЛАГИЋ

Пецарош неке друге врсте

Мајор у пензији, новинар и публициста, стални сарадник „Олбране” и „књижевник силбашког атара”. Током службе прошао је све – од командира вола до начелника Штаба бригаде. Из основне школе ускочио у униформу, па у тенк. Маштао о „те педесет петици”, одликован Орденом за храброст, али и великом љубављу за породицу, гајде и лалошки фолклор. Дружи се са сликама и сликарима и каже да воли кад га поздрављају војници с бролова. Ноћу пеца, гледа лађе и храни галевове. И зна шта су поздерњача, црепњача и анцуг... То вам је тај Буда звани Поп.

Новосадско Ново насеље, други спрат. На вратима пише – „Породица Попадић”. Њихова застакљена тераса, скоро у крошњи, као нека хајдучка јазбина, идеална је за новинарски конспиративни поподневни диван са Попом, како га још зову. Друштво нам праве Будина Злата и Драган Спасојевић, капетан из Речне флотиле Војске Србије. Реч о овом, реч о оном... и, конечно, дођосмо и до првог питања...

О Како је официру *Ћенковских јединица* у „кожи” новинара?

– Војску волим од малих ногу. Понео сам војничку чизму с 15 година. Ценим војника, до генерала, све људе који обављају тај нимало лаган али частан посао. Раније је било много више активности, у време Новосадског корпуса, сада је мањи број гарнизона, али и даље има довољно догађаја, повода да се чује за Нови Сад и јединице у њему. Добро сарађујем са старешинама задуженим за односе с медијима и нема проблема ако проценим да треба направити фотографију из чамца, из воде, с јарбола брода или куполе тенка. Увек ми изађу у сусрет. Иначе, осим што сам био официр, све остало сам постао случајно. Па и новинар.

О Како случајно?

– Бавио сам се обуком оклопно-механизованих јединица и написао петнаестак стручних радова за тадашњи „Војни гласник”. Сећам се да сам у Команди Новосадског корпуса писао рад о преживљавању тенкиста на бојишту и, стицајем околности, Никола Остојић, у то време један од уредника у листу „Војска”, 1996. године дошао је у јединицу и чуо за тај рад који је био на петнаестак куцаних страна. Рекао ми је да га сажмем и објавим у нашим војним новинама. Мучио сам се данима, али сам успео. Мој први текст у „Војсци” објављен је на две стране. Тако сам почео да пишем за новине с којима и данас сарађујем.

О Имали *сте динамичну војничку каријеру, укључујући селидбе, рајдове и раздвајања од породице... Обављали дужности од командира вода до начелника Штаба бригаде. Ошкуд Ви у Војсци?*

– У Силбашу, селу где сам рођен, тридесетак километара од Новог Сада, у време кад сам био основац, живео је младић који је био на Поморској академији. Када дође у село за време распуста увек би прошетало селом... Сви су онда из села желели да иду у војску и буду официри. Отишао сам у војни одсек да се распитам о тој могућности, и рекоше ми: *Ти ћеш да будеш Ћенкиста!* После осмог разреда, након лекарских прегледа, добио сам позив да се јавим у Бања Луку, у тадашњу Подофицирску школу оклопних јединица. У тој средњој школи, која је те 1969. године продужена за још једну годину и добила нови назив „Средња војна школа Копнене војске, смер оклопно-механизоване јединице” били смо прва генерација. Сећам се, први дани школовања били су дани плакања. Ми млади па нам је те-

шко падала одвојеност од родитеља. И то је прошло. Постали смо „мајстори” за тенк. Ту су били амерички „патони”, руски „Т 34”, и тек по која „Т 55”, о којој смо сви маштали, макар да је погладимо...

О Једини у класи конкурисали *сте* за Војну академију.

– Да, завршио сам је, мада и даље нисам нисам отишао на „Т 55”. Прво моје радно место било је – командир тенковског вода на тенку „Т 34”. У гарнизону Нашице, где сам као потпоручник започео каријеру, био сам командир механизоване чете, а тек после прекоманде у Осијек, где су постојала два оклопна батаљона с тенковима „Т 55”, остварила ми се жеља да командујем четом на тенковима који су били идеални за наше услове, без превише електронике. Ту сам доживео рат и остао осам година, до 1991. године. У Србију смо се вратили 19. или 20. маја 1992. године, у Сомбор, где сам током 1993. постављен за начелника Штаба 12. механизоване бригаде, која је тада бројала око пет до шест хиљада људи.

О До *пензије сте остали мајор, иако сте 1991. добили Орден за храброст?*

– Нас петорица смо први после 1972. године одликовани. Били смо једина јединица која је извршила пробој из касарне, 13. септембра 1991, на дан када сам добио чин мајора, што је било ванредно унапређење. Из Сомбора сам добио прекоманду у Нови Сад, коју сам тражио, у Команду Новосадског корпуса, где сам се бавио оним што најбоље знам – обуком. Одатле носим лепе успомене, путовао сам, обилазио јединице, био са људима, а то је оно што највише волим. Сву драж човек осети касније, накнадно. То вам „пуни душу”. До пензије, 2002. године остао сам на том месту и био задужен за обуку.

О Кад се *осврнете на своју војничку каријеру, које се слике најпре појаве? Оне из рајта или с обуке?*

– О рату не размишљам, то је прошло. Мени увек дођу слике војника, тих лица знаних и незнаних. Слика војника је

лајтмотив мог професионалних живота. Недавно шетамо супруга и ја и у сусрет нам иде човек са женом и дететом. Пита ме, да ли сте ви потпоручник Попадић? Нисам више потпоручник, кажем. А да ли још пушите „ПП филтер“? Био је мој војник 1977. године у Нашицама. Лепо је кад вас људи ослове. Онда навру те успомене...

○ Прича о војнику је Ваша животиња прича. Дошло је, како кажете, време и за писање књига...

– С временом се човек извежба у писању, упозна много људи са којима комуницира, чује најразличитије животне приче. И онда, у једном тренутку, напише књигу. Моја прва књига била је о једном познатом новосадском сликару.

○ Тада је уследио „силбашки циклус“?

– Да, дошле су књиге о људима из Силбаша. Како човек стари, враћа се у прошлост, у детињство. Кажу да је то један од знакова старења, јасно ти у сећање дођу слике о људима, местима и дешавањима тог времена. А нарочито речи и типични говор краја у ком се одраста. Војводина је по томе позната. Свако село у Бачкој има речи које разумеју само људи који ту живе, нико други, чак ни они из суседног села. То ме је заинтриговало, разговарао сам о томе с доста људи у селу, слушао и присећао се. Тако је настала прва од три књиге о Силбашу и људима, написана речима које сада користе можда још само деведесетогодишњаци. Силбашки крај је богат германизмима и романизмима, али наш је човек паметан, па, на пример, иако знамо да је шрафцигер немачка реч, у селу кажу „шрафнцигер“.

○ Да научимо неку силбашку реч..

– Ето, поздерњача, на пример.

○ Има ли што везе с поздером, креветом?

– Не. Јесте поздер, али не тај. Поздер је оно што се добија од осушене стабљике кудеље. Остајали су ситни опилци од те стабљике и није се то бацало, јер су људи били штедљиви. Имали су пећ сличну бубњари, у којој су тај поздер ложили, тако да се та пећ звала поздерњача. Црепача је, на пример, направа којом се кудеља удара да би се извукле нити. Имам више од хиљаду речи из тог краја. Анцуг је одело за свечане прилике од штофа. Завала део пекарске пећи, рупа испод лежишта где се ложи, и у њу се извлачио pepeo после чишћења. Иако нисам имао никакве озбиљне претензије, на Одсеку за лингвистику Филолошког факултета добар део речи узели су за речнике тих делова Војводине.

○ Промовисали сите књиге у рогном селу?

– Промоција у Силбашу била је сјајна. Двестотинак људи различитог узраста у сали моје основне школе. Један од говорника био је Раша Попов, уследио је програм с дружењем, фолклором, права приредба. Била је и моја учитељица из првог разреда. Заиста незаборавно, уз смех и сузе. Ипак, врхунцем свог писања не сматрам ове силбашке књиге, већ „Водич за војне пензионере“, које је, на моје велико задовољство издао Медија центар „Одбрана“. То је прича о „ијадама“, манифестацијама по Србији, од купусијада до кобасицијаде. Писао сам о историјату таквих манифестација, али само оних на којима сам био, јер је важно то доживети, видети људе, осетити мирисе и укусе.

○ А драмски излети који је резултирао прелећном премијером у Сивцу?

– Уживам у фолклору. Остало ми је у сећању кад је деда, педесетих година прошлог века, кумовао у селу. Свирао је гајдаш. Од тада су ми гајде стално у ушима. Кад се спомене Бачка, а асоцијација је фолклор, људи одмах помисле на тамбураше. Кад смо у Силбашу организовали промоцију књиге, издавач ме питао коју бих музику волео. Рекао сам – гајдаша. Људи су заборавили како изгледа гајдаш, а немоли звук гајде. И на промоцији је свирао најчувенији гајдаш с ових простора – Максим Мудринић из Сивца. На оним великим, кумовским гајдама. И како задржати сузе... Тада сам почео да пишем приче које ће ускоро бити објављене у књизи „Шприцер ладан ома“. А написао сам, између осталог, причу о гајдашу, не да се одужим том човеку, него гајдашима уопште. Посветио сам је Максиму. Кад је он прочитао причу, предложио је да сивачка драмска секција, при Дому културе, причу постави на сцену.

○ Пишете и о ловцима и о уметницима... Шта још планирате?

– Да оженим сина, то ми је најважније. Затим да се штампа „Шприцер ладан ома“. Планирам и да идем на пецање. Мада, ја сам пецарош неке друге врсте. Ноћу идем да гледам лађе, улов је најмање битан. И да храним лабудове рибом... ■

Владимир ВЈЕШТИЋ
Фото-архива Будимира ПОПАДИЋА

Обележен Дан Архива Србије

33

Чувар колективног памћења

Приказан филм „Србија у Великом рату“

Премијера историјске читанке

Документарно-играни филм „Србија у Великом рату“ премијерно је приказан у Кристалној сали Дома Гарде на Топчидеру, на дан обележавања 100 година од Колубарске битке, 15. децембра. Ауторка филма је Слађана Зарић, а режију потписује Ивана Стивенс. Филм је реализован у копродукцији Министарства одбране, Војнофилмског центра „Застава филм“ и Радио-телевизије Србије.

Премијери филма присуствовали су министар одбране Братислав Гашић, начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић, државно и војно руководство. Министар је подсетио да је 100 година прошло од Првог светског рата, али да су слике страдања и патње српског народа, током те четири године, и даље јаке. Он је додао да је труд учесника у пројекту веома важан јер се спречава ревизија историје и наглашава колико је била значајна улога Србије у победи савезничких снага.

У играним секвенцама појављују се најпознатији српски глумци, а српске војнике у ратним сценама верно су одиграли припадници Специјалне бригаде, Треће бригаде Копнене војске и кадети Војне академије. Симулације ратних борби изведене су на Пасуљанским ливадама и Делиблатској пешчари. Прелазак српске војске преко албанских планина сниман је на Копаонику.

На основу фотографија из времена Великог рата биране су локације. Снимано је на албанским планинама, у мочварама, на Крфу, Кајмакчалану, Солуну, на Добром пољу – планинском врху са ког је извршен пробој Солунског фронта.

Пројекат је рађен хронолошки, сниман је у 13 земаља и финансиран средствима Владе Републике Србије у оквиру програма обележавања стогодишњице од Првог светског рата под покровитељством Министарства културе и информисања. ■

С. АНЂЕЛКОВИЋ
Снимио Ј. МАМУЛА

Поводом Дана Архива, 15. децембра, отворене су две изложбе – „Почиње рат: 1914. у документима Архива Србије“ и „Архив Србије књижевницима и композиторима“.

Према речима министра културе и информисања, који је отворио изложбу о документима, „архиви нам казују како се историја заиста одвијала, а не како ми или неко други мисли или би желео да је то било“.

– Они нас подсећају колико је важна линија која у нашим представама о прошлости раздваја знање од незнања, имагинарну прошлост од прошле стварности, уметничку слободу од научне одговорности и произвољно тумачење историје од историјских чињеница – рекао је Тасовац. Директор Архива Србије Мирослав Перишић рекао је да су архиви чувари памћења и да без докумената нема истине и научне историје, па ни рационалне историјске свести.

Поводом Дана Архива уручена су и признања „Златна архива“ за допринос архивској струци за 2014. годину Архиву Српске академије науке и уметности и Митру Тодоровићу, архивском саветнику у Архиву Југославије.

Из Задужбине Ђурђа, Данице и Јованке Јеленић додељује се награда за научни рад и области архивистике и историографије, а ове године награду су поделили др Љубодраг П. Ристић за монографију „Србија у британској политици 1889–1903“ и др Радмила Радић и др Момчило Исић за монографију „Српска црква у Великом рату 1914–1918“. ■

С. А.

Удружење ратних добровољаца 1912–1918. њихових потомака и поштовалаца

Рад доноси репрезен

Не разумем оне који очекују да им неко да новац само зато што постоје, за секретарице и за кола, ваљда. Дошло је време у ком се финансирају искључиво активности, ако имате шта да понудите – каже др Видоје Голубовић, председник београдског удружења, једног од девет у Савезу Удружења потомака и поштовалаца ратних добровољаца Србије 1912–1918.

Окупљање потомака и поштовалаца ратних добровољаца Србије ради чувања успомене на преминуле и изгинуле у ратовима и издавање Поменика српских ратних добровољаца 1912–1918. и сличних издања њима у славу, мисија је постојања Савеза, који броји око четири хиљаде чланова, а чији је оснивач, како истиче Голубовић, лично краљ Петар Први Ослободилац, 20. августа 1903, по старом календару.

– Обједињени смо у својеврсну заједницу ради ефектнијег рада на остваривању циљева, али и због практичнијег решавања техничких ствари, као што су „вођење књига“ или организација скупова. Ипак, ниједног тренутка не заборављамо зашто смо основани, да бисмо чували успомену на погинуле и умрле добровољце, одајући им у свакој прилици дужно поштовање – истиче председник Савеза и подсећа да је та организација издавач 59 публикација, седам зборника с научних скупова и 52 књиге различитих категорија.

Уместо да „цитира чланове статута, циљеве и задатке удружења“, Видоје Голубовић радије говори о активностима и плановима.

– Једина смо организација која има документацију на основу које, у сарадњи с државним органима, истрајавамо на захтевима за повраћај добровољачких права стечених Законом о ратним добровољцима Краљевине Југославије из 1928. године – каже научни истраживач у Институту за међународну политику и привреду и истраживач српске културно-историјске баштине, и поручује да је посао Савеза да ради, а не да се бави сопственом медијском промоцијом.

На иницијативу Удружења постављено је (или је тај посао у току) 76 спомен-плоча посвећених добровољцима, а најсвежији пример јесу три обележја која сведоче о боравку наших људи у Бизерти, прослеђена српској амбасади да их постави, највероватније 9. јануара 2016, на годишњицу изласка првог српског војника на док тог места у Тунису.

ТАТИВНОСТ

– Пре две године урадили смо велики споменик у Грбљу, у Црној Гори који је освештао митрополит Амфилохије, а, иако немамо стално запослених и све радимо добровољно, успели смо да прикупимо 43.000 имена добровољаца са подацима о њима, и желимо да Србији поклонимо *Поменик*, две књиге на по две хиљаде страна, који ће остати нашим потомцима као сведочанство.

Председник Савеза Удружења потомака и поштовалаца ратних добровољаца Србије 1912–1918. истиче да само конкретан рад правда трошкове и да се новац тражи само за значајне активности. Осим код Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, за пројекте конкуришу и у Министарству културе и свуда где њихове активности најлазе на одобравање.

– Пажљиво бирамо пројекте, један до два годишње, који завређују пажњу, а у складу с преузетим обавезама, редовно достављамо извештај о потрошеном новцу. Од Министарства културе добили смо, за публикацију о добровољцима и историји дипломатије, двеста хиљада динара, и недавно смо им доставили извештај и књиге чија вредност превазилази новац који нам је одобрен за пројекат. Легитимно нас активности којима смо посвећени, а нашу репрезентативност чине резултати нашег рада, а не број чланова.

Управо тим критеријумима вођен, Видоје Голубовић годину за нама оцењује веома успешном. Половином фебруара Савез је био домаћин потомцима чланова медицинских мисија са Запада током Великог рата. У априлу су организовали пројекцију филма о Момчилу Гаврићу, најмлађем поднареднику, који је годинама био забрањен код нас.

– До сада смо га приказали у двадесет места и свуда је била препуна сала. Средином новембра отворили смо изложбу „Жене у Великом рату“, а у Дому Војске смо организовали извођење монодраме „Челичне ратнице“, према тексту и у режији Јелене Миле, која живи у Шведској. Истоимену књигу, објављену на четири језика, промовисали смо 24. децембра у Вазнесењској цркви.

Удружење је почетком децембра у Народној библиотеци Србије представило и књигу о медицинским мисијама у Србији током Првог светског рата, у којој су, после дванаест година, колико је аутор сакупао материјал, обрађена готово сва имена учесника.

– Непрекидно трагамо за подацима о борцима који су заборављени, а оставили су херојске трагове у српској историји. Објавили смо 4.911 имена добровољаца с простора данашњих херцеговачких општина. Недавно смо успели да из канадског архива добијемо документацију о Пупиновој улози у припреми добровољаца, о чему у домаћим архивама нема ниједног папира – каже Голубовић и додаје како Савез, у сарадњи с локалним удружењима, редовно организује научне скупове посвећене добровољцима, недавно и у Сиригу и Темерину, а да им активности почивају на истраживању, за које повод може бити најмања вест или фотографија која се тиче добровољаца. Редовно организујемо и акције уређења војничких гробаља. Само на Кајмакчалану смо тим поводом били пет пута.

Почев од 1990. године објавили су 43 броја „Добровољачког гласника“. Савез покрива простор Србије, Црне Горе, Републике Српске, а у Федерацији БиХ постоји седам основаних удружења, која су им, упркос неусклађеној законској регулативи у тој области, како истиче председник, веома привржена и практично функционишу према њиховом статуту, па заједнички издају књиге и организују научне скупове.

На питање да ли се осећају ускраћеним што их, у складу с новом законском регулативом, држава не третира као директне буџетске кориснике, већ као удружење грађана који се пројектно финансира, први човек Савеза је одричан.

– Наравно да не! Ми се финансирамо на различите начине и не разумем оне који очекују да им неко да новац само зато што постоје, за секретарице и за кола!? Финансира се искључиво рад, ако имате шта да понудите. Нема ништа бесплатно, то је мој услов да предводим Савез. Ради тога опстајемо, јер како успоставити критеријуме ко плаћа, а ко не, ко је, а ко није заслужан. Тако се Удружење

растура. Свако путовање сами финансирамо, без било каквих обавеза за домаћине, јер није лако примити у госте педесет људи. Говорећи о плановима током године пред нама, Голубовић најављује „први пут код нас“, изложбу, научни скуп и публикацију о српској деци у Великом рату, од оних на школовању, до јунака који су носили пушку.

– Желимо и да се у Београду „обележи“ век Сремског добровољачког одреда, кога су у великом проценту чинила деца, погинула у одбрани Београда, а немају никакво обележје, споменик, нити улицу. Покренули смо иницијативу пред Министарством рада, запошљавања и социјалне политике и да се уреди Српско војничко гробље на Власини, где је сахрањено око 1.500 људи. Сада је то преузео Завод за заштиту споменика, што је највећи комплимент за нас – да наше иницијативе резултирају таквим акцијама. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ
Снимео Јово МАМУЛА

САРАДЊА С МИНИСТАРСТВОМ ОДБРАНЕ

С Министарством одбране одлично сарађујемо, о чему сведочи и низ скупова које смо заједно организовали. У Дому Војске, 23. децембра, били смо домаћини трибине „Свештеници у Великом рату Србије“. Крајем октобра, с Управом за традицију, стандард и ветеране приредили смо скуп „Сећање на Бизерту“, коме је присуствовало пет амбасадора из северне Африке.

МИЛУТИН МИЛАНКОВИЋ КАО ИНСПИРАЦИЈА

НАУЧНИК АРХАЈСКОГ ОСМЕХА

После Другог светског рата Миланковић се нашао у незавидној ситуацији. Био је стар, припадао другом времену, преживео неколико система, државних и друштвених уређења, и био уморан од нових промена. Бавио се науком и рекапитулацијом сопственог рада и живота. Задужио је Србију, али су га ипак маргинализовали као старог и неспособног. Његови биографи често скрећу пажњу на интриге, неправде и ударце које је доживео. Све неправде поднео је с архајским осмехом.

Отворене велике очи, мирно лице и супериорни осмех. То је Милутин Миланковић. Он посматра, закључује, размишља, док на лицу има и достојанствен осмех – каже редитељ позоришне представе „Миланковић“ Александар Николић.

Велики српски научник тема је драме у Опери и театру „Мадленианум“. У посебно адаптираном простору Велике сцене, већ другу сезону на репертоару је драма, коју је иницирала композиторка Вера Миланковић, близак сродник насловног лика.

Милутин Миланковић патриотски је одабрао Београд као место где ће се бавити науком. Дошао је до изузетних открића у области небеске механике, климатологије, астрономије и много допринео угледу српске науке у свету, али се „уметничким језиком“ мало говорило о његовом лику и делу.

– Миланковић је мени, извесно време, био потпуно непозната личност. Чинило ми се да у Србији мало ко зна за величину његових научних спознаја, а Милутинове теорије суштински су значајне за опстанак наше цивилизације на планети. Међутим, то је само један од сегмената његовог многоструког и плодног рада. Сећам се да сам први фељтон о Миланковићу читао пре неколико година у магазину „Одбрана“. Признајем да ми је он побудио велико интересовање. Међутим, осим радозналости према Миланковићу, одувек су ме привлачили велики и храбри људи. Када то кажем не мислим на хладне и дистанциране хероје надљудских особина – херој може да буде и кафе-куварица која се храбро супротставила неправди док остали, снажнији и моћнији од ње, ћуте. Велики људи не морају да буду велика имена, најчешће и нису. Игром случаја, Миланковић је био велико име, и велики научник и велики човек.

Миланковић се бавио научним радом у разним грама математике. Био је шражен и добро је зарађивао. Шта га је навело да се врати у Србију?

– Већ на почетку каријере Милаковић се прославио инжењерским достигнућима везаним за армирани бетон, у том моменту новом и веома траженом поступку у грађевини. Његови хонорари били су астрономски и смешио му се најлуксурзнији живот. Међутим, Миланковићева љубав према својој држави – матици, тај сан Срба из Аустроугарске о доласку и враћању у земљу, нагнао га је да се пресели у Србију после Првог светског рата. Ту љубав додатно је распламсао његов стриц Димитрије, истакнути генерал у обреновићевској Србији, чији је директни потомак композитор представе Вера Миланковић. Димитрије је стекао највише војно образовање у Хабсбуршкој монархији, започео официрску каријеру, али је напустио све и вратио се у матицу. Интелигентан, образован и харизматичан, свирао је с београдским пашом у гудачком квартету, док је непоколебљиво радио за интересе Срба. Он је официр с гравира којем турски изасланици предају кључеве Београда. Тај остарели, али упечатљиви официр, оставио је пресудан утисак на Миланковића. Показао му је лепоту и дух Београда који су се крили испод скромних фасада оријенталне касабе. Сусрет Милутина и Димитрија тема је за представу коју Вера и ја у перспективи планирамо.

После Првог светског рата, Милутин је дошао у Београд и кренуо од нуле, његова плата била је бесмислено мала у односу на приходе које је некада имао. Постао је професор у жељи да подели знање са младима у Србији. То је био тежак подухват, пионирски, јер је у разним областима астрономије и климатологије немогуће радити без огромних улагања. Ипак, у Србији нико није могао или желео да финансијски помогне. Међутим, Миланковић није био човек који се предаје или обесхрабрује пред препрекама. Имао је само оловку и папир, то су била једина средства за рад – одлучио је да то буде полазна тачка.

Иначе, и ја потичем из породице с војничком традицијом, те отуд додатне симпатије према Димитрију. Увек сам поштовао униформу и супериорно устројство војног система. Мој рођени брат је четврти Николић у низу који носи официрску униформу – отац, деда и прадеда били су официри. Иако припадам театру, веома сам поносан на припадност породице војничкој касти. Мој отац се такође бавио и научним радом у Војнотехничком институту, тако да ми лице научног истраживача није непознато.

Лик и дело великог Миланковића широм света изучавају се на пресјижним универзитетима. Каква је ситуација код нас?

– У свету постоје друштва која проучавају Миланковића, и он заиста има дефинисано значајно место у светској баштини. Чини ми се да је код нас неупоредиво више заступљен култ Николе Тесле. Међутим, чињеница је да ни о једном ни о другом просечни грађанин Србије не зна много. Да, у Београду постоји булевар који носи Миланковићево име, као и новчаница с његовим ликом. Међутим, он на активнији и приступачнији начин мора ући у свакодневни живот наших грађана. Још важније питање је каква је то културна клима код нас када не постоји већа потреба за Милутином? Овај пројекат био је велики ризик и непознаница. Државне институције нису умеле да препознају

НАЈПРЕЦИЗНИЈИ КАЛЕНДАР

Александар објашњава да је Миланковић имао и веома значајну практичну поручину.

– Око 1930. године сазван је велики Васељенски сабор у Цариграду, где је требало, између осталог, да се реши питање православног духовног календара који је очигледно био у раскораку са световним. Све делегације православних земаља су дале свој предлог. Милутина Миланковића су позвали Двор и Српска православна црква, а он је био задужен за наш предлог календара. Научник је прекинут усред осталих истраживања и, брже-боље, почео с прорачунима. Радио их је даноноћно, била је то права трка с временом. Још је у возу за Цариград правило калкулације и рачунице, и предложио за сада најпрецизнији календар икада прорачунат. На Сабору је једногласно био прихваћен, међутим, уследио је Други светски рат и догодиле су се велике промене у Европи. Из непознатог разлога никада није дошло до усвајања Миланковићевог календара – каже Николић.

потенцијал представе, нико није желео да подржи причу о Милутину Миланковићу – сви су били су апсолутно незаинтересовани, као да је реч о тривијалној личности.

Вера Миланковић била је иницијатор пројекта, годинама се неуморно борећи да лик и дело Милутина Миланковића буду презентовани јавности и кроз уметност. С друге стране, Опера и театар „Мадленианум“, односно госпођа Цептер, као једна од ретких великих српских задужбинара и мецена уметности данас, затим госпођа Радовић, генерална директорка, као и Ана Радивојевић Здравковић, уметничка директорка драме, препознале су уметнички потенцијал и одлучиле да прихвате пројекат.

Колико је било захтевно одабрали сцене за театарни комад из богаће биографије научника?

– Редитељи су детективи. Ми копамо дубоко као археолози, истражујемо фрагменте као форензичари, а онда све то реконструишемо и градимо неку нову реалност. Морамо савршено да се упознамо с личношћу коју обрађујемо, њеним породичним, пословним, емотивним, политичким аспектима живота, затим да разоткријемо њихову приватност, амбиције, креације... Позив редитеља је веома узбудљив. Имали смо велики проблем да изаберемо делове из биографије Миланковића за представу, јер је оставио обимну и детаљну мемоарску грађу, хиљаде страна о свом животу, отмено и духовито написаних, с дозом ироније.

У ужи избор ушло је педесетак сцена, али и то је било превише за целовечерњу представу. У представи постоје „фиксне“ сцене које се не мењају, али и мноштво оних које можемо да мењамо. Сцене које смо одабрали за сталне су најинтригантније приче из Миланковићевог живота. Рецимо, да ли сте знали да је био у затвору? Откуда он тамо, како и зашто? Таквим питањима смо се бавили. Како један човек, чист, без мрље, завршава у затвору? Како његова жена, која је до тог момента деловала као обична кокета, али с добрим везама у високим дипломат-

ским кругovima, успева da dođe do muža i po koju cenu? I ja kao reditelj učestvujem u predstavi. Zajedno sa gospođom Milanковић водим публику кроз сцене, као нека врста Усуда, јер редитељ то на неки начин и јесте – он ствара мали свет на позорници, расплиће и заплиће.

Рекли сīе да је свако извођење предсīаве другачије, и да веома важну улогу „играју“ карсīе.

– Кроз поглавља о његовом животу стално се провлаче карте. Сцене оба светска рата приказане су као партије карата великих моћника. Милутинов отац је био вешт картарош, а Милутин је уз њега, помоћу карата, научио да броји и рачуна. Због тога глумци секу, а публика извлачи карте и тако бира како ће даље тећи представа. Као и живот или партија карата, представа постаје низ случајности у којој ликови одабирају како ће се у тој партији карата снаћи. Публици је тај концепт занимљив и она одлично реагује. Представа је увек пуна гледалаца који седе и на сцени, а карте се веома брзо распродају. Комад почиње прологом на небу – у науци се то зове „сан умирућег мозга“, последњих неколико секунди када умирућем човеку кроз главу пролази све. Он још увек није отишао на онај свет, те представа, цео Милутинов живот, креће да се одмотава од почетка, док га на путу сагледавања сопственог живота воде његова Муза и Демон.

Актери су Небојша Дугалић, Дубравка Ковјанић, Андрија Даничић и сликар Коста Бунушевац у улози Бога. Дубравка глуми све женске ликове који су га инспирисали, али пре свега његову музу – љубав према науци. Клавир, који Вера свира током представе, у сценама мења сценографију и костим. На основу њега осећате где се комад одвија – да ли смо у Србији, Бечу, на селу, у београдској кафани или у лабораторији.

Један од циљева предсīаве „Миланковић“ био је приближавање научника широј јавносīи.

– Мислим да смо га представили у другачијем светлу. Није дистанциран и хладан како иначе аудиторијум доживљава

научнике, већ је човек од крви и меса. Има изванредну скромност, односно скромност „доброг оца“ – тако смо то именовали. Био је свестан колико је изнад медиокритета, интрига наше средине и менталитета. Његови биографи често скрећу пажњу на интриге, неправде и ударце које је доживео од савременика. Међутим, Милутин их у својој аутобиографији скоро и не спомиње – све неправде поднео је с архајским осмехом – у историји уметности такав осмех познат је као збуњујућ, мистериозан, попут осмеха с древних грчких статуа чији су остатак лица и тело у надљудском миру и хладнокрвности. Отворене велике очи, мирно лице и супериорни осмех. То је Милутин Миланковић, он посматра, закључује, размишља, док на лицу има и достојанствен осмех.

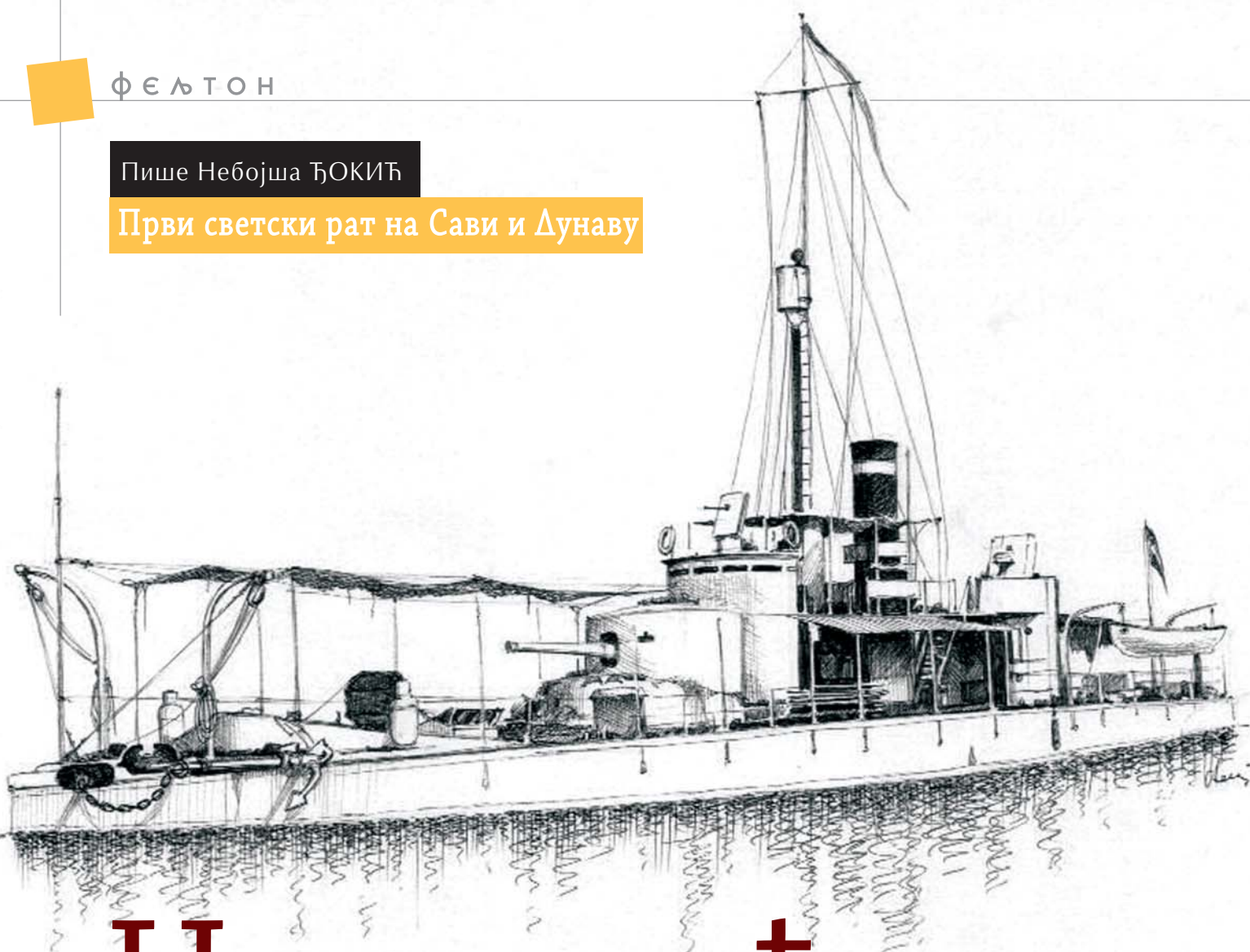
После усīеха предсīаве „Миланковић“, да ли сīрема сīе нови пројекат?

– Постоји много планова и нових продукција које ме очекују до краја сезоне, али не бих детаљније говорио о њима док се не реализују. До пре неколико дана бавио сам се новом поделом „Кармен“, Небојше Брадића, у Народном позоришту у коју су ушли харизматични и узбудљиви уметници Јадранка Јовановић и Дејан Максимовић. Крајем месеца очекује ме и премијера комедије за децу „Крцко Орашчић“. У јуну следеће године у Ријечи ћу режирати Доницетијеву оперу, а почетком 2015. године на великој сцени Народног позоришта светску премијеру опере Светислава Божичића „Меланхолични снови грофа Саве Владиславића“. Гроф Сава је чувена барокна личност, дипломата који је разграничио Русију и Кину. Још један великан о којем у Србији не знамо скоро ништа, а у своје доба био је директно уpletен у најзначајнија политичка питања светских размера. Опера такође обрађује и Теслу. Биће то још једна борба за наше великане и постављање на место које заслужују у културном животу Србије. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ

Пише Небојша ЂОКИЋ

Први светски рат на Сави и Дунаву

Незаштићене реке

Први хици у Првом светском рату испаљени су са бродова аустроугарске Дунавске флотиле у 23 часа 28. јула, само неколико сати након објаве рата Србији, када је гађан Београд.

Првих дана рата врло активни су били и патролни чамци са базом у Панчеву. Већ 30. јула 1914. године сукобили су се са српском пешадијом код Вишњице, пратили су конвој између Панчева и Земунa, били у извиђачким задацима и у акцији код Гроцке.

Кад је Аустроугарска објавила рат Србији, престао је сваки промет између горњег и доњег Дунава, јер је део Дунава од Београда до Оршаве постао ратно подручје, што је прекинуло везу Аустроугарске са државама доњег Дунава и Црног мора. Део Саве од Београда до ушћа Дрине постао је, такође, ратно подручје, те је онемогућена пловидба на том делу Саве. Тако је трговачка пловидба Дунавом била ограничена на део Дунава и његове пловне притоке и канале само у границама Аустроугарске. На исти начин пловидба доњим Дунавом ограничавала се на прибрежне државе тог подручја.

Почетком Првог светског рата Дунав је за централне силе имао само значај интерне саобраћајне линије у оквиру војних граница, и то узводно од Земунa, док је Србији остала могућност да га користи за везу са Русијом. Део трговачког речног пловног парка, унајмљен за војне сврхе, у том периоду служио је за снабдевање аустроугарске дунавске флотиле, поред адаптираних бродова и шлепова за појачање дунавске флотиле. Нарочито адапти-

рани шлепови у вучи реморкера служили су за превозење трупа на краћа одстојања и за њихово пребацивање преко река. Транспорти хране, ратне спреме, муниције и трупа Дунавом и Савом растеретили су железнице централних сила, али речни пловни парк централних сила био је само малим делом искоришћен за војне сврхе. У јесен 1914. године Аустроугарска је образовала одељење за пловидбу у саставу војнотранспортне управе број 4 у Суботици и изванредан број пристанишних команди. То одељење је управљало не само пребацивањем Поћорекских и Макензенских армија преко Дунава и Саве већ и свим војним транспортима трупа, муниције, хране и другим снабдевањем, уколико су били упућени воденим путем.

Српско бродарско друштво

Ради јачања свог положаја на Дунаву и осамостаљења од Аустроугарске и њеног бродарства, српска влада формирала је Српско бродарско друштво 1891. године. У мају 1893. године у Сестри-Поненте код Ђенове купљен је пароброд Мачва, а одмах затим и тегљач Београд, у то време један од најјачих на Дунаву. Први брод на вијак Стиг набављен је 1895. године, док су тегљач Таково и путнички брод Цар Никола набављени 1899. године у Кастели. Исте године у Мађарској купљен је брод Морава. Тако је, почетком 20. века, Српско бродарско друштво имало седам пароброда, око 30 гвоздених тегленица – шлепова, две дрварице и 15 понтона. До почетка Првог светског рата набављени су још путнички брод Шумадија (у Аустроугарској), путничко-поштански брод Србија (1913. године у Немачкој) и тегљачи Крајина, Морава, Неретва, Дрина и Тимок. Србија је 1913. године имала 12 пароброда и 52 теретњака, са 24.027 тона носивости. Непосредно пред Први светски рат српска застава вијорила се на свега 1,86% дунавског пловног парка.

Пред рат 1914. године Србија није имала речну ратну флотилу, али је, ипак, постојао стручни кадар који је могао да учествује у њеном стварању. Нажалост, ништа није урађено да се бродови Српског бродарског друштва врате у Србију одмах по атентату на аустроугарског престолонаследника, тако да је рат многе од њих затекао чак и у Аустроугарској, због чега су губици у бродовима и људству били веома тешки. Српске бродове објавља рата Србији затекла је, углавном, на линији Београд – Голубац. Аустроугари су 26. јула у Оршави запленили бродове Делиград и Вардар, а сутра-

дан, код Молдаве, Шумадију, Мачву и Крајину, са свим особљем и путницима.

Цар Никола, Морава и три шлепа стигли су у Дренкову, где је аустроугарска војска покушала да их задржи, али су се они пробали из окружења и откривени су поново тек после месец дана. Посада их је тада сама оштетила и потопила да не би пали непријатељу у руке. Ватром аустроугарске артиљерије потопљени су, код Великог Градишта, бродови Србија и Неретва, са четири шлепа. Београд је у Новом Саду заплена, а Стиг се пробио до Београда, али је ту потопљен. Том приликом уништен је и штек Српског бродарског друштва, где се налазио Стиг, као и други објекти друштва у близини. За одмазду, српска артиљерија је код Оршаве уништила 18 аустроугарских путничких бродова, неколико тегљача и велики број шлепова. Од свих бродова Српског бродарског друштва у Србији је преостао само Тимок, док је судбина Дрине била неизвесна. Брод Таково, са шест шлепова, пробио се у руске воде Дунава, пре свега захваљујући неустранивости команданта брода.

Моћне снаге на рекама

Док Србија није имала развијену ратну флотилу, аустроугарска Дунавска флотила представљала је моћно средство ратовања, каквим су 1914. године, располагале само Аустроугарска и Румунија. Почетком рата основну снагу аустроугарске флотиле сачињавало је шест монитора и исто толико патролних чамаца.

Распоред Дунавске флотиле, под командом капетана фрегате Фридриха Грунда, почев од 28. јула, па у августу 1914. године, био је следећи: на Дунаву, са базом у Земуну, биле су базирани две групе монитора, с командним бродом Темеш, као и патролни чамци „b”, „c” и „f”, где је било стационирано и 13 помоћних бродова, за подршку те две групе монитора; у Панчеву је постојала и База патролних чамаца у којој су се налазили патролни чамци „d” и „g”; на Сави је такође постојала група монитора, коју су чинили стари монитори Марош и Леита, патролни чамац „h” и три помоћна брода, чија је база била у Брчком.

Од аустроугарских пловних објеката први је на задатак испловио патролни чамац „h”, који је од 26. јула 1914. године започео осматрање границе у околини Раче, да би 30. јула обавио извиђање границе на Сави између Раче и Сремске Митровице.

ПАРОБРОДСКО ДРУШТВО

У Кнежевини Србији 1850. године покренута је иницијатива за формирање паробродског друштва. У Србским новинама објављен је пројекат за оснивање паробродског друштва, али је све остало само на томе. Миша Анастасијевић, Јован Кумануди и Илија Московљевић поново су 1857. године покушали да оснују паробродско друштво, али ни тај покушај није успео, да би 1860. године било формирано Француско-српско паробродско друштво, са задатком да развије саобраћај на Дунаву, Сави и Морави. То друштво поседовало је три пароброда Србија, Француска и Било, све до 1864. године, када је укинута. У међувремену, 1862. године, Министарство финансија ку-

пило је пароброд Делиград, са осам шлепова. Тај пароброд и 10 дереглија сачињавали су Српску државну флоту, која је била поверена Министарству народне привреде. Пароброд Делиград преправљен је 1895. године у модеран путнички брод и од тада па све до 1914. године превозио је на линији Београд – Радујевац.

Нешто пре формирања српског бродарског друштва, 1888. године формирано је једно мање друштво, под називом Прво српско локално паробродско друштво, са седиштем у Београду. Оно је одржавало редовну пловидбу између Београда и Земунa и Београда и Панчева са три мања брода – Милан, Наталија и Александар – али је већ 1890. године ликвидирано.

Први хици у Првом светском рату испаљени су са бродова аустроугарске Дунавске флотиле у 23 часа 28. јула, само неколико сати након објаве рата, када је гађан Београд. Првих дана рата врло су активни били и патролни чамци са базом у Панчеву. Већ 30. јула 1914. године сукобили су се са српском пешадијом код Вишњице, пратили су конвој између Панчева и Земунa, били у извиђачким задацима и у акцији код Гроцке. Већ 4. августа Корос је добио шест директних погодака разорним гранатама 75 mm када се приближио једној српској маскираној батерији.

Почетком рата врло активни су били и патролни чамци са базом у Панчеву. Већ 30. јула 1914. године патролни чамац „d” је имао сукоб са српском пешадијом код Вишњице, а сутрадан су оба патролна чамца и „d” и „g” пратили конвој између Панчева и Земунa. Патролни чамац „d” је у ноћи 1/2. августа био на извиђачком задатку, а 5. августа у акцији код Гроцке. Следећих месеци дана ти патролни чамци нису имали значајнијих акција, да би у ноћи 3/4. септембра патролни чамац „g” поново био на извиђачком задатку. У ноћи 9/10. патролни чамац „d” учествовао је у борби у близини Панчева. Пошто је Поћорек сматрао да је Панчево угрожено и да се патролни чамци „d” и „g” не могу извући пред нападом српских снага, наредио је њихово потапање, па их је посада сама потопила, и то патролни чамац „d” (вероватно) негде крајем дана 9. септембра, а патролни чамац „g” 10. септембра. Када се показало да Срби ипак неће заузети Панчево, патролни чамац „d” је 15. септембра извађен из реке, али је касније ипак избрисан из флотне листе.

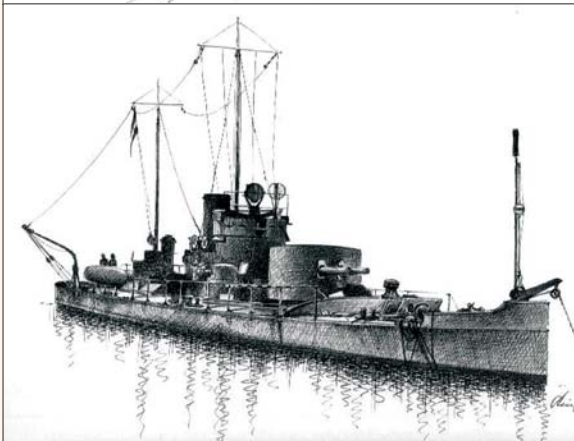
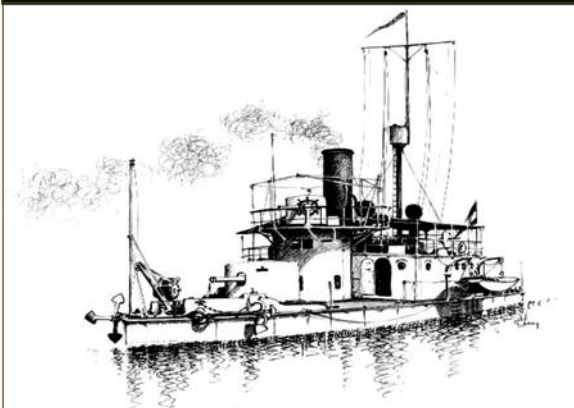
Приликом српске офанзиве преко Саве, након Церске победе, монитори у Сави нису ометали прелаз, нити су дејствовали код каснијег повлачења српске војске јер је водостај био тако низак да се нису могли приближити понтонским мостовима код Купинова, Новог Села и Сремске Митровице. Монитори у Дунаву спречили су у ноћи 7/8. септембра пребацивање код Земунa.

Продор аустроугарске војске у Србију

У септембру су аустроугарске трупе ушле у Мачву. Пошто се Поћорек уплашио да ће српске трупе са Дунава и са

УЛТИМАТУМ

Аустроугарска је предала Србији ултиматум 23. јула у 18 часова. Ултиматум је имао 48 часовни рок. Одговор српске владе однео је Пашић лично барону Гизлу у аустроугарско посланство 25. јула. Пошто је прелетео текст, посланик је изјавио да одговор није задовољавајући, па је одмах напустио Београд. Исте вечери српска влада објавила је мобилизацију – за први дан одређен је 26. јули. Истог дана, 25. јула, у 21 час и 23 минута, у Бечу је издато наређење за делимичну мобилизацију против Србије и Црне Горе. На Јадрану је мобилисана активна флота, а на Дунаву Дунавска флотила. Први дан узбуне био је 27. јули, а први дан мобилизације 28. јули. Ратно стање нотификовано је 28. јула у 11 часова отвореном депешом преко Букурешта, која је у 13 часова и 20 минута примљена у српском Министарству спољних послова.

савског фронта низводно од Кленка бити упућене на запад, једна пешадијска бригада требало је да демонстрира и покуша прелаз код Панчева, а трупе сектора Сурчин да запоседну Аду Циганлију и подручје код Земунa, Јакова, Бољевца и Прогара. Било је планирано да флотила, свим средствима, потпомогне акцију сурчинског сектора. Нарређење за то примила је тек 19. септембра у 8 часова увече. Када се има у виду да је у то доба трупе већ требало да отпочну са акцијом, јасно је да од подршке није било ништа. У 23 сата из Земунa је испловио монитор „Темес” са патролним чамцем и драгером, који је теглио скеле за превозење трупа. Драгером је командовао цивилни капетан, који је већ код Великог ратног острва напустио састав, те се вратио западним дунавским рукавцем, одрешивши пре тога теглене скеле. Монитор и патролни чамац били су гађани жестоком пушчаном и митраљеском ватром. Да монитор не би одавао позицију, посади је наређено да не узвраћа ватру.

До Калемегдана јединице су биле у снопу рефлектора постављеног близу стругаре. Испод железничког моста прошле су у поноћ. Тек у близини Аде циганлије почео је да светли други рефлектор, а пољски топови отпочели су са паљбом. Тако су обе пловне јединице остале у лаганој вожњи, у рукавцу између Аде и аустроугарске обале, чекајући све до зоре на прелазу трупа којима није било трага. Пре сванућа од команданта армије радио-депешом су затражена даља наређења. Пошто никакав одговор није стигао, обе јединице након сванућа упутиле су се натраг у Земун, те поново прошле београдски мостобран, под жестоком пушчаном, митраљеском и артиљеријском ватром. Близу моста, на пловном путу, у последњем моменту примећене су четири мине – две узводно и две низводно. Монитор је возио највећом брзином, те је заустављање брода било немогуће. Вештим кормиларењем мине су ипак избегнуте. У 6 часова ујутро обе јединице опет су биле у Земуну. На монитору је погинуо један морнар, тројица су рањена, док на патролном чамцу није било губитака. Обе пловне јединице имале су многобројне погодке од пушчаних, митраљеских и шрапнелских зрна. ■

(Насиљавак у следећем броју)

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ
 1–15. јануар

Православни

- 6. јануар – Бадњи дан
- 7. јануар – Рождество Христово
– Божић
- 8. јануар – Сабор Пресвете Богородице
- 9. јануар – Свети првомученик и архиђакон Стефан
- 14. јануар – Обрезање Господње, Свети Василије Велики (Нова година)

Римокатолички

- 1. јануар – Марија Богородица
– Нова година
- 6. јануар – Богојављење

ОБРЕЗАЊЕ ГОСПОДА ИСУСА ХРИСТА

Осмог дана по рођењу Младенац божански обрзан је у храму сходно закону који је у Израилу важио још од времена Аврамова. Том приликом наденули су му име Исус, како је и благовестио архангел Гаврило Пресветој Деви.

Старозаветно обрезање предображава новозаветно крштење. Обрезање Господа показује да је Он примио на себе истинско тело људско. Господ је обрзан и стога да би испунио сав закон, који је Он сам дао кроз праоце и пророке. Тек кад је и тај пропис законски испунио Он га је заменио крштењем у Цркви својој.

У црквеној служби овај Господњи празник нема ни претпразништво, ни поздравноштво. ■

Бајракли џамија београдска Светилиште муслимана у Србији

Опстала је кроз све турбулентне године 19. и 20. века захваљујући, између осталог, и личном залагању Карађорђа, чијом је уредбом, у време Првог српског устанка, осигурана нарочита заштита тог муслиманског верског објекта. Обнавља је и кнез Михаило, 1868. године, како би се око ње формирала Исламска заједница Србије.

Саграђена крајем 16. века Бајракли џамија, данас једина муслиманска богомоља у српској престоници, представља једну од најстаријих грађевина у Београду. Једно време, почетком 18. века била је претворена у католичку катедралу и додељена језуитима, али је, касније, поновним падом Београда под турску власт, враћена првобитној употреби. Данашњи назив дали су јој сами Београђани, осамдесетих година 18. века, пошто се у то време на њој, највишој згради и видном месту београдске чаршије, истицала застава (бајрак) у знак почетка молитвеног времена. Тај податак сведочи да је у то време Београд, односно џамија, имала свог мувеки-та, познаваоца астрологије и стручњака који је одређивао тачно време.

Бајракли џамија опстала је кроз све турбулентне године 19. и 20. века захваљујући, између осталог, и личном залагању Карађорђа, чијом је уредбом, у време Првог српског устанка, осигурана нарочита заштита тог муслиманског верског објекта. Обнавља је и кнез Михаило, 1868. године, како би се око ње формирала Исламска заједница Србије.

Крајем 19. века у Бајракли џамији су се пред пут у свету земљу окупљале београдске хаџије, а у периоду Краљевине Југославије, била је седиште врховног поглавара Исламске заједнице Реис ул Улема, који се у њој и проглашавао. Најтежи период Бајракли џамија прошла је између 1945. и 1954. године, када је била готово затворена. Верници су клањали једино о бајрамима, понекад, ретко

и о џумама. Садашњи изглед поприма 1954, када је и напорима Завода за заштиту споменика културе и рестаурирана.

Почетком 1993. године Исламска заједница Србије отпочела је у дворишту џамије изградњу медресе, односно средње школе, раније и више и високе. По традицији свака џамија у свом окриљу има и основну школу, мектеб, па је то случај и са Бајракли џамијом, под чијим кровом најбољи ученици и данас стичу верска знања.

Током ратова који су обележили крај 20. века Бајракли џамија је неколико пута била минирана, паљена и гађана бомбама, али је највећа разарања претрпела 2004. године, када је спаљена њена унутрашњост, а уништен је и део зграде Исламске заједнице у којој делује Београдски мектеб.

У међувремену, оштећени објекти су реновирани, тако да Бајракли џамија поново сија негдашњим сјајем, на радост хиљада београдских и српских муслимана. ■

Д. ГЛИШИЋ

Трибина „Свештеници у Великом рату Србије“

У Свечаној сали Дома Војске Србије 23. децембра одржана је трибина „Свештеници у Великом рату Србије“ у организацији Удружења ратних добровољаца 1912–1918. њихових потомака и поштовалаца и Медија центра „Одбрана“. На трибини су говорили директор Медија центра „Одбрана“ пуковник Стевица С. Карапанџин, пуковник у пензији др Раде С. Н. Рајић и председник Удружења др Видоје Голубовић. Говорећи о улози свештенства у Великом

рату, др Рајић истакао је да су свештеничка и војна професија традиционалне професије, које имају велики утицај на психолошку свест народа, а пуковник Карапанџин рекао је да би војно свештенство у српској војсци од пре 100 година могло да представља огледало и данашњој верској служби.

Преносећи благослов Његове свестости патријарха српског Иринеја, обратио се и епископ топлички господин Арсеније, викар патријарха. ■

Новогодишњи концерт ансамбла „Бинички“

У Великој дворани Коларчеве задужбине 22. децембра одржан је традиционални новогодишњи концерт Уметничког ансамбла Министарства одбране „Станислав Бинички“. Пред љубитељима доброг звука наступили су, уз Ансамбл, солисти тенор Тино Фаваца и првакиња Опере Народног позоришта у Београду сопран Снежана Савичић Секулић. Предводио их је диригент Војкан Борисављевић.

У складу са називом концерта „Bella Italia“, на репертоару су се смењивале познате италијанске мелодије, симфонијска и савремена музика. ■

Промоција едиције „Србија 1914–1918“

У Свечаној сали Дома Војске Србије представљена је едиција „Србија 1914–1918“, групе аутора, приређена у част обележавања стогодишњице Великог рата.

Едицију, која је на овогодишњем Међународном сајму књига у Београду добила награду за издавачки подухват године, представили су заменик в. д. директора РТС-а Зоран Миликић, научни саветник проф. др Момчило Павловић, уредник издавачке куће „Прометеј“ Зоран Колунџија и аутори историчар др Милош Ковић и Зоран Радовановић.

Издавачка кућа „Прометеј“ и РТС објавили су десетотомну едицију која обрађује узроке рата, личности и последице, осветљава кључне године Србије почетком 20. века, нуди аутентичне доказе и објективна тумачења о којима се није говорило ни учило. Сведочења Срба који су учествовали у рату, али и слику Србије у очима странаца аутори су презентовали хиљадама значајних историјских фотографија и докумената. ■

С. А.

У славу и част отаџбине

Ликовна секција Савеза удружења потомака ратника Србије 1912–1920. „Михајло Миловановић“, средином децембра представила је публици изложбу поводом обележавања стогодишњице ослобођења Београда у Великом рату.

Чланови Савеза и бројни гости уживали су у сликама с епско-поетичном темом – „У славу и част отаџбине“, на којима су аутори, на аутентичан начин, оживели славне војсковође, ратнике, јунаке и обичне војнике кроз битке и догађаје који су обележили српску историју. ■

Д. Б.

ОБАВЕШТЕЊЕ

О ИЗБОРУ ПРЕДЛОГА ПРОЈЕКТА за доделу средстава за учешће у финансирању програма рада удружења грађана који се заснивају на пројектима и активностима од значаја за одбрану у 2014. години

45

Поводом Јавног конкурса за доделу средстава за учешће у финансирању програма рада удружења грађана који се заснивају на пројектима и активностима од значаја за одбрану у 2014. години, објављеног 22. октобра 2014. на сајту Министарства одбране и у дневном листу „Курир“, за подношење предлога пројеката и активности од значаја за одбрану у 2014. години, Комисија за доделу средстава намењених за учешће у финансирању пројеката и активности удружења грађана од значаја за одбрану, обавештава подносиоце предлога:

I. да је на Јавни конкурс, у остављеном року, примљено 38 пријава, и то:

1. Савез организација резервних војних старешина Србије, Београд, са пројектом „Ангажовање СОРВСС у извршавању задатака по програму и плану рада организације”,
2. Црвени крст Србије, Београд, са програмом „Трагање и спасавање у случају елементарних непогода и оружаных сукоба”,
3. Удружење спасилаца на води, Београд, активност која се односи на курс за спасиоце,
4. Савез организација подводних активности, Београд, активност која се односи на обуку рониоца, уједно спасиоца,
5. Планинарски клуб „Extreme summit team”, Београд, активност из области оспособљавања и обуке МО у екстремним планинским условима зими, као и обука у спасавању људи у неприступачним теренима кроз припрему алпинистичке експедиције у масиву Хималаја,
6. Аматерски радио-клуб „Никола Тесла”, Јагодина, активност која се односи на обучавање нових чланова,
7. Радио-клуб „Никола Тесла” Сомбор, са пројектом „Радио-клуб у ванредним ситуацијама”,
8. Радио-клуб „Никола Тесла” Шабац, нема назив пројекта, циљ активности је обука нових радио-аматера и одржавање опреме,
9. Радио-клуб „Пирот” Пирот, нема наведене активности,
10. Радио-клуб „Власина” Сурдулица, није достављен пројекат,
11. Радио-клуб „Зрењанин” Зрењанин, са пројектом „Радио-аматерске везе у функцији ванредних ситуација”,
12. Одред извиђача „Гучево” Лозница, план активности за 2014. годину,
13. Одред извиђача „Вера Благојевић” Шабац, „Буди спреман – буди користан”,
14. Ронилачки клуб „Тритон-аст” Београд, није достављен пројекат,
15. Регата „Зоран Радосављевић”, Београд, активност која се односи на одржавање Регате „Зоран Радосављевић” у периоду април–мај–јуни 2015. године,
16. Републички одбор СУБНОР-а, Београд, са пројектом „обележавање 70-годишњице ослобођења Србије у II светском рату”,
17. Асоцијација војних ветерана, Земун, са пројектом „Хероји”,
18. Удружење за ванредне ситуације Републике Србије, Нови Сад, активност Упознавање чланова удружења са међународном методологијом ISARAG која се користи за реаговање у ванредним ситуацијама у фази примања и давања међународне помоћи СОП (процедуре учешћа у међународној помоћи),
19. Радио-клуб „Никола Тесла” Лесковац – нема ништа од документације,
20. Радио-клуб „Михајло Пупин” Панчево, са програмском активношћу „Материјално-техничко опремање и обука чланства за учешће у радио-мрежи за ванредне ситуације”,
21. Ронилачко-пливачки клуб „Пирот”, Пирот, са пројектом „Курс аутономног роњења за већу безбедност”,
22. Радио-клуб „Димитровград”, Димитровград, са пројектом „Унапређење капацитета радио-клуба Димитровград за деловање у елементарним непогодама и ванредним ситуацијама”,
23. Црвени крст Кикинда, са пројектом „Мобилни тим Црвеног крста Кикинда”,
24. Савез потомака ратника Србије 1912–1920, Београд, са пројектом „Албум сећања на наше претке из I светског рата”,
25. Удружење ратних и мирнодопских војних инвалида Србије, Београд, са пројектом „Борци (ветерани) подржавају борце (ветеране)”,
26. Удружење ветерана 63. падобранске бригаде, Ниш, са пројектом „Трагање и спасавање људи на рекама, језерима и неприступачним теренима уз проналажење и извлачење материјалних добара из истих”,
27. Клуб генерала и адмирала, Београд, са два пројекта, и то: штампање зборника радова са међународне научне конференције „Први светски рат: узроци, поуке, последице и савременост” и штампање другог четвортотомног издања сведочанства „Војска Југославије у одбрани од агресије НАТО 1999”,
28. Одред извиђача „Завичај 1093” Врање, са пројектом „Буди спреман”,
29. Одред извиђача „Млава”, Петровац на Млави, са пројектом „Безбедно и чисто окружење за све”,
30. Друштво подводних активности Сомбор, са програмом „Обука у спортском роњењу”,
31. Радио-клуб „Космос”, Параћин, са пројектом „Опремање, обука и лиценцирање радио-аматера са посебном обуком за рад у одбрани и ванредним ситуацијама”,
32. Академски радио-клуб „Михајло Пупин”, Београд, са пројектом „Обука конструктора и оператора радио-станице”,
33. Радио-клуб „Нови Београд”, Нови Београд, са пројектом „Аматерске радио-комуникације у ванредним околностима”,
34. Радио-клуб „Бањица”, Београд, са пројектом „Ширење техничке културе и обуке младих и осталих грађана општине Вождовац и шире у активностима од значаја за одбрану”,
35. Савез радио-аматера Србије, Београд, са пројектом „Унапређење процедура обуке и техничких ресурса у РМЗО (радио мрежи за опасност у ванредним околностима) у Савезу радио-аматера Србије”,
36. Радио-клуб „Багдала”, Крушевац, активност која се односи на Међународно такмичење „Видовдан 2015. године”,
37. Планинарски клуб „Браничево”, Пожаревац, са пројектом „Формирање волонтерске групе за спасавање људи и материјалних средстава у ванредним ситуацијама” и
38. Горска служба спасавања Србије, Београд, активност која се односи на упућивање спасилаца Горске службе спасавања Србије на обуку за хеликоптерско спасавање која се реализује у Швајцарској.

II. да је утврђено да следећа удружења испуњавају услове, дефинисане Јавним конкурсом:

- 1) Планинарски клуб „Браничево”, Пожаревац
- 2) Радио-клуб „Михајло Пупин”, Панчево
- 3) Радио-клуб „Нови Београд”, Нови Београд
- 4) Радио-клуб „Космос”, Параћин
- 5) Радио-клуб „Димитровград”, Димитровград

- 6) Одред извиђача „Завичај 1093”, Врање
 - 7) Одред извиђача „Млава”, Петровац на Млави
 - 8) Ронилачко-пливачки клуб „Пирот”, Пирот
- док следећа удружења не испуњавају услове конкурса:**
1. Савез организација резервних војних старешина Србије, Београд – достављен је План рада организације за 2014. годину,
 2. Црвени крст Србије, Београд – испуњава формалне услове, а пројекат се односи на спасавање у случају елементарних непогода и оружаних сукоба, има елементе пројекта, али има за циљ набавку опреме да би били оспособљенији да се ангажују у ванредним ситуацијама,
 3. Удружење спасаца на води, Београд – пројекат се односи на финансирање курса за спасиоце, због чега је оцењено да не треба финансирати из средстава Министарства одбране,
 4. Савез организација подводних активности, Београд – испуњава формалне услове, циљ је подизање капацитета због чега није узет у обзир за даље разматрање,
 5. Планинарски клуб „Extreme summit team”, Београд – не испуњава услове према члану 2. став 2. тачка 2. Уредбе,
 6. Аматерски радио-клуб „Никола Тесла”, Јагодина – испуњава формалне услове, циљ пројекта је обучавање нових чланова и поправка и одржавање уређаја, није пројекат од ширег значаја,
 7. Радио-клуб „Никола Тесла”, Сомбор – циљ пројекта је да се ставе на располагање МУП-у у случају ванредних ситуација, не испуњава формалне услове, нису наведене активности по месецима,
 8. Радио клуб „Никола Тесла”, Шабац – циљ активности је обука нових радио-аматера и одржавање опреме, не испуњава формалне услове, нема разрађене активности по месецима,
 9. Радио-клуб „Пирот”, Пирот, наведене активности по месецима, не испуњава формалне услове,

План школовања и усавршавања кадра Министарства одбране и Војске Србије у 2015. години

Сектор за људске ресурсе израдио је, на основу наређења министра одбране, а сходно потребама система одбране и расположивим капацитетима и финансијским средствима, План школовања и усавршавања кадра Министарства одбране и Војске Србије у 2015. години и Средњорочни план школовања и усавршавања кадра Министарства одбране и Војске Србије за период од 2015. до 2020. године. Планови су доступни у електронском облику на сајту Управе за кадрове Сектора за људске ресурсе www.uzk.sljr.mo. ■

10. Радио-клуб „Власина”, Сурдулица – нису доставили пројекат, нису навели активности у складу са Јавним конкурсом, не испуњава формалне услове,
 11. Радио-клуб „Зрењанин”, Зрењанин – не испуњава услове да се третира као пројекат,
 12. Одред извиђача „Гучево”, Лозница – не испуњава услове у смислу описа активности,
 13. Одред извиђача „Вера Благојевић”, Шабац – нема сву потребну документацију,
 14. Ронилачки клуб „Тритон-аст” Београд – нема елементе пројекта,
 15. Регата „Зоран Радосављевић”, Београд – не испуњава услове конкурса за финансирање,
 16. Републички одбор СУБНОР-а, Београд – не испуњава услове конкурса, тражили су да се финансира израда медаља,
 17. Асоцијација војних ветерана, Земун – не испуњава критеријуме конкурса, траже финансирање одржавања глумачких представа,
 18. Удружење за ванредне ситуације Републике Србије, Нови Сад – не испуњава услове конкурса, нема референце нити показатеље о досадашњем пословању, што у одређеном смислу представља ризик за МО,
 19. Радио-клуб „Никола Тесла”, Лесковац – нема ништа од документације,
 20. Црвени крст Кикинда – реализација пројекта планирана у 2015. години,
 21. Савез потомака ратника Србије 1912-1920, Београд – није тема конкурса, а реализација планирана у 2015. години,
 22. Удружење ратних и мирнодопских војних инвалида Србије, Београд – на истом пројекту ради Министарство одбране, тема није у складу са конкурсом, ради се о професионалним припадницима Војске, о којима се стара МО,
 23. Удружење ветерана 63. падобранске бригаде, Ниш – реализација пројекта планирана у 2015. години, не могу се доделити средства планирана за 2014. годину,
 24. Клуб генерала и адмирала, Београд – нема елементе пројекта на основу којих би могло да се изврши рангирање,
 25. Друштво подводних активности, Сомбор – није у складу са условима конкурса,
 26. Академски радио-клуб „Михајло Пупин”, Београд – реализација пројекта планирана у 2015. години,
 27. Радио-клуб „Бањица”, Београд – наведена набавка није у складу са предложеним пројектом, нема мерљивих индикатора и других елемената, нема наведене активности по месецима,
 28. Савез радио-аматера Србије, Београд – реализација пројекта планирана у 2015. години, не могу се доделити средства планирана за 2014. годину,
 29. Радио-клуб „Багдала”, Крушевац, реализација пројекта планирана у 2015. години, нема прецизна спецификација за набавку средства и опреме и није јасно дефинисан циљ – пројекат нереалан, нема одрживости истог,
 30. Горска служба спасавања Србије, Београд, – реализација пројекта планирана у 2015. години, ван конкуренције (мај 2015. године).
- III. да је Комисија на састанку, одржаном 10. новембра 2014. предложила да се из средстава за учешће у финансирању програма рада удружења грађана који се заснивају на пројектима и активностима од значаја за одбрану у 2014. години финансирају удружења, наведена у ставу II. тачка 1) до 8) овог обавештења.**

Обавештење се објављује на сајту Министарства одбране и магазину „Одбрана”. ■

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УПРАВА ЗА КАДРОВЕ

Расписује
ЈАВНИ КОНКУРС

за попуну радних места у Министарству одбране Републике Србије, пријемом лица из грађанства, у својству цивилних лица у радни однос на неодређено време:

У Управи за војно здравство Министарства одбране Републике Србије

у Центру војномедицинских установа Београд, место службовања Београд

1. један (1) стоматолог, С2С
2. један (1) зубни техничар, ССС
3. један (1) радник за спремање просторија, ПКВ

у Војномедицинском центру Нови Сад, место службовања Нови Сад

4. један (1) лекар-специјалиста интерне медицине, С2С
 5. три (3) медицинска техничара општи смер, ССС
 6. један (1) радник за сервирање хране, ПКВ
 7. један (1) радник за спремање просторија, ПКВ
- у Војној болници Ниш, место службовања Ниш**
8. један (1) лекар-специјалиста радиологије, С2С
 9. један (1) социјални радник, С2С

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА

- да су кандидати држављани Републике Србије,
- да се против кандидата не води кривични поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности,
- да кандидати нису кривично осуђивани казном затвора у трајању дужем од шест месеци,
- да су кандидати здравствено способни за службу у Министарству одбране и Војсци Србије,
- да кандидатима раније није престајао радни однос у државном органу због теже повреде дужности из радног односа.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА

- за формацијско место под редним бројем 1. завршен стоматолошки факултет и положен стручни испит;
- за формацијско место под редним бројем 2. завршена средња зуботехничка школа и положен стручни испит;
- за формацијско место под редним бројем 3. завршена основна школа;
- за формацијско место под редним бројем 4. завршен медицински факултет и специјализација из интерне медицине и положен стручни испит;
- за формацијско место под редним бројем 5. завршена средња медицинска школа и положен стручни испит;
- за формацијско место под редним бројевима 6. и 7. завршена минимум основна школа;
- за формацијско место под редним бројем 8. завршен медицински факултет и специјализација из радиологије и положен стручни испит, потврда о оспособљености за самосталан рад на скенеру (MSCT), потврда о оспособљености за самосталан рад на „колор доплер дијагностици“ крвних судова, радно искуство у струци, на радном месту лекара специјалисте радиологије у трајању од 1 (једне) године;
- за формацијско место под редним бројем 9. завршен Факултет политичких наука – смер за социјални рад и социјалну политику и положен стручни испит.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Уз пријаву на конкурс, која треба да садржи основне личне податке, адресу и контакт телефон, кандидати треба да доставе краћу радну биографију и следећа документа:

- извод из матичне књиге рођених (оригинал или фотокопија оверена у суду или општини – не старији од шест месеци уколико није нов образац);
- уверење о држављанству (оригинал или фотокопија оверена у суду или општини – не старије од шест месеци);
- доказ о стеченом образовању (оригинал диплома – уверење о завршеном образовању или фотокопија оверена у суду или општини);
- фотокопија радне књижице;
- уверење надлежног суда да се против кандидата не води кривични поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности (не старији од шест месеци);
- уверење надлежног органа МУП-а да кандидат није кривично осуђиван казном затвора у трајању дужем од шест месеци (не старије од шест месеци).

За формацијска места за која се тражи радно искуство у струци потребно је да кандидати доставе потврду којом доказују испуњеност тог услова.

ИЗБОРНИ ПОСТУПАК

Изборни поступак ће се спровести само међу кандидатима који испуњавају све услове конкурса за пријем на формацијско место на које су конкурисали.

У току изборног поступка, конкурсна комисија ће кандидате који испуњавају опште и посебне услове конкурса, и међу којима се спроводи изборни поступак, упутити на психолошко тестирање у надлежне војноздравствене установе. Кандидати који задовоље критеријум психолошке процене биће позвани на усмену и писану проверу знања и стручних оспособљености у зависности од радних места за која конкуришу према посебним условима конкурса, након чега ће се са њима обавити разговор. О месту, дану и времену обављања психолошке процене, разговора и провере знања и стручних оспособљености кандидати ће бити накнадно обавештени.

Позив на разговор и остала обавештења упућују се кандидату на адресу коју наведе у пријави на јавни конкурс.

Уколико кандидат не задовољи неки од прописаних критеријума селекције престаје му право на даље учешће у процесу селекције.

За кандидате који испуњавају услове конкурса и задовоље критеријум психолошке процене и провере знања и способности и уђу у најужи избор биће, уз њихову писану сагласност, извршена безбедносна провера.

Кандидати који уђу у најужи избор, пре пријема у радни однос доставиће лекарско уверење о здравственој способности.

Сва лица примљена у радни однос подлежу пробном раду у трајању од 6 (шест) месеци.

Пробни рад војних службеника и војних намештеника прати њихов непосредно претпостављени који, после окончања истог,

даје писмено мишљење надлежном руководиоцу о томе да ли је војни службеник задовољан на пробном раду.

Војном службенику и војном намештенику који не постигне одговарајуће резултате на пробном раду престаје радни однос без његове сагласности и без права на новчану накнаду.

Сагласно одредбама члана 125. Закона о Војсци Србије између кандидата који испуњавају опште и посебне услове конкурса, првенство под једнаким условима има супружник, односно члан породице погинулог професионалног припадника Војске Србије, погинулог или умрлог од последица повреда задобијених на вршењу службе у Војсци Србије и супружник професионалног припадника Војске Србије премештеног из једног у друго место службовања

НАЧИН ПОДНОШЕЊА ПРИЈАВЕ НА КОНКУРС

У зависности од организацијске јединице у коју се конкурише, пријаве на конкурс са наведеном документацијом достављати на следеће адресе:

у Центру војномедицинских установа Београд

Пријаву са траженим прилозима за радна места под редним бројевима од 1. до 3. доставити непосредном предајом у просторијама канцеларије деловодства **Управе ЦВМУ Београд, 3 спрат, просторија 309, у времену од 11.00 до 14.00 часова**, или препорученом поштом на адресу:

Центар војномедицинских установа Београд, Пастерова 3, Београд, са знаком „За конкурс за пријем у службу“

Ближа обавештења о условима конкурса могу се добити на следећи број телефона: 011/3203-564, код референта за правне послове ЦА Соње Игњатовић.

у Војномедицинском центру Нови Сад

Пријаву са траженим прилозима за радна места под редним бројевима од 4. до 7. доставити непосредном предајом у просторијама канцеларије деловодства ВМЦ Нови Сад или поштом препоручено на адресу:

Војномедицински центар Нови Сад, Трг владике Николаја бр. 5, Петроварадин – Нови Сад, са знаком „За конкурс за пријем у службу“

у Војној болници Ниш

Пријаву са траженим прилозима за радна места под редним бројевима 8. и 9. достављати искључиво поштом препоручено на адресу:

Војна болница Ниш, Булевар др Зорана Ћинђића бб, Ниш, са знаком „За конкурс за пријем у службу“

У пријави за конкурс обавезно се наводи име и презиме кандидата, адреса пребивалишта, адреса на коју се кандидату достављају обавештења, број телефона, редни број и формацијско место на које се кандидат пријављује, досадашње радно и стручно искуство кандидата, подаци о посебним знањима и вештинама и доказ у смислу члана 125. Закона о Војсци Србије. Кандидат конкурише за више радних места једном пријавом, у којој обавезно наводи све редне бројеве.

Неблаговремене, неразумљиве и непотпуне пријаве и пријаве уз које нису приложени сви потребни докази на тражени начин неће се узимати у разматрање и биће одбачене.

Конкурсна документација се неће враћати.

Рок за подношење пријава је 15 (петнаест) дана од дана објављивања конкурса. ■

IN MEMORIAM

После дуге и тешке болести у Београду је 15. децембра 2014, у 72. години, преминуо Новица Шолаја, пензионисани потпуковник, дугогодишњи уредник у Војноиздавачком и Новинском центру.

Основну и средњу школу похађао је у Бенковцу и Крњачи. Завршио је Инжињеријску подофицирску школу, Војну академију и двогодишњу Командноштабну академију, те Факултет политичких наука у Београду.

Радио је у Инжињеријском школском центру на дужностима командира, на оперативним пословима и као наставник, а касније и као начелник рода у Територијалној одбрани, после чега је ванредно унапређен у чин потпуковника.

Објавио је књигу методике за три стручна предмета у инжињерији и више од стотину чланака у области технике, политике, андрагогије и психологије личности, педесетак приказа, полемика и критика. Радове су му објављивали готово сви војностручни часописи. Аутор је више патената и техничких решења, међу којима и „електричне светлеће бове с погоном на морске таласе“.

Бавио се и сликарством и иконописањем. Излагао је у више градова, а писао је и објављивао песме, приче, афоризме и хумореске. За једну је 1978. године награђен на конкурс „Народне армије“.

Иза себе је оставио супругу Душанку, синове Зорана и Сашу, снахе и унук Јелену и Ивану, као и унука Матију, који је и наследник дедине официрске сабље. У породици и међу пријатељима остаће упамћен као истински патриота, одан Војсци, којој је предано служио. ■

Медија Центар „Одбрана“
 Браће Југовића 19, 11000 Београд
 Тел: 011/3241-258, Факс: 011/3241-363

Маркетинг: 011/3201-728
 marketing@odbrana.mod.gov.rs

Претплата: 011/3201-995
 pretplata@odbrana.mod.gov.rs

Продаја: 011/3201-009
 komercijala@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs / medijacentar@mod.gov.rs

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УПРАВА ЗА КАДРОВЕ

Расписује
ИНТЕРНИ КОНКУРС

за попуњу формацијских места у Војномедицинском центру Нови Сад,
Управе за војно здравство, пријемом лица из састава Министарства одбране и Војске Србије
у својству војних службеника и војног намештеника у радни однос на неодређено време

Место службовања Нови Сад

- 1.1. **Референт за књиговодство** – оператер, С1С, ЕС 63142, група радног места 05 и 750 бодова, у Одсеку за финансије Управе, један (1) извршилац;
- 1.2. **Референт за опште послове** – оператер за унос података, ССС, ЕС 63201, група радног места 09 и 520 бодова, у Одсеку за пријем болесника, један (1) извршилац;
- 1.3. **Радник за сервирање хране, кухиња, логистички вод, ПКВ**, ЕС 62456, група радног места 11 и 404 бода, један (1) извршилац;

УСЛОВИ КОНКУРСА

На конкурс могу учествовати професионални војници на служби у Војсци Србије и Министарству одбране Републике Србије, који испуњавају следеће услове:

а) Општи услови:

- да су кандидати држављани Републике Србије,
- да су здравствено способни за рад у Министарству одбране и Војсци Србије,
- да имају одговарајућу стручну спрему за радна места на која конкуришу,
- да је професионални војник и да се налази у на служби у Министарству одбране и Војсци Србије,
- да нису негативно оцењивани у току службе.

б) Посебни услови:

- за радно место под редним бројем 1. могу конкурисати лица која су завршила студије економског смера и стекла 180 ЕСПБ,
- за радно место под редним бројем 2. могу конкурисати лица која су завршила средњу школу у четворогодишњем трајању уз добро познавање рада на рачунару,
 - за радно место под редним бројем 3. могу конкурисати лица која су завршила најмање основну школу а имају потребна искуства у сервирању хране пацијентима.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Уз пријаву за конкурс, која треба да садржи основне личне податке, адресу и контакт телефон, кандидати достављају претпостављеној команди CV или кратку биографију.

Претпостављене команде ће уз пријаву кандидата из досијеа персоналних података по службеној дужности доставити и:

- извод из матичне књиге рођених (оригинал или копија оверена у суду или општини),
- уверење о држављанству (оригинал или копија оверена у суду или општини),
- диплома о стеченом образовању (оригинал или копија оверена у суду или општини),
- мишљење и сагласност претпостављеног старешине на положају команданта батаљона, њему равног или вишег,

- потврда надлежног старешине да кандидат нема негативних службених оцена,
- оверен картон основних личних података (КОЛП).

Кандидати који уђу у најужи избор, пре пријема на тражено радно место, а на захтев комисије за избор, доставиће лекарско уверење о здравственој способности.

ИЗБОРНИ ПОСТУПАК

Изборни поступак ће се спровести само међу кандидатима који испуњавају опште и посебне услове конкурса. Комисија ће обавити интервју ради процене оспособљености, знања и вештина. У току изборног поступка, овлашћене здравствене установе, извршиће психолошку процену кандидата. О месту, дану и времену интервјуа и психолошке процене кандидати ће бити накнадно обавештени.

За кандидате који задовоље критеријуме за проверу оспособљености, знања и вештина, уз њихов писани пристанак, биће извршена безбедносна провера.

Неблаговремене, неразумљиве и непотпуне пријаве неће бити разматране. Конкурсна документација неће се враћати кандидатима који не буду изабрани.

НАЧИН ПОДНОШЕЊА ПРИЈАВА

Кандидати молбе подносе Војномедицинском центру Нови Сад, а преко јединица – установа у којима се налазе у служби, са назнаком за које радно место конкуришу.

Конкурсну документацију по службеној дужности из досијеа персоналних података доставити на наведену адресу.

Војномедицински центар Нови Сад,

**Трг Владике Николаја бр. 5, Петроварадин–Нови Сад,
са назнаком „За конкурс за пријем у службу”**

У пријави за конкурс обавезно се наводи име и презиме кандидата, име једног родитеља, ЈМБГ, адреса пребивалишта, адреса на коју се кандидату достављају обавештења, број телефона, радно место на које се кандидат пријављује, досадашње радно и стручно искуство кандидата, подаци о посебним знањима и вештинама и доказ у смислу члана 125. Закона о Војсци Србије.

Рок за подношење пријава је 8 (осам) дана од дана објављивања у магазину „Одбрана”.

Сва лица која буду примљена на наведена радна места подлежу пробном раду у трајању од шест месеци. Пробни рад прати непосредно претпостављени старешина, који после окончања пробног рада руководиоцу даје писмено мишљење о томе да ли је лице задовољило на пробном раду. Лицу које не задовољи на пробном раду отказује се радни однос без права на новчану накнаду због отказа. ■

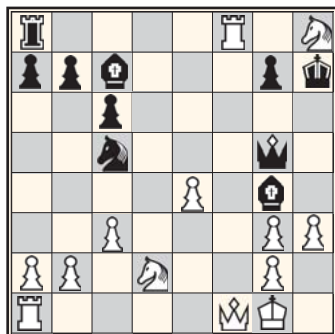

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

ЧУДЕСНА ИГРА ФАБИЈАНА КАРУАНЕ

Почетком септембра 2014. у Сент Луису (САД) одигран је турнир рекордне 23. категорије са шест од девет најбољих велемајстора света. Победио је Италијан Фабијано КАРУАНА са три поена више од светског првака Магнуса КАРЛСЕНА, а овде доносимо партију између ова два врхунска играча, где је Каруана показао изузетну снажљивост у надигравању са светским прваком.

Магнус КАРЛСЕН (Норвешка) – Фабијано КАРУАНА (Италија) 0:1
Велемајсторски турнир Сент Луис (САД),
Ловчево отварање

Позиција:

Бели: Kg1, Df1, Ta1, Tf8, Sd2, Sh8, пешаци: a2, b2, c3, e4, g2, g3, h3 (13 фигура)

Црни: Kh7, Dg5, Ta8, Lc7, Lg4, Sc5, пешаци: a7, b7, c6, g7, h6 (11 фигура)

(1) e4 e5 (2) Lc4 Sf6 (3) d3 c6 (4) Sf3 d5 (5) Lb3 Lb4+ (6) c3 Ld6 (7) Lg5 dxe4 (8) dxe4 h6 (9) Lh4 De7 (10) Sbd2 Sbd7 (11) Lg3 Lc7 (12) 0-0 Sh5 (13) h3 Sxg3 (14) fxcg3 Sc5 (15) Lxf7+ Kxf7 (бели је први кренуо у акцију жртвом ловца на f7 а црни је прихватио изазов) (16) Sxe5+ Kg8 (17) Sg6 Dg5 (18) Tf8+Kh7 (19) Sxh8 Lg4! (црни спрема контранапад) (20) Df1

(види дијаграм)

(20)... Sd3! (бели не сме да узме топа на a8 јер губи после De3+ пошто прети мат или губитак даме) (21) Dxd3 Txf8 (22) hxg4 Dxc4 (23) Sf3 Dxc3 (24) e5+ Kxh8 (црни је вратио сав материјал али има бољу позицију и прилику да освоји белог усамљеног пешака) (25) e6 A66+ (26) Kh1 Dg4, (27) Dd6 Td8 (28) De5 Td5 (29) Db8+ Kh7 (30) e7 Dh5+ (31) Sh2 Td1+ (32) Txd1 Dhd1+ (33) Sf1 Dxf1+ (34) Kh2 Dg1+ и бели предаје јер има фигуру мање а пада и пешак на e7.

Припремио Владимир ШАРИЋ

Коњићеви скокови

Крените од обележених поља, као скакач у шаху, по путањи у облику слова Г, тако да добијете две народне пословице.

	а	-зан	
-ви-	-вис	к	-же,
пун	Пра-	са-	клас
у-	-ја.	ди-	зе-
	-мљи	се	

	-во	без	
-век	-не	и	би-
без	-гу	Др-	ма-
-не	чо-	-ти.	-не
	гра-	мо-	

Решење судоку – водоравно: 6-2, 5-8, 4-9, 9-5, 7-6, 2, 3-8-7, 9-2-4, 1-5, 4-3, 6-7, 8-2, 6, 2-1-5, 9, 2-9, 8-3, 7-1, 8-2, 7-3-9, 1-5-4, 1, 4-8, 7-6, 4-9, 5-6, 8-2.

РЕШЕЊЕ ШАХОВСКИХ ПРОБЛЕМА ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА:

Проблем број 1: 1. De8 Ka6 (Sc7, b5) 2. Dxa8 маџ (D41 мат, Dxb5 мат)

Проблем број 2: 1. Td2 Kc4 (Sd3, Sc4) 2. Tc2 маџ (Tc2 мат, Td5 мат)

КОЊИЋЕВИ СКОКОВИ

www.grandtours.co.rs
Tel.: 011/361 60 48, 021/422 324

100% Najbolja ponuda
NOVA GODINA
OSTRVO GRČKA EVIA-EDIPSOS
Cena 149€

7 DANA - 4 POLUPANSIONA
sa svečanom večerom i autobuskim prevozom
U 4 RATE, DO MARTA 2015.

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио: Жарко ЂОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
17	С							18							19	
	Р	20							21							22
23	Е		24							25						
26	Ћ				27						28					
29	Н						30						31			
32	И							33							34	
35	П		36							37						
38	Р			39							40					
41	А					42							43			
44	З							45							46	
	Н	47							48							
	И	Ц	И	49						50						

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: Дан В и ПВО, аквапан, АМД, и, екстеран, Лари Кинг, о, НАМ, таласина, илуминат, акати, иницијал, магаре, рањеник, мази-ти се, етар, спаривати, иноватор, ПИ, ка, атоналан, Миледи-нов, арап, динарици, Аријана, репина, атицизам, сават, аријанац, хаварије, ИЦИ, с, теретана, амоника, с, ари, Тушканац, канатаре.

ВОДОРАВНО:

17. Следеће дана, сутра, 18. Ратни трофеји Северноамеричких Индијанаца, 19. Потпуна, целокупна, 20. Држак, дршка, 21. Скандалозан, сраман, 23. Творац шаховског рејтинга, др Арпад, 24. Тројство (лат.), 25. Стављати надев у јело, филовати, 26. Цар (ист.), 27. Дати мат у шаху, 28. Јеврејски писац, Јехуда, 29. Наука ноетичара, 30. Писац ироничног стила, 31. Труп живог бића (мн.), 32. Корисник индосмана у банкарству, 33. Мала тараба, 34. Коњ (песн.), 35. Ауто-ознака Петровца, 36. Мало полокати, 37. Непотписани, анонимни писци, 38. Главни град Летоније, 39. Чулан, 40. Направа за набијање земље, 41. Састојак анилинских боја, 42. Бацакати се ногама, 43. Енесова именеакиња, 44. Изазвати пламен, 45. Средњевековни великаш, Ђорђе Комнин, 46. Страница (скр.), 47. Становник Кнића, 48. Острво крај Њујорка, познато по роману „Моби Дик“, 49. Бродиф за риболов, 50. Грана физике, односно механике која проучава узроке кретања тела.

УСПРАВНО:

2. Диван за три особе, 3. Ауто-ознака Руме, 4. Глулица (стр.), 5. Класа музичких лествица, 6. Цртач у цртаном филму, 7. Нинослава одмила, 8. Демон шума (грч. мит.), 9. Главни град Казахстана, 10. Иницијали глулице Ремик, 11. Који је пун панике, 12. Река у Русији (палиндром од АМО), 13. Накнада за употребу воде, 14. Такође, исто тако (лат.), 15. Жене синова, 16. Жена авијатичар, 18. Наводити туђе речи, 19. Есенцијални нутријент у људском телу, 20. Име певачице, текстописца и композитора Пат (рођена Вукомановић), 21. Еротски писац, 22. Који је у облику таласа, 24. Безгласан (грч.), 25. Тиранство, 27. Насеље у општини Пожега, 28. Претплатници (стр.), 30. Окорак, кора, 31. Мачколика животиња, 33. Дивови, 34. Угрести, 36. Еластични, савитљиви, 37. Главни град Грчке, 39. Прастановник Балкана, 40. Француска књижевница, Жорж, 42. Табела (скр.), 43. Историјски архив Ниша (скр.), 45. Иницијали сликара Рјепина, 46. Еманација (скр.).

МЕМОАРИ ГЕНЕРАЛА СВЕТОМИРА СВЕТЕ ЂУКИЋА - БАЛКАНСКИ РАТОВИ

Мемоари генерала и председника Олимпијског комитета Србије (Југославије) Светомира Ђукића највећим делом обухватају његово активно учешће у ратовима за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1912–1918. Рукопис мемоара настајао је на основама дневничких белешки које су вођене током рата, а потом допуњаване 1922. године током службе у Загребу и у позним годинама живота у емиграцији (1957–1959). А генерал пише: „Зарекао сам се да ћу у случају рата искрено бележити сензације свих чула, осећања – и своја и људи у окружењу, све што видим, чујем, привидим или причујем. И... то сам учинио: бележио сам свако треперење душе бораца, искрено и тачно”.

Броширано / ф. 14×21 / 248 стр./ шифра: 111314
Цена: 440,00, са попустом: 308,00

НАРУЦБЕНИЦА

МЦ „ОДБРАНА”, Браће Југовића 19, 11000 Београд,
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
Жиро-рачун: 840-312849-56

Наручујем књигу:
Шифра 111314/„МЕМОАРИ ГЕНЕРАЛА СВЕТОМИРА
СВЕТЕ ЂУКИЋА – БАЛКАНСКИ РАТОВИ”, по цени од 308,00 динара

Купац

ЈМБГ

Адреса становања, улица и број

Место

Телефон

Потпис наручиоца

Плаћање наручених издања врши се унапред. Доказ о ујлаћи целокујној износа доставиши МЦ „Одбрана”, након чега испоручујемо књиге. Купљена издања биће достављена поштексиресом на шереш куйца.

Миливоје Пајовић

ВЛАДАРИ СРПСКИХ ЗЕМАЉА

НАРУЦБЕНИЦА

МЦ „ОДБРАНА”, Браће Југовића 19, 11000 Београд,
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
Жиро-рачун: 840-312849-56

Наручујем књигу:
Шифра 111302/„ВЛАДАРИ СРПСКИХ ЗЕМАЉА”, по цени
од 646,80 динара

Купац

ЈМБГ

Адреса становања, улица и број

Место

Телефон

Потпис наручиоца

Плаћање наручених издања врши се унапред. Доказ о ујлаћи целокујној износа доставиши МЦ „Одбрана”, након чега испоручујемо књиге. Купљена издања биће достављена поштексиресом на шереш куйца.

1914–2014 ЗАШТО РЕВИЗИЈА

**СТАРЕ И НОВЕ КОНТРОВЕРЗЕ О
УЗРОЦИМА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА**

аутора Милета Бјелајца

Сви смо свесни тенденције ревизије улоге Србије 1914, проналажења нових криваца за избијање Првог светског рата. Чињеница је да се ту негде и наша знања о новом ревизионизму завршавају. Какав је заиста, колико дубок, из којих корена потиче, од којих аутора, са којим образложењима и намерама је настао ревизионизам о коме се говори, мало је коме познато. Књига др Бјелајца прва је у Србији која научно и популарно полемише са трендом ревизије о улози Србије 1914. године. Она нуди одговоре на поменута питања.

Броширано / ф. 14×20 / 248 стр.
шифра: 111303
Цена: 495,00, **са попустом: 396,00**

**НОВО
ИЗДАЊЕ**

НАРУЏБЕНИЦА

МЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд,
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
Жиро-рачун: 840-312849-56

Наручујем књигу:

1. Шифра 111303/„1914–2014 • ЗАШТО РЕВИЗИЈА“,
по цени од 396,00 динара

Купац

ЈМБГ

Адреса становања, улица и број

Место

Телефон

Потпис наручиоца

Плаћање наручених издања врши се унапред. Доказ о ујлаћи целокујној износа доставиши МЦ „Одбрана“, након чега испоручујемо књиге. Купљена издања биће достављена поштексиресом на шериш куйца.

ОДБРАНА

Медија центар „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
e-mail: komercijala@odbrana.mod.gov.rs, www.mod.gov.rs

Историчари о Великом рату

ОДАВНО ПЛАНИРАН СУКОБ

Покушаји превредновања историјске истине да је Сарајевски атентат био само (дуго чекани) повод за напад на Србију, док су узроци рата лежали у тежњи аустроугарског и немачког царства за прекомпозицијом постојеће геополитичке равнотеже у Европи и послератном прерасподелом плена, доживели су још један пораз на београдској Међународној научној конференцији „Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе“ на којој је учествовало 40 домаћих и страних историчара

Аутори

др Милан ТЕРЗИЋ, др Миљан МИЛКИЋ, мр Далибор ДЕНДА

ПРИЛИКА ЗА УВАЖАВАЊЕ ИСТОРИЈСКИХ ЧИЊЕНИЦА

Институт за стратегијска истраживања Министарства одбране Републике Србије и Историјски институт из Београда 2012. организовали су међународну научну конференцију *Балкански ратови 1912/1913: Нова виђења и тумачења*. Прошле године су били организатори научног скупа *Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе*, на коме је, осим 21. историчара из Србије, учествовало и 19 историчара из Русије, Немачке, Бугарске, Грчке, Румуније, Белгије, Француске, Словеније, Мађарске, Аустрије, Црне Горе и Јапана. Укупно 40 историчара из 15 земаља поднело је 40 саопштења. Такви скупови представљају изванредну прилику да се хладне главе и на рационалној основи, уз уважавање историјских чињеница, презентују и размене резултати истраживања и погледи и ставови историчара из различитих земаља како би се допринело бољем разумевању ове сложене ратне тематике.

Србија и свет су 2014. године, обележили значајан јубилеј: стогодишњицу од почетка Првог светског рата, који, имајући у виду број земаља учесника, простор на коме је вођен, жртве и разарања, с разлогом у европској историји носи епитет Великог рата.

Догађаји који су се тада одиграли резултат су аустроугарске претпоставке локалног рата са Србијом, што ће се претворити у, до тада, највећи светски сукоб. Узроци рата били су у жељи Централних сила, предвођених Немачком, за новом прерасподелом колонијалних поседа. С тим у вези било је и настојање Аустроугарске да након анексије Босне и Херцеговине прошири утицај на Југоистоку Европе и на Балкану. На том путу се наша самостална држава Србија ојачана и проширена након победа у балканским ратовима 1912–1913. године. Томе треба додати и страх Аустроугарске због могућности дестабилизације монархије. Треба само подсетити са којим су се одушевљењем у аустроугарским градовима прослављале победе балканских савезника у ратовима 1912–1913. године. Сарајевски атентат био је само повод за почетак ратног сукоба. Србија је у рат ушла решена да брани право на сопствено постојање, али и демократске тековине свог друштвеног уређења. У рату је стајала иза напредних идеја тога времена које су након рата Друштву народа послужиле као прва степеница ка изградњи праведнијих односа међу народима и државама света.

Први светски рат имао је светске размере јер је у њему учествовало више од 30 држава, са преко 1,5 милијарди становника (3/4 становника света). Србија је са својих око 4.500.000 становника, територијално и по економској моћи, била један од најмањих учесника у рату. И поред тога, на почетку рата, мобилисала је око 400.000 људи да би до његовог завршетка неким обликом војне обавезе био обухваћен огроман број српских грађана. Отпочињањем ратних дејстава српско ратиште, ако пред собом имамо француско-немачки колосални судар на Вердену и Источном фронту, било је од споредног значаја. Међутим, српска победа на Церу 1914. године била је и прва савезничка победа у рату. Кредибилитет Србије у међународним односима нарочито су повећали рововски рат на Дрини и победа у Колубарској бици, а славом овечане српске војсковође у биткама на Церу и Колубари добили су војводска звања. Поред тога српска војска је поред савезника, у првом реду Француза, одиграла значајну улогу и у пробоју македонског фронта 15–21. септембра 1918. године.

Цена учешћа у рату за Србију била је изузетно висока. Српска војска изгубила је око 371.000 официра, подофицира и војника, укључујући и око 114.000 тешких рањеника и трајно онеспособљених лица. Земља је у току 1915. године била изложена и епидемији тифуса која је однела око 196.000 жртава. Након успешне офанзиве Централних сила на Србију крајем 1915, српска државна територија је окупирана, а војска и влада су се повукли уз масовна страдања преко Албаније на Крф. И део цивилног становништва пострадао је од репресалија окупатора, тако да је у Србији до краја рата 58.000 деце остало без оба родитеља. Томе треба додати и цивилне жртве међу аустроугарским становништвом српске националности које је страдало у погромима и интернацијама, као и оне Србе који су као аустроугарски војници пали на фронтима и убројани у жртве Монархије. Процене о укупном броју српских жртава у Великом рату крећу се од око 800.000 до 1.250.000 погинулих и умрлих, што је у односу на бројност популације био највећи проценат страдалих.

У рату су нестала моћна царства: Аустроугарска, Османско царство и царска Русија, а Немачка је била поражена. Као велике силе победнице из рата изашле су Француска и Велика Британија које су мировним уговорима у Версају (Париз) постале гарант новог међународног поретка. Статус велике силе победнице свакако припада и САД, које су касније ушле у рат (1917) и сачувале своје ресурсе јер се рат није водио на њиховој територији. Из данашњег угла, под упливом дешавања из историје прошлости, присутна су различита тумачења и превредновања ових догађаја. Међутим, значај улоге и доприноса Србије која је из до тада највеће ратне кланице изашла као победница и један од оснивача Друштва народа не могу да се умање каснијим, најчешће политички и пропагандно мотивисаним интерпретацијама. Бројке о жртвама, страдањима и материјалним разарањима су чињенице које треба да опомињу будуће генерације. Такође, треба указати на токове историје који су непосредно кореспондирани са европским и светским токовима у којима је Србија и српски народ дао немерљив допринос. Реч је о изградњи идеја заједништва виђених као решење за дотадашње поделе које су резултирале крвавим конфликтима. Нама остаје да прослава 100-годишњице Првог светског рата одише достојанственошћу и да буде посвећена сећањима на оне који су прославили име Србије. ■

Научни скуп *Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе*

ИСТОРИЧАРИ О ВЕЛИКОМ РАТУ

Поводом обележавања 100 година од почетка Првог светског рата прошле године је у свету и код нас одржан велики број међународних скупова посвећених том значајном јубилеју. Тим активностима придружио се и Институт за стратегијска истраживања Министарства одбране Републике Србије организујући, у сарадњи са Историјским институтом из Београда, 24. и 25. септембра 2014. у Дому Војске Србије, Међународну научну конференцију *Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе*.

Одељење за војну историју Института за стратегијска истраживања организовало је још 2008. међународни научни скуп посвећен 90. годишњици од завршетка Првог светског рата. Са тог научног скупа објављен је и Зборник радова. Подсетићемо и да је бивши Војноисторијски институт, чију традицију баштини Одељење за војну историју,

између два светска рата објавио едицију *Велики рат Србије* у 31 тому, посвећену српском учешћу у том ратном сукобу.

Традиција бављења овом историјском тематиком настањена је и после Другог светског рата, када је неколицина војних историчара (Саво Скоко, Борислав Ратковић, Петар Опачић и Митар Ђуришић) објавила вредне студије о Првом свет-

ском рату и запажене књиге о српским војводама. Такође, у часопису *Војноисторијски гласник*, научном часопису Одељења за војну историју, објављивани су чланци из тематике Првог светског рата. Настављајући ту традицију, Институт за стратегијска истраживања, тачније Одељење за војну историју, организовало је и научни скуп *Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе*, на коме је учествовало неколико десетина еминентних историчара цивилне и војне провинијенције из Србије и иностранства.

Широко међународно учешће на том скупу и размена научних знања су поново показали да је то најбољи пут да се превазиђу поједностављења и политичке (зло)употребе различитих питања у дневнополитичке сврхе, чега смо били сведоци и у појединим стручним књига објављиваним почетком године. Како је време пролазило расправе су се слегле у научним оквирима, који су и најбољи пут да се сва сложена питања поставе на право место. Институт за стратегијска истраживања, односно Одељење за војну историју, у сарадњи са Историјским институтом у Београду, планира да током 2015. објави зборник радова и са овог скупа, чиме ће оставити сведочанство о томе како су се систем одбране и његова војна историја одужили јубилеју обележавања 100 година од почетка Првог светског рата.

Међународну научну конференцију *Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе* отворио је начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић. Истичући да је Србија у рат ушла решена да брани право на сопствено постојање, али и демократске тековине развијеног света, генерал Диковић подсетио је да је Србија тада стајала иза напредних идеја које су, након рата, Друштву народа послужиле као прва степеница ка изградњи праведнијих односа међу народима и државама света.

– Иако, територијално и по економској моћи, један од најмањих учесника у рату, цена учешћа за Србију била је изузетно висока – рекао је генерал Диковић и подвукао да међународне научне војноисторијске конференције представљају

прилику да се научно заснованим отварањем спорних питања допринесе релаксацији најчешће оптерећујућег историјског наслеђа, а све ради стабилизације Балкана и постављања заједничких интереса и вредности, али и боље сарадње у области безбедности. То су били и циљеви којима су се руководили учесници конференције.

На скупу су, у оквиру осам панела (*Историографија, Рат и дипломатија, Србија и савезници, Српска војска у Првом светском рату, Друштво, Национално мишљење и Сећања*), поднета 34 саопштења, у којима су цивилни и војни стручњаци представили резултате својих истраживања. О ставовима учесника, изнетим у саопштењима, вођена је исцрпна и озбиљна стручна дискусија, заснована на аргументима „друге стране“, све с циљем појашњења појединих ставова. Дискусије су биле на високом научном нивоу, уз уважавање ставова и размену научних знања на основама познавања историјских чињеница.

Историографија

У саопштењу *Нејрекидна дискусија о Балкану* као узрочнику Првог светског рата др Миле Бјелајац указао је на постојање више димензија тог питања, посебно апострофирајући стручну, идеолошку и политичку. Нарочиту пажњу покљонио је питањима узрока, повода и кривике за до тада највећи ратни сукоб у историји. Бјелајац је, на трагу својих истраживања, која су прошле године преточена и у књигу чији је издавач *Медија центар Одбрана*, указао на сву сложеност споменуте тематике, ако се у њу умеша ненаучно и дневно актуелно. Као посебно илустративна, навео је немачка настојања да се уочи рата успостави нови распоред моћи у Европи.

Бјелајац се осврнуо и на новију литературу која се бави том проблематиком (књиге Роберта Каплана, Маргарет Макмилан, Шона Мекмикина, Семјуела Вилијамса, Кристофера Кларка и слично), али и на писање медија у Европи, износећи главне црте превредноване прошлости. Међутим, већина историчара, у анкетама спроведеним током године у којој обележисмо век од избијања Великог рата, апострофирала је немачку одговорност за рат, уз став да је Аустроугарска већ одавно желела обрачун са Србијом.

Такође, Бјелајац указује и на непријатељске ставове Беча и Берлина према Србији, Младој Босни и Гаврилу Принципу, неприхватљивост ултиматума, те аргументовано износи досегнуту научна сазнања о томе. Он је указао и на ненаучно увођење у историографију „тероризма“ као моћног симбола данашњице. Након тога неки су, попут Кристофера Кларка, невешто истицали да ће у будућим издањима својих радова „тероризам“ избацити из става према Гаврилу Принципу.

На крају свог излагања Бјелајац закључује да постоје тежње да се, на једној страни, дограђују сазнања на посто-

Први команданти југословенских јукова

јеће признате и објективне темеље науке о Првом светском рату, док на другој страни, носиоци оног што је помодно, профитабилно и дневно актуелно, оживљавају некадашње политичке расправе под параваном „научног“. Циљ је да се напишу, како каже, „компромисне верзије“ које не би производиле лоша осећања унутар нове Европе, док за европски исток та правила не важе.

Немачки војни историчар др Јерг Ехтернкамп у свом саопштењу под насловом У сенци Другог светског рата: сећање, историја и представа Првог светског рата у Западној Немачкој осврну се на ниво културе сећања на Велики рат у Западној Немачкој после 1945. године на политичком, научном и културном нивоу. Он је истакао да су се, на политичком нивоу, немачки војници пали у борбама третирали као жртве рата, а не као национални хероји. У научној сфери сећање на Први светски рат живо је онолико колико је оно било тема научних радова, али и радова појединих самониклих „експерата“ који су својим тумачењима утицали на креирање слике о рату у јавном мњењу. Он је истакао да се истраживања Првог светског рата у немачкој историографији ипак налазе у сенци истраживања Другог светског рата који је њена доминантна тема. Добро организоване изложбе представљају такође медијаторе између сазнајног нивоа, до кога су досегли озбиљни истраживачи и интересовања јавности. Оне визуелизују стварност која превазилази лична сећања и искуства и буде свест о различитим димензијама рата.

Рат и дипломатија

Рад бугарске историчарке Снежане Радојеве под насловом *Бугарско-српски односи у фокусу европске дипломатије (1913–1915)*, настао на основу проучавања богате архивске грађе из Бугарског државног архива, зборника докумената и обимне литературе, даје преглед развоја дипломатских односа између Бугарске и Србије од 1879. године до уласка Бугарске у рат на страни Централних сила.

Након Другог балканског рата и потписивања мировног уговора у Букурешту, на Балкану је утврђен нови статус кво који је у политичким односима Србије и Бугарске означио почетак нове фазе и почетак обнављања дипломатских односа. С обзиром на чињеницу да је Русија била главни саговорник постојања савеза балканских држава, било је очекивано да први предлози за обнову дипломатских односа између Бугарске и Србије дођу управо из Санкт Петербурга. Руски министар иностраних послова Сергеј Сазонов није пред бугарским послаником генералом Ратком Димитријевом скривао огорчење због неуспеха балканског савеза, у исто време изражавајући спремност да поново подржи зближавање две земље. Већина европских дипло-

Добровољачка дивизија на њуцу из Вознесенска за фронт

мата такође је настојала да утиче на обнову дипломатских односа између Србије и Бугарске и да будуће односе на Балкану формира у складу са својим интересима. Дипломатски односи обновљени су у јануару 1914, а 4. фебруара исте године размењени су и дипломатски представници.

Ови догађаји нису означили крај интересовања које је европска дипломатија показивала према српско-бугарским односима, јер су управо у предвечерје избијања светског рата појачани напори ка укључивању Србије и Бугарске у један од два тора – Антанте или Централних сила. Државе чланице Антанте отворено су показивале више интереса за Србију, сматрајући да она може да спречи аустро-немачки продор на Балкан. С друге стране, Бугарска није била у њиховом фокусу, јер је преовладало мишљење да ће чак и ако постане део заједничке коалиције, Бугарска остати под руским утицајем и служити Русији као ослонац за продор ка мореузима.

Чињеницу да Бугарска јесте била део руског плана о формирању антиаустројског блока, није превише узимао у обзир ни Сазонов, који није веровао влади премијера Радославова и цару Фердинанду. Стални напори руског дипломате у Софији Александра Савинског да докаже бугарској влади да су интереси Бугарске уско повезани са руском политиком, као и његови контакти са председником српске владе Николом Пашићем, указују на то да је руска спољна политика вођена у правцу зближавања Бугарске и Србије. У марту 1914. Сазонов је предложио да у својој кући у Санкт Петербургу буде домаћин незваничном сусрету Ратка Димитријева и српског посланика Мирослава Спалајковића.

Идеја руског министра иностраних послова имала је за циљ побољшање односа између две земље и стварања словенског савеза на Балкану. Међутим, атентат у Сарајеву усмерио је пажњу европске дипломатије у другом правцу. Посебна пажња поклоњена је даљем развоју односа Србије и Аустроугарске, те понашању балканских држава у новонасталој кризи. Позиција Бугарске још више је добила на значају и влади у Софији почеле су да стижу разне понуде. Из Царигра-

да је у Софију упућен позив за стварање турско-бугарске коалиције, коју су подржале и аустријска и немачка влада, док су енглеска и француска влада саветовале Бугарској да сачува неутралност и буде опрезна у преговорима са Турцима.

Током јулске кризе 1914. године владе Румуније и Грчке биле су јасно опредељене и солидарне у очувању одредби Букурешког мировног уговора. Бугарска влада је преко својих дипломатских представника недвосмислено слала поруку да је опредељена ка очувању строге неутралности, а такав став потврђен је и након што је Аустроугарска објавила рат Србији. Овакав став бугарске владе поздравио је и премијер Пашић, дајући обећање бугарском посланику да ће пријатељско држање Бугарске бити награђено. Руска влада је нотом од 23. јула 1914. позвала бугарску владу да своју спољну политику усагласи са напорима Русије и Антанте. Сазонов се заложиио за споразум између Бугарске и Србије на бази територијалних компензација и заједно са владама Енглеске и Француске, без знања Србије, крајем августа 1914. иницирао је тајне преговоре око територијалних компензација Бугарској у Македонији.

Српска влада била је спремна да следи политику помирења с Бугарском као основу за вођење преговора о обнови старог савезништва. Бугарска влада потврдила је своју политику неутралности када су јој у току новембра 1914. британски, француски и руски посланик упутили идентичне вербалне ноте у којима је Бугарској гарантован територијални добитак након завршетка рата уколико сачува своју неутралност према Румунији, Грчкој и Србији.

Међутим, у првој половини 1915. бугарска влада добијала је поруке да је време да напусти неутралност и да уђе у рат на страни Антанте. Британска влада била је посебно одлучна да Бугарској помогне у остваривању територијалних захтева. Државе Антанте су након заједничког договора од 16. маја уручиле нову ноту бугарској влади у којој су објашњени финансијски детаљи и територијалне компензације. Нова нота од 21. јула 1915. садржала је и захтев да Бугарска објави рат Турској.

С друге стране, Централне силе настојале су да очувају неутралност Бугарске и нотом од 23. маја 1915. немачка и аустроугарска влада су гарантовале територијалне компензације. Бугарски премијер тих дана остајао је доследан обећањима датим државама Антанте, али је већ током јула и августа ситуација почела да се мења. Дипломатски представници Антанте предали су 22. јула 1915. у Нишу ноту председнику српске владе Пашићу са предлогом да пристане на територијалне уступке у оквирима неспорне зоне у Македонији. Бугарски премијер је 10. августа примио предлог српског председника владе Николе Пашића о међусобној нагодби, коју би постигли без посредништва савезничких дипломата. Премијер Радославов одбио је да прихвати споразум и истакао да му више одговара да сачека прави моменат.

Позиција Бугарске била је дефинитивно одређена 24. августа 1915. када су немачки посланик у Софији Михаелс и председник владе Радославов потписали тајни споразум и уговор о пријатељству и савезу између Бугарске и Немачког царства. У складу са одредбама војне конвенције закључене истога дана у дворцу „Плесо“, Бугарска се обавезала да у ро-

Прва српска добровољачка дивизија, 1916.

Други џук српске добровољачке дивизије на железници код Одесе 19. јула 1916.

ку од 15 дана изврши мобилизацију и да, не касније од 35 дана, започне ратна дејства против Србије.

У саопштењу Балкан у спољној политици Француске у предвечерје Великог рата, Биљана Стојић указала је на појачан француски утицај на Балкану након балканских ратова 1912/1913. Унутрашњополитичка ситуација у Француској кретала се ка усвајању закона *Три године*, којим је враћена активна војна служба на три, у односу на дотадашње две године. Вест о убиству престолонаследника у Сарајеву на Видовдан 1914. године није изазвала велику пажњу у тој земљи. Српски амбасадор у Паризу Миленко Веснић тражио је веће ангажовање Француске с циљем обуздавања Аустроугарске од ратних намера према Србији. Француска је Србији саветовала помирљивост и стрпљивост и обећавала помоћ пријатељских држава.

Вест о аустроугарском ултиматуму Србији француска делегација (Поенкаре и Вивијани) сазнали су након завршене посете Русији. Миленку Веснићу саветовано је у Паризу да тражи продужење рока за одговор на ултиматум. Такође му је саветовано да се напише помирљив одговор, што се и види из форме коју је Србија уручила у одговору аустроугарском посланику Гизлу у Београду 25. јула 1914. године. Када се делегација Француске вратила из Русије (брод је у луку Денкерк упловио 29. јула) Србија и Аустроугарска су већ биле у рату, а у Русији је проглашена делимична мобилизација. Француска је и даље подржавала мировну иницијативу, полажући наде да ће то поћи за руком Великој Британији (покушај лорда Греја).

Први корак ка рату предузела је Немачка нотом о ставу према немачко-руском сукобу. Следило је француско проглашење мобилизације и немачка декларација о објави рата Француској. Поенкареов говор у скупштини представио је уједињење свих странака ради одбране земље. Улазак Француске у рат обележило је убиство социјалисте Жана Жореса, главног противника рата.

Космин Јоница имао је реферат *Дипломатија неутралности. Руско-румунски односи у време јулске кризе 1914. године*, у којем је навео да се већ у тренутку када су у Сарајеву одјекнули пуцњи који су усмртили Франца Фердинанда, Румунија нашла на раскрсници и било је јасно да од става румунске владе према атентату зависе и њени односи са Русијом.

Почетак Првог светског рата подударао се са настојањима шефа руске дипломатије Сергеја Сазонова да унапреди билатералне односе са Румунијом. У основи руске спољне политике коју је креирао Сазонов у време балканских ратова 1912/1913. били су покушаји да Румунија остане неутрална. Крајем лета 1914. на чело румунске владе дошао је либерал Братиану који је настојао да одржи независност Румуније, али је уједно био опредељен и за сарадњу са Француском и државама Антанте. Истодобно, он је био довољно моћан да самостално креира румунску спољну политику, док је унутрашњу политику водио у складу са интересима и потребама грађана.

У време јулске кризе 1914. румунски дипломатски представник у Русији Константин Диаманду био је један од најспособнијих дипломата. Сазонов је отворено показивао велико интересовање да прошири руски утицај у Букурешту. Због тога је еминентног дипломату Станислава Поклевског-Козиела послао као дипломатског представника Русије у Букурешт. Вест о атентату у Сарајеву забринула је и руску и румунску владу. Обе владе осудиле су атентат и послале поруке мира. Важно је навести и податак да су Братиану и Сазонов, само две недеље пре сарајевског атентата, разговарали о могућности избијања рата између Србије и Аустроугарске.

Сусрети између Сазонова и Диамандуа били су доказ обостране жеље за блиском сарадњом. Иако је руски посланик у Букурешту извештавао о искреној жељи Румуније да се не упушта у било какве компликације поводом сарајевског атентата, Сазонов је био сумњичав у вези са намерама румунске владе. Сматрао је да би Румунија могла да буде на ау-

строугарској страни. Спољнополитички положај Румуније додатно је био отежан непријатељским држањем Бугарске и сталним граничним инцидентима. Румунска штампа са одушевљењем је писала о подршци коју Русија пружа Румунији. Руско-румунски односи били су врло узаврели након што је у Санкт Петербургу стигла дипломатска нота из Беча. Када је нота стигла, руски министар спољних послова Сазонов био је на ручку са румунским, француским и британским послаником. Сва четворица настојала су да осмисле мирољубиви одговор и отклоне сваку могућност насилног чина према Србији. Руски посланик у Букурешту уверавао је председника владе Братиануа о потреби постојања заједничког руско-румунског става, као и о неопходности спречавања избијања рата у Европи. С друге стране, Братиану није био спреман да пружи недвосмислен и јасан одговор.

Након што је Аустроугарска одбила ноту, из Берлина је процурела информација о разговорима којима је требало убедити румунску владу да се придружи савезу против Русије. Руски посланик у Букурешту добио је инструкцију да прати даља дешавања због могућности да се тако нешто заиста и догоди. Позивајући се на пријатељство са румунским краљем Карол I, руски цар Николај II замолио га је 29. јула да пошаље у Берлин мирољубиве савете с циљем заустављања војних припрема. Сазонов је отишао и корак даље од свог суверена тиме што је послао инструкције у Букурешт и захтевао од руског посланика да саопшти да се Русија неће противити територијалним захтевима уколико Румунија уђе у рат против Аустроугарске.

Следећег дана Сазонов се вратио на своју ранију понуду, покушавајући да је учини прихватљивијом. Сазонов је овластио Поклевског-Козиела да пренесе Братиануу да је Русија спремна да подржи румунску анексију Трансилваније. Краљ Карол I је, мимо воље, на Крунском савету у начелу прихватио да Румунија настави да остварује идеју неутралности. С друге стране,

премијер Братиану био је уверен да Румунија не може дуго да одржи такву позицију с обзиром на свој геополитички значај. Због тога је настојао да буде уверен да су главни државни циљеви осигурани пре него што би држава ушла у рат. Братиану је био приморан да обе стране, аустроугарског посланика и руског посланика, уверава у своју добру вољу.

Нови политички курс и профил политичара указивао је да су они у својој дволичности више окренути Централним силама, за које Братиану заправо није имао симпатије. Када је одговор о румунској неутралности стигао у Санкт Петербург, код Сазонова је наступило олакшање у вези са безбедношћу једне од руских граница. Његова политика, која је само две године раније наилазила на неразумеваше код већине руских лидера, показала је резултате. Сазонов је 6. августа признао Диамандуу да су тензије попустиле, мада је до последњег тренутка бринуо да ће Румунија мобилисати војску и кренути на Русију. Истовремено, он је све у Русији уверавао да је у Румунији добијена коцкарска партија, а и цар је био задовољан политиком свог министра спољних послова. За Русију, граница према Румунији била је осигурана.

Ефпраксија Пасхалиду поднела је реферат *Грчко пројужење пољитике неутралности у Првом светском рату*. Србија и Грчка потписале су 1. јуна 1913. савез на десет година којим су гарантовани њихови територијални циљеви. За јул 1914. био је заказан разговор између премијера Венизелоса и турског министра спољних послова Мехмед Талат-паше о територијалном спору око егејских острва. Аустроугарски ултиматум Србији ставио је грчко-турске несугласице у други план.

Србија је 25. јула 1914. тражила од Грчке помоћ у случају напада Аустроугарске и Бугарске. Грчка је одговорила 2. августа и саветовала Србију да буде смиренија с обзиром на то да није спремна за рат, што је Србија и сама признала када је Грчка 12. јуна 1914. затражила помоћ око територијалног спора са Турском. Грчка је, стога, заузела став добронамерне не-

Церска бишка

утралности, верујући да на тај начин помаже својој савезници Србији, а и да ће такав став уједно одвратити било какав могући бугарски напад. Грчка је одбила немачки изричит захтев да се прикључи Централним силама, а и краљ Константин и премијер Венизелос били су истрајни у свом ставу да Грчка треба да остане неутрална.

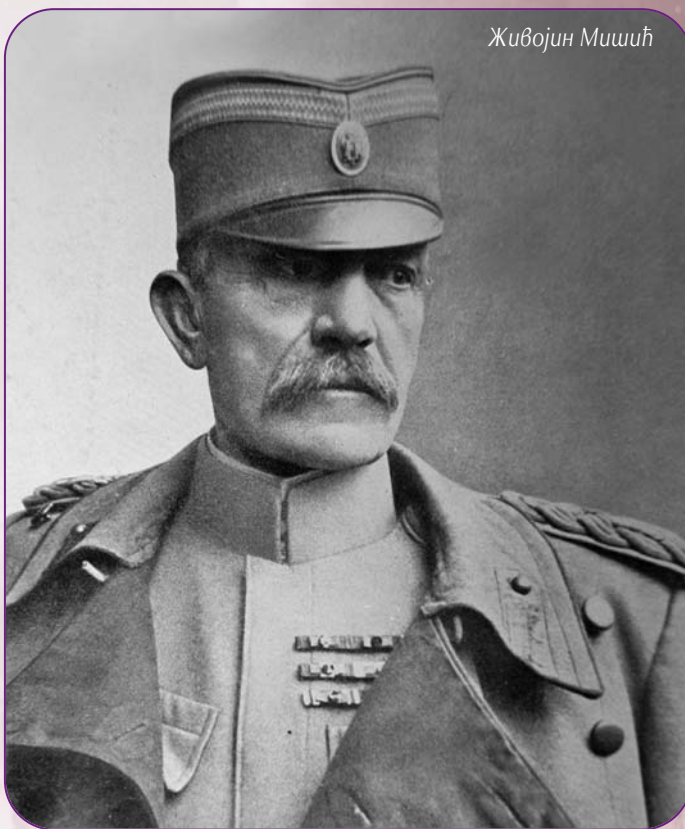
У августу 1914. влада Велике Британије нагласила је да Грчка треба да остане неутрална уколико и Турска буде неутрална. У супротном, Грчка је добродошла као савезник. Једна од најважнијих ставки из десетогодишњег српско-грчког уговора била је обавеза Србије да, у случају рата, Грчкој помогне са 150.000 војника у Македонији. Ово је проузроковало многе несугласице међу грчким политичким групама, јер Србија у случају рата са Аустроугарском не би могла да испуни ову своју обавезу.

С обзиром на то да је била у изузетно тешкој ситуацији, Србија је 2. децембра 1914. поново затражила од Грчке војну помоћ. Савезници су 24. јануара 1915. понудили Грчкој територије у Малој Азији у случају да помогне Србији. Истовремено, савезници су одбацили могућност да Бугарска добије неке територије у Македонији. У извештају Генералштаба грчке војске од 2. фебруара 1915. наведено је да се Грчкој забрањује учешће у рату због тога што је претила опасност од потпуног уништења грчке војске, чак и у случају да Британци искрцају војску у Солуну. Генералштаб је своје уверење заснивао на претпоставци да би српска војска била потпуно поражена пре него што би Грчка завршила мобилизацију и да би се у том случају грчка војска сама борила против аустроугарске, те да би бугарска војска могла да нападне и пресече линије снабдевања грчке војске.

Имајући све то у виду, премијер Венизелос предложио је улазак Грчке у рат под условом да претходно буде обезбеђен јасан став Бугарске и Румуније. Румунија је поново одбила да учествује у рату и због тога је Грчка обавестила савезнике да ће остати неутрална због опасности од Бугарске. Силе Антанте тражиле су од Грчке 15. фебруара 1915. да им се придружи, уз обећање да ће искрцати француске и британске трупе у Солун, као и руске снаге на Балкан, али су и Грчка и Румунија то одбиле. Због бугарске мобилизације од 22. септембра 1915, Венизелос је још једном одлучио да Грчка треба да се придружи Антанти и да објави своју решеност да помогне Србији, напомињући истовремено обавезу Србије да обезбеди 150.000 војника, која је проистицала из одредби десетогодишњег савеза. Србија наравно није била у могућности да испуни своју обавезу због ситуације у којој се налазила, па се грчка влада због тога обратила савезницима са питањем да ли су у могућности да обезбеде снаге које би се супротставиле бугарској претњи. Савезницима је тај предлог био добродошао, и, штавише, био им је добра прилика да надоместе пропалу кампању на Дарданеле и да побољшају свој престиж на Балкану. Иако су у начелу прихватили грчки предлог, пошто нису били у могућности да обезбеде 150.000 војника, њихов одговор од 24. септембра 1915. био је веома неодређен.

Краљ Константин, грчки Генералштаб и опозиција сматрали су да ће Грчка најбоље очувати своје националне интересе уколико остане неутрална, све док савезници не би дали неке сигурне гаранције или док Бугарска прва не нападне. Токм разговора о овом питању појавиле су се мање разлике.

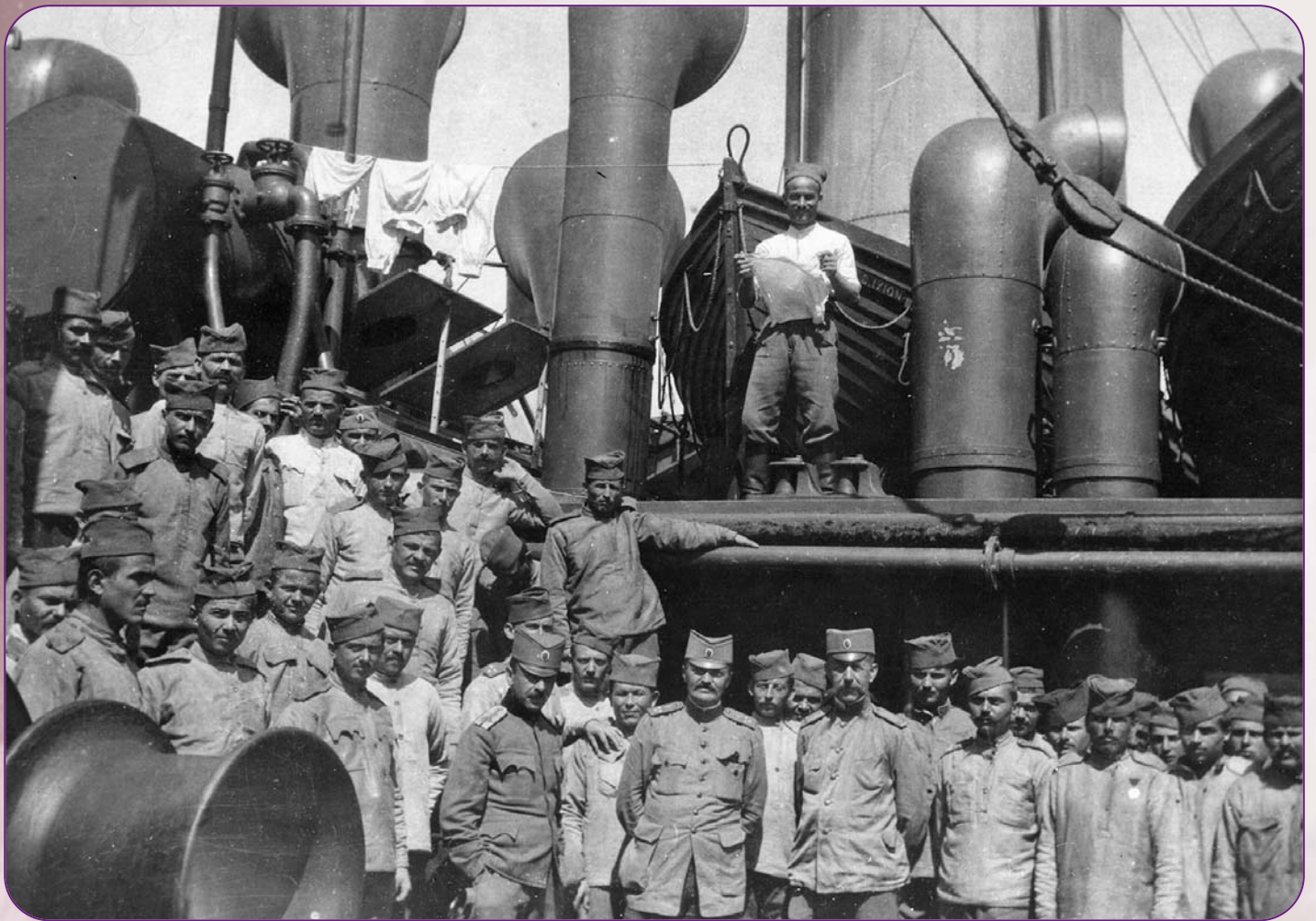
Живојин Мишић

Велика Британија је напомињала да је Грчкој помоћ дата са намером да објави рат Бугарској. Насупрот томе, Француска је инсистирала да је помоћ намењена Србији, како би јој омогућила да испуни одредбе српско-грчког десетогодишњег уговора и да би могла да помогне грчкој војсци. На основу првог схватања, грчки улазак у рат представљао је предуслов, док према другом схватању, од Грчке нису захтевани било какви услови. Велика Британија подржавала је став да експедиционе снаге од 150.000 људи не би биле довољне да спасу Србију без учешћа Грчке.

У међувремену, савезници су планирали да пошаљу своје трупе из Галипоља у Солун, слободан улазак је био одобрен и транспортни бродови упловили су у луку која је обезбеђивала више него довољно средстава за прихват експедиционих снага. С друге стране, јављао се и проблем транспорта трупа. Железничке линије су једва задовољавале захтеве које је наметала тренутна ситуација. Постојале су две линије преко којих је Србија обављала снабдевање – једна преко Битоља и друга преко Београда. Русија се такође преко ових линија снабдевала кроз Румунију. Обе линије биле су малог капацитета због недовољног броја вагона и то је проузроковало велике проблеме за савезнике.

Иначе, ситуација је постала веома деликатна и неуобичајена и са становишта међународног права, јер је Грчка, иако је била статусно неутрална, постала логистичка база за снабдевање Србије. Француски амбасадор покушао је да ублажи ситуацију и 2. октобра 1915. грчкој влади послао је дипломатску ноту у којој је навео: Француска и Велика Британија, савезнице Србије, шаљу трупе да јој помогну и да обезбеде комуникацију са њом. Свакако, две силе се при томе ослањају на Грчку која је већ раније дала довољно доказа о

Делови Прве југословенске дивизије на пушпу за Солунски фронт 1917. године

својим пријатељским намерама, тако да се не очекује предузимање мера које не би биле у интересу Србије.

Грчки премијер Александор Заимис је одмах након што је у септембру 1915. наследио Венизелоса, поручио савезницима да ће одржати неутралност и да је мобилизација спроведена да би се Грчка осигурала од Бугарске. Заимис је обавестио Србију да је немогућа имплементација српско-грчког споразума. С друге стране, Грчка је била опредељена да пружи сваку могућу помоћ која је у складу са њеним властитим интересима. Негде у то време, пуковник Миловановић из српског Генералштаба посетио је потпуковника Јоаниса Метаксаса у Генералштабу како би се информисао о грчким намерама у вези са пружањем војне помоћи. Метаксас је рекао да уколико би два грчка корпуса била послата као помоћ, бугарске снаге би освојиле целу источну Македонију и српске и грчке комуникације биле би прекинуте.

Метаксас је био уверен да до решења може да се дође једино интервенцијом Румуније и масовним прегруписавањем савезничких снага. Српској влади пренета је порука да споразум не може да буде активиран и да би било каква интервенција изложила Грчку великој опасности. Закључак грчког Генералштаба био је да би за обе државе било много боље да се интервенција изведе у неком бољем тренутку.

Настојећи да Грчка уђе у рат, британска влада је 16. октобра 1915. званично објавила да би Грчкој понудила Кипар

уколико она пожурити да помогне Србији против Бугарске. Грчка је инсистирала на неутралности и њен одговор изазвао је велико незадовољство међу државама Антанте. Немачка је 4. новембра тражила од грчке владе да не дозволи да се савезничке снаге које су се повукле реорганизују на њеној територији, у замену за одвраћање бугарске војске од преласка грчке границе. Грчка влада тражила је мишљење Генералштаба, који је поново предложио да Грчка остане неутрална и да задржи своје војне снаге неоштећене.

Повлачење српске војске преко Албаније могло је да проузрокује нове велике проблеме за Грчку. Срби, који су били изгладнели и патили од разних болести, нашли су се у опасности да буду опкољени и заробљени. Савезници су зато, 10. јануара 1916, у Атини објавили одлуку својих влада да српску војску пребаце на Крф, како би је спасили и реорганизовали. Од Грчке су тражили да се тим плановима не противи. У ту сврху француски батаљон, потпомогнут француским војним бродовима, окупирао је Крф. Иако је окупација требало да буде привремена, грчка влада је снажно протестовала. Коначно, пребацивање српских војника на острво отпочело је 18. јануара 1916. године. До 23. фебруара на Крф је превезено 133.000 Срба, од којих је до краја месеца 3.681 умрло од исцрпљености и разних болести.

Француски и британски амбасадори саопштили су, 5. априла 1916, грчком премијеру да српска војска треба да се транспортује бродом до Патре, а одатле до Солуна, преко Атине и Ларисе. Премијер је то одлучно одбио и одговорио да Грчка не може да прихвати њихов захтев зато што би реализација тог предлога пореметила социјални, економски и политички живот Грчке и угрозила њену неутралност. Ово одбијање разочарало је савезничке владе. Француска је 23. априла 1916. одбила грчки захтев за зајам, што је водило ка закључењу уговора са Немачком, и односи између владе у Атини и савезничких влада погоршао се још више. На крају, транспорт српске војске на Халкидики договорен је и без проблема завршен 30. маја 1916. године. Грчка је упркос својој жељи да остане неутрална, ипак ушла у рат 1917. године. Грчка војска је са свим својим снагама, које су мобилисане и обучене у кратком року, учествовала са савезничким снагама на Солунском фронту.

Србија и савезници

У саопштењу *Борбена вредност српске војске* на почетку Првог светског рата према оценама руских војних представника на основу искустава из балканских ратова, др Василиј Каширин истиче да су у предвечерје Првог светског рата војни потенцијали Краљевине Србије и борбена ефикасност њене војске представљали веома важне параметре у стратегијским плановима руског Генералштаба, јер је од та два параметра, према њиховом мишљењу, зависила одлука Аустроугарске о томе колико ће војника из Галиције да повуче за потребе будућег рата.

Средином 19. века информације које је руски Генералштаб имао о српској војсци нису биле повољне. Тако је, на пример, руски војни изасланик извештавајући о српским војним маневрима у октобру 1905. навео да српска војска на бојном пољу не показује посебну вештину, а официрски кадар нема вештину у командовању. Појединачно је критиковао пешадију, артиљерију и коњицу. У начелу, и други страни војни представници делили су такво мишљење.

Међутим, балкански ратови 1912–1913. године дали су потпуно нову слику стварног стања српске војске. Војни представници извештавали су о порасту борбене ефикасности српске војске. Руски војни аташе у Београду пуковник Виктор Артамонов имао је прилике да током балканских ратова проведе пуно времена у српском Генералштабу, где, међутим, није био у прилици да добије довољно информација. Ситуација се променила након Другог балканског рата, када је српски Генералштаб почео да снабдева руски Генералштаб свим траженим подацима. Тако је начелник Обавештајног одељења пуковник Драгутин Димитријевић Апис у јануару 1914. предао Артамонову информације из турских извора, а начелник војног санитета Сима Карановић дао је податке о губицима српске војске у балканским ратовима. У децембру 1913. Артамонов је добио и важне информације и о логистици српске војске у Првом балканском рату. Најважније информације добио је од пуковника Душана Туфекчића и оне су му омогућиле да састави и пошаље свом Генералштабу извештај о борбеним искуствима српске пешадије. Закључак тог извештаја је-

сте да је Први балкански рат представљао добру школу за српску пешадију.

Руски војни посматрач генерал Евгени Мартинов, који је посетио Србију у лето 1913, хвалио је вештину гађања, штедњу муниције, релативно често коришћење ручних граната и вештину командовања нижих официра. Артамонов је истовремено хвалио и бугарску пешадију, наводећи да су бугарски пешадинци физички издржљивији и јачи, али мање интелигентни од Срба. Обавештајни рад пуковника Артамонова био је интензиван све до почетка јулске кризе 1914. године, тако да је руски Генералштаб био одлично информисан о војном потенцијалу Србије и борбеном квалитету њене војске. Било је јасно да је Србија кроз балканске ратове израсла у прворазредну војну силу која је била у могућности да оствари војну превласт над другим балканским државама, чак и да се успешно бори са јачом силом и могућим противником – Аустроугарском.

Највише похвала било је упућено српској пешадији и, што је било посебно важно, њеној координацији са артиљеријом. Војни експерти руског Генералштаба дошли су до закључка да су балкански ратови довели до великог напретка српске борбене ефикасности и сматрали су да би у случају европског рата могла за себе да веже од четири до шест аустроугарских корпуса.

Француска је уз Русију била најискренији савезник Србије у Првом светском рату: Франше Де Перс

Генерал Михајло Живковић код војничког казана приликом обиласка Прве добровољачке дивизије

Гордана Кривокапић Јовић, у саопштењу *Француско-југословенски пројекат на почетку 20. века; француска славистика у служби „цивилизацијске мисије“*, указала је на француске планове југословенског државног пројекта. Реч је о великој сили, победници у Првом светском рату, гаранту Версајског мировног споразума и држави на којој је нова држава (Југославија) у међуратном периоду градила своју међународну позицију. Ауторка је указала на мисије Шарла Лоазоа и документа настала након његових боравака на јужнословенском простору, указујући на очевидну сродност овог јединственог простора. Управо је Француска, у оквиру својих славистичких студија, видела могућност остваривости југословенског пројекта. Овај интелектуални производ био је заснован на грађењу културних веза, културног утицаја, односно ширењу идеја француске културе. (цивилизацијска мисија) као форми испуњења геостратешких интереса Француске на Балкану.

Разлози за то били су у сукобу француског и немачког национализма и француског окретања словенском свету. Друго извориште били су ставови француских интелектуалаца (не само науке, него и шире; новинара, дипломата, пропагандиста итд.), с циљем враћања Француске на Источни Медитеран. Поставља се питање шта је спајало француско-југословенски пројекат са стањем на локалном терену? Овај аутор сматра да је реч о пројектима „увећане Србије“ (у форми националноослободилачког покрета) и „увећане Хрватске“ (форма јужнословенског уједињења у Хабзбуршкој монархији). Први су шире политичке и војне елите, а други малобројне

конзервативне елите без већег уплива на политичкој сцени Монархије.

Кључно је било питање наступања младих, јачих, политичких и друштвених снага на почетку 20. Века, које су биле окренуте у правцу српско-хрватске сарадње (односно југословенства) које су ово питање отварае као демократско.

Алексеј Тимофејев указао је, у саопштењу *Руско-српска војна сарадња почетком Првог светског рата*, на ову важну компоненту у српској политици уочи и на почетку рата. Русија је на Србију гледала као на свог главног савезника на Балкану. Јануара 1914. Петербург су посетили престолонаследник Александар и председник владе Никола Пашић. Тада је обећана значајна војна помоћ. Сарајевски атентат убрзао је ову војну сарадњу. Руски цар имао је став: „Треба помоћи“.

Руска помоћ Србији огледала се у претходници Минерског одреда на Дунаву и Сави, због чега аустроугарска војска није успела да 1914. продре у доњи ток Дунава. Дунавска веза између луке Прахово у Србији и Рени у Русији функционисала је беспрекорно. У одбрани Београда 1915. значајну улогу имале су савезничке батерије, међу којима у руска. Такође руски инжињеријски одред бавио се успостављањем и одржавањем прелаза преко река у позадини српске војске.

Аутор је истакао и важну руску хуманитарну помоћ у левковима, санитету и лекарима. Војну помоћ чинила је испорука војног терета конвојима пароброда: топови, експлозив, пушке, коњи, храна итд. У Солуну је јануара 1916. радила руска војна болница која је примила прве српске рањенике и болеснике. Априла 1916. из Москве у Солун отпремљена је једна пешадијска бригада, којој ће се придружити и 4. посебна пе-

шадјска бригада. Тако су руски војници заједно са српским и другим савезничким војницима учествовали у борбама на Солунском фронту све до револуционарних догађаја у Русији 1917. године. Алексеј Тимофејев је на крају свог излагања рекао да су „најсветлији залог српско-руског братства у Првом светском рату гробови руских војника, погинулих, умрлих и сахрањених у Србији“.

Надин Акунд у саопштењу *Карнегијева фондација за мир у свету у Првом светском рату*. Перцепције и утицај на Балкан наводи да је невладина организација „Карнегијева фондација за мир у свету“, основана 1910. године и организована као транснационална и трансатлантска мрежа, истицала као свој циљ постизање међународног мира и укидање праксе вођења ратова. Балкан је, као део Источног питања и пре 1914. године, привукао пажњу званичника те организације. Због неколико ратова и устанака током 19. века ово подручје је за њих представљало својеврсну лабораторију у којој су могла да се проучавају искуства војних интервенција, ослободилачких ратова, окупација, међународна интервенција.

Вођство Карнегијеве фондације, захваљујући својој канцеларији у Паризу, била је добро информисана о Првом светском рату. Може се констатовати да је Балкан представљао привилеговано подручје у истраживањима Карнегијеве фондације. Главно интересовање било је усмерено на утицај који је рат имао на услове живота цивила и на анализу искустава балканских ратова на основу којих је требало помоћи у постизању одрживог мира. У оквиру Карнегијеве едиције „Велики рат из економске и друштвене перспективе“, објављене између 1921. и 1937. године у 150 томова, чак 10 томова било је посвећено Балкану.

У саопштењу под насловом *Са Крфа у Русију: Никола Пашић у посети Петрограду и Москви 1916. године*, др Андреј Л. Шемјакин износи да се у мају 1916. године, након трагичног повлачења српске владе, војске и народа преко Албаније, Никола Пашић упутио у посету Русији. Главни разлог тог путовања била је његова жеља да добије подршку Петрограда у ситуацији слабљења његове сопствене позиције у српској политици након пораза Србије и напуштања државне територије и повлачења Владе и војске на грчко острво Крф. Српски премијер остварио је свој циљ крајње успешно: веома позитиван став руских владајућих кругова према њему добио је израза у његовом одликовању високим руским орденом Светог Владимира I реда и у приватној посети код цара Николаја II. Руски грађани даровали су му око 200.000 рубаља помоћи за српску војску.

Посета је показала да је Пашић био једини озбиљан српски политичар којем је Русија могла веровати. То је био и разлог због којег се Пашићева политичка судбина развијала у позитивном смеру након повратка на Крф, будући да је принц-регент Александар одустао од намере да га смени са положаја председника српске владе. Аутор је такође истакао да је за разлику од многих политичара Николи Пашићу био својствен осећај захвалности, што се може доказати судбином новца прикупљеног у Русији. На Пашићевој штедној књижици из 1922. године, која се чува у архиву Тимочке крајине у Зајечару, била су похрањена сва та средства с циљем да се од њих подигне споменик благоупокојеном руском цару Николају II. Иако је након Пашићеве смрти Народна скупштина била оба-

вештена о постојању тог новца и његовој намени, на подизању споменика руском цару није урађено ништа, већ је новац наставио да лежи на штедној књижици све до 1946. године, када је у складу са новом револуционарном стварношћу рачун био затворен.

Српска војска у Првом светском рату

У саопштењу *Топографско одељење у Првом светском рату*, чији су аутори пуковник др Стеван Радојчић, потпуковник др Саша Т. Бакрач, потпуковник сци Дејан Ђорђевић, указано је на историјат те значајне војне установе, чији су корени у 1876. години, која се узима и као почетак развоја српске војне геодетске службе и као дан оснивања данашњег Војно-географског института (ВГИ).

Завршетком балканских ратова, Географско одељење наставља прекинуте радове и започиње нове. У лето 1914. године продужен је премер Ваљева у размеру 1:25.000 и започет премер дуж српско-бугарске границе у размеру 1:50.000. Започети су и радови на триангулацији Старе Србије и Македоније, односно стварању математичке основе за премер, какву је имала предратна Србија. Из штампе су изашле нове вишебојне карте: Карта Српске Краљевине 1:1.000.000 и Нова карта српских крајева и суседних области 1:1.000.000, са рељефом приказаним хипсометријском скалом. Потпуковник Бакрач је у саопштењу дао карактеристичне детаље о раду Географског одељења, према ратној формацији Топографског одељења, током Првог светског рата. Приказан је ратни пут Топографског одељења од напуштања Београда, пут кроз Албанију и рад на Крфу и Солунском фронту, уз приказ картографских публикација. Реч је о важним појединостима о судбини ове институције током Првог светског рата.

Током рата, Географско одељење је тешко страдало. Иако је основни кадар ипак сачуван, три његова припадника су погинула, а већина је била рањена. Сву имовину Одељења која је сакривана по Србији током повлачења, непријатељ је пронашао и опљачкао. Ипак, значај и улога Одељења и његов допринос ослобађању земље од непријатеља најбоље се показао у добијеним наградама и одликовањима. Тако је у име Одељења његов начелник пуковник Стеван П. Бошковић током рата више пута одликован.

У свом саопштењу *Командовање српском војском у рату 1914. године* потпуковник др Слободан Ђукић осврнуо се на организацију и формацију српске војске и ратни план против Аустроугарске, те на, са њим повезане, планове мобилизације и концентрације српске војске. Командовање у српској војсци анализирано је на основу појединих наређења и одлука које су доносили Врховна команда и команданти армија у току Церске битке, битке на Дрини и Колубарске битке.

У саопштењу *Српски ратници заробљеници у Првом светском рату* мајор мр Далибор Денда истакао је да су српски ратници заробљеници делили судбину више од 8.000.000 људи који су се нашли у истом положају на обе стране фронта. Укупан број српских ратних заробљеника у Аустроугарској до јесење офанзиве на Србију 1915. године може се утврдити на око 45.000.

Српски ратни заробљеници били су и први ратни заробљеници Великог рата на страни Антанте. Реч је пре свега о српским грађанима, активним војним лицима и војним обвезницима који су се у тренутку објаве рата нашли на аустроугарској територији и тамо задржани. Био је то и случај са начелником штаба српске Врховне команде војводом Радомиром Путником, који је ослобођен и упућен у Србију на личну интервенцију аустројског цара Фрање Јосифа.

Три су главна периода скупљања српских ратних заробљеника у заробљеничке логоре. У први период спада период Церске битке и битке на Дрини 1914. године. Прва већа партија српских ратних заробљеника приспела је у Аустроугарску након српског преласка у Срем (Чеврнтија). У заробљеништву се тада нашло нешто мање од 8.000 српских официра, подофицира и војника. Већа од њих била је партија у позну јесен 1914. године, приликом друге аустројске офанзиве која је продрла у српску територију до Рудника, када у Монархију долази преко 20.000 српских ратних заробљеника. Укупан број српских ратних заробљеника у Аустроугарској до јесење офанзиве на Србију 1915. године може се утврдити на око 45.000. Свакако највећи број српских ратних заробљеника нашао се у Двојној монархији након заузећа Србије у зиму 1915/1916, када ће се осим Аустроугарске, српски ратни заробљеници наћи и у логорима Немачке и Бугарске. Од укупно око 220.000 српских ратних заробљеника, међу којима и 1.216 официра, највећи број, њих 154.631, налазио се у току Првог светског рата у заробљеничким логорима у Аустроугарској, њих 38.980 у Бугарској и 28.746 у Немачкој.

Највећи део српских ратних заробљеника био је у почетку смештен у логорима у угарском делу монархије у такозваним „етапним заробљеничким станицама“, пролазним логорима недалеко од линије фронта. То су биле најчешће ограђе-

не ледине чија је сврха била да буду прихватни центри за тек заробљене војнике. Такви су били Арад, Батајница, Бјељина, Брчко, Брод, Будимпешта, Дебрецин, Естергон, Футог, Грац, Грк, Инђија, Калоча, Кисег, Липа, Лугош, Велика Кањижа, Нађмеђер, Нежидер, Нова Градишка, Осијек, Печуј, Петроварадин, Петриња, Прибој, Рума, Шоморја, Шопрон, Сарајево, Сегедин, Сомбатхељ, Симин Хан, Темишвар, Тузла, Нови Сад, Вараждин, Вршац, Загреб, Злетовић и Сомбор.

Српски ратни заробљеници су крајем 1914. и почетком 1915. били премештени у аустројски део монархије у логоре у Маутхаузену, Книтенфелду (Штајерска), Клеинминхену (Горња Аустрија) и Болдогашоњу (Бургенланд), где су били изложени епидемији тифуса која је однела око 16.000 живота. Након 1915/1916. главни логори за српске ратне заробљенике постају Барунау и Хајнрихскрин у Чешкој и Ашах у Аустрији.

У Немачкој су српски ратни заробљеници били размештени у 47 логора. Највећи број био је смештен у логорима Старгард у Померанији, Ламсдорф, Нојхамер на Квајсу, Пархим, Хамелн, Золтау, Пуххајм, Кенигсбрик и Улм, док су једина четворица српских официра која су се налазила у заробљеништву у Немачкој били смештени у официрском логору у Триру.

У Бугарској су српски ратни заробљеници и интернирци у току 1915–1916 држани у 18 логора. То су били Софија, Сливен, Пловдив, Михаиловград, Стара Загора, Горно Паничарево, Велико Трново, Орхание, Казанлук, Хасково, Брезник, Радомир, Ђустендил, Дупница, Горња Џумаја, Кадин Мост, Плевен, Сомовит и Свиштов. Од 1917. они се распоређују и по новоуспостављеним логорима у местима Лом, Шумен, Варна, Бургас, Русе, Габрово, те на рад у рудницама Перник, Бобов Дол и Пакленица. Највећи од наведених логора био је онај у Сливену са више од 19.000 заробљеника. Иза њега су долазили Софија и Фердинанд са по 7.000 заробљеника, док је у Ста-

Логор Кенигсбрик

Логор Хајнрихскрин у Чешкој

рој Загори, Орханију и Горно Паничареву било смештено најмање по 3.000 људи. Срби су чинили готово половину ратних заробљеника у Бугарској.

Када је реч о броју страдалих, према подацима Министарства вере Краљевине СХС у Бугарској су пописана 5.952 српска гроба, на више од 38 локација, што даје цифру од 12,7 одсто умрлих од укупног броја заробљеника. На територијама које су до рата припадале Аустроугарској пописано је укупно 43.506 гробова на више од 550 локација што даје цифру од око 28 одсто умрлих. Број сахрањених у Немачкој износио је 1.980 на 265 локација или око 7 одсто умрлих. Од коначне цифре од 72.553 људи, које је југословенска влада пријавила Међународном бироу рада као умрле у заробљеничким и интернирским логорима, према истраживањима совјетског демографа Бориса Урланиса на српске ратне заробљенике отпада око 60.000, док осталих преко 12.000 чине интернирци. Највећи број од око 160.000 преживелих српских ратних заробљеника вратио се у домовину у току 1919. године.

Милић Милићевић је у саопштењу *Сџарешински кагар војске Србије у бици на Чеврнџији (Легетиу)* 1914. указао на неуспешан прелаз Тимочке дивизије 1. позива преко Саве у коме је већи део трупа у потпуности уништен. Историографија је већ утврдила да је тај прелаз преко Саве био изнуђен потез коме се Врховна команда у почетку противила. Но, притисак са Запада, још више из Петрограда да се једном офанзивном акцијом спречи или бар успори слање Аустроугарских трупа у Галицију, на крају је уродио плодом. Врховна команда је 1. септембра коначно одговорила позитивно, бојећи се „да се нашој влади не би пребацило, да је нелојалан савезник и

да нас Савезници не напусте и оставе својој судбини“. Показало се да је Тимочка дивизија била је неопремљена за ову врсту задатка.

Кривица за неуспех свађена је на команданта Тимочке дивизије генерала Кондића. Два дана после неуспеле акције, заједно са начелником штаба Петром Мирковићем био је смењен и убрзо изведен пред суд. Том приликом био је осуђен на годину дана, мада је већ следеће године, по свом захтеву био послат у пензију. Рехабилитован је накнадно, тек после рата у марту 1928, након шестогодишњег суђења. У суштини, после пораза морао се наћи кривац, а пошто је Кондић прихватио сву одговорност, претпостављени војвода Степа Степановић остао је аболиран. Да је било тако, доказивала је и одбрана у поновљеном процесу, наводећи да је Кондић заиста сам признао да је био у потпуности крив.

Колики су били укупни губици Тимочке дивизије тешко је прецизно рећи. Сматра се да се преко 80 одсто оних који су прешли реку, није вратило на десну обалу. За само десет сати битке код Чеврнтије, прилично су окрњене ловорике стечене на Церу, а ова битка као и претходна добијена, доказала је обема странама да рат, без обзира на његов исход, свакако неће кратко трајати.

Данило Шаренац је у саопштењу Војно судство и српски официри на Солунском фронту указао да је српска историографија у својим истраживањима била фокусирана на политичку историју и истраживање војних операција. Једно од запостављених питања је истраживање морала српских трупа. Управо истраживање српске судске војне документације даје могућност за одговоре на нека од тих питања. Зато би истра-

живање те грађе дало одговоре и указало на специфично понашање српских официра, због чега га аутор сматра приоритетним.

Друштво

Божица Младеновић је у саопштењу *Привредне брилике у Војном генералном гувернману Србије 1916–1918. године* указала на делатност ове окупационе управе на подручју Србије.

Привредно или Девето одељење Војногенералног гувернмана регулисало је привредни живот на окупираном подручју и усклађивало га са потребама Аустроугарске. У ратним условима уведен је нов начин привредног пословања. Прихваћена је немачка доктрина по којој је дужност окупираних подручја да снабдевају окупациону војску и цивилно становништво, а да вишак производа испоручују за потребе јединица на фронту. Окупирано подручје требало је детаљно претрести да би се откриле све залихе намирница и сировина за даљу употребу у позадини ратне силе. Привредне објекте, фабрике и радионице требало је преуслерити за задовољење ратних потреба.

Предузимањем разних мера војна власт тежила је да искористи привредна богатства Србије. Привреда је била у потпуности под војном управом. Осим тога, у прве две године окупације успостављена је организација привреде на новим основама, у складу са немачком доктрином о експлоатацији окупираних подручја. Оснивањем разних привредних институција, до тада непознатих у српској привреди, изграђен је специфичан привредни систем, који је омогућавао економско искоришћавање Србије. Велику улогу у томе имао је Научни комитет за ратну привреду, основан при Ратном министарству у Бечу 1916. године.

Барбара Ахамер у саопштењу *Пропаганда у Првом светском рату* истиче да пропаганда, као начин којим се може утицати на понашање људи, користи физичке и психоаналитичке технике. У периоду између 1914. и 1917. пропаганда је први пут коришћена као техника модерног ратовања. Представљала је једно од моћних оружја помоћу којег су добијане битке изван бојног поља. Карикатуре и цртежи показали су се као најбољи начин за ширење пропаганде.

Ради унапређења борбеног морала објављивана су специјална издања појединих часописа посебно за војнике у рововима.

У саопштењу *Са родољубљем српских жена имаће свети још да рачуна – патриотизам Српкиња и њихове променљивости родних улога током Великог рата*, Ана Столић указала је да тема из женске или родне историје и те како има своју и политичку, соци-

јалну, културну, па чак и војну димензију.

У почетку рата стваралаштво неких српских књижевница (Исидора Секулић, Даница Марковић) било је испуњено индивидуализмом, порицањем рата због његове суштински нечовечне димензије и самим тим одбацивањем званичне репрезентативне ратне културе. Међутим, с временом је

ипак дошло до промене и до вољног стављања сопственог стваралаштва у службу рата (пример песникиње Данице Марковић која је била сведок и учесник Топличког устанака 1917).

Скицирајући ову тему Ана Столић истакла је колико оквир за патриотизам и хероизам у ратним околностима има своју родно дефинисану димензију. То потврђују чињенице да је рат ојачао родне поделе у друштвеним одговорностима и политичким, економским и грађанским правима. Жене су постале објекат твораца политике и напора јавних личности да ојачају те норме понашања и идентитета. На другој страни, невидљивост доприноса жена у јавном дискурсу после рата довела је до замрзавања поделе и међу самим женским групама (нпр. грађанки и социјалисткиња). У том светлу и жене које су учествовале у борбама (Милунка Савић), због неуспешних улога и некомпатибилности између прописане женске улоге и показаног хероизма резервисаног за мушкарце, бивају заборављене, односно врло брзо животним околностима угуране у некакву женственост, а у ствари обележене представом о њима као о ђудљивим особама које треба оставити на маргини.

Биљана Вучетић у саопштењу *Америчко јавно мњење о Србији током Првог светског рата* указује на то да су Американци били заинтересовани за догађаје који су водили избијању рата у Европи 1914. године. Са великом пажњом су праћене ратне операције и односи између зараћених страна. Странице дневних новина биле су испуњене информацијама о српским ратним успесима. Неке информације јавност је добијала преко америчких дипломата, а непотпуне информације стизале су и из стручних и научних кругова. Дobar пример представља чланак објављен у часопису „Национална географија“ посвећен Краљевини Србији коју је аутор посетио у предвечерје рата. Србија је најчешће представљана као мала херојска земља, у којој живе сељаци који су постали изванредни војници. Хуманитарна катастрофа у Србији често је поређена са ситуацијом у Белгији. Амерички Комитет за јавно информисање, који је имао блиску сарадњу са југословенским посланством, имао је задатак да за становништво и војнике држава Антанте осмишљава охрабрујуће поруке.

Генерал Стиван Сарковић

Драгутаин Димитријевић Апис

Тецуја Сахара у саопштењу *Македонски корени Црне руке* и сарајевски атентат указује на сукобе српских четника и припадника ВМРО у Македонији. Сматра да је организација „Црна рука“ приликом свог формирања усвојила начела ВМРО-а, која су подразумевала извршавање борбених задатака на малом простору уз употребу метода који се могу назвати терористичким. „Црна рука“ се посветила борбама у Македонији, а од 1908. остварени су и блиски контакти са организацијом „Млада Босна“. У саопштењу се указује да је атентат у Сарајеву могао да доведе до трећег балканског рата, али је у том тренутку изазвао Први светски рат. Сматра да је македонски фактор имао значајну улогу у радикализацији чланова „Младе Босне“.

Национално питање

Проблемима међуетничких конфликта у Српском добровољачком корпусу у Русији, формираном 1916. године, бавио се др Јарослав Вишњаков у реферату *Српско-хрватски односи у Српском добровољачком корпусу у Русији 1916. године*. На бази мало познатих докумената из Руског државног војноисторијског архива, аутор истиче да је „темпирана бомба“ српско-хрватских односа експлодирала већ на самом почетку рада на стварању заједничке државе, када је требало сабити редове и повести заједничку борбу за уједињење. У раду се истичу насилне методе врбовања добровољаца несрба као и хрватски партикуларизам унутар добровољачког покрета, њихова жеља да се организују посебне југословенске јединице које неће имати никакве везе са српском владом и томе слично. Аутор наводи и примере убистава или покушаја убистава српских официра у корпусу. На крају Ј. Вишњаков закључује да су односи између Срба, Хрвата и Словенаца у Српском добровољачком корпусу као Југославији у малом показали да је будућа југословенска држава и заједничка војска састављена од више нација била заснована на веома трошним темељима. Звездан Марковић је имао саопштење *Словенци у аустроугарској војсци у Првом светском рату*. Он указује на повећање броја Словенаца у аустроугарској војсци у периоду од 1911. године, када их је у пешадији било 2,3 одсто, до 1916, када је тај проценат износио 3. Словенци су се борили у оквиру Трећег армијског корпуса, у чијем је саставу 1914. године било 30.000 Словенаца. Они су чинили већину у домобранским пуковима чије је седиште било у Љубљани, Цељу, Марибору и Трсту. У мају 1918. Словенаца је у већем или мањем броју било у 50 пукова.

Блаж Торкар је приложио саопштење *Сочки фронт и словеначка шери-*

џорија у Шоку Првог светског рата. У периоду од маја 1915. до октобра 1917. било је дванаест офанзива на Сочком фронту. Током тог периода цивили из позадине фронта са аустроугарске стране били су евакуисани и расељени у унутрашњост монархије. Торкар у свом саопштењу указује на положај Словенаца у аустроугарској војсци током борби на реци Сочи и на положај Словенаца у позадини фронта.

У саопштењу под називом *Добри стари Срби*. Генерал Саркотић, јужнословенско питање и српски народ у Првом светском рату немачки историчар Марк Стефан Петерс осветлио је идеје генерала Стјепана Саркотића, команданта хрватског домобранства и земаљског поглавара Босне и Херцеговине након смене Оскара Поћорека, о будућем преуређењу Аустроугарске у светлу присаједињења српских територија.

Саркотић је био хрватски националиста, непомирљиви противник српског народа и југословенске идеје. Залагао се за уједињење Хрватске и Далмације у једну јединствену територијалну целину и за опстанак Монархије уз њено преуређење. Истицао је да уједињење Срба и Хрвата у једну самосталну државу није могуће јер их раздваја припадност различитим цивилизацијском наслеђу. Он је 1917. цару Карлу I Хабзбуршком предложио да Босна и Херцеговина уђе у састав Хрватске која би остала у саставу Угарске. У мају 1918. Саркотић је даље развио своје идеје у светлу субдуализма, предлажући да се Аустроугарска прекомпонује тако да њене основне јединице буду аустријско-хрватска јединица (укључујући у то и Босну и Херцеговину) и мађарско-српска јединица (укључујући у то и анектиране делове Краљевине Србије). Са пропашћу Аустроугарске у новембру 1918. године све Саркотићеве идеје о преуређењу монархије постале су ирелевантне.

Милан Гулић је у саопштењу *Србање у Далмацији прег Велики рат* изнео погледе о ситуацији у тада аустроугарској

Зуавски добровољачки џук

Официри Прве српске добровољачке дивизије са Николом Пашићем у Одеси, маја 1916.

покрајини. Указао је на верску припадност становништва, у коме преовлађује оно јужнословенског порекла. Управо је одјек балканских ратова на овим просторима изазвао страх и уплашио Монархију.

Све указује на веома нестабилне политичке и економске прилике у Далмацији. Сарајевски атентат је громогласно одјекнуо у Далмацији и изазвао мржњу против Срба као колективитета јер је атентатор припадао том народу. Дошло је до паљења српских застава и уништавања српских домова. Аустроугарска објава рата Србији гурнула је Далмацију, а поготово Србе, у неслободу, репресију и тешко стање неизвесности. Одлуком генерала Поћорекa уведeн је преки суд за Далмацију. Следила су масовна хапшења, поготово на дан проглашења мобилизације 26. јула 1914. године. Хапшења су извођена синхронизовано и спроведена су противу елите далматинске интелигенције (Јосип Смодлака, Иво Тартаља, Привислав Гризогоно, Мелко Чингрија, Будислав Анђелиновић, Нико Бартуловић, Иво Војиновић и многи други).

Након објаве рата угашено је више листова и забрањен је рад српских националних друштава. Распуштена су и хрватска друштва јер су пропагирала југословенску оријентацију. Део становништва Далмације провокативно је прослављао вести о победама аустроугарске војске, користећи немире за скидање и уништавање ћириличних натписа са радњи чији су власници били Срби. Највећи део војно и радно способног становништва послат је на фронтове широм Европе где је гинуо за интересе Хабзбурга. Њихов изостанак утицао је на опадање пољопривредне производње од које је највећим делом Далмација и зависила. Све то проузроковало је недостатак животних намирница и глад. Улазак Италије у рат на стра-

ни Антанте блокирао је обалу чиме је отежано снабдевање Далмације храном, што је још више погоршало ситуацију.

Сећања

У раду *Први светски рат у мемоарима др Милана Пецића и др Милутина Велимировића* – приказ две необјављене биографије Софија Божић даје компаративну анализу мемоара двојице еминентних српских лекара који су као чланови војног санитета учествовали у операцијама које је водила српска војска против аустроугарских трупа и у повлачењу преко Албаније. Пецић и Велимировић оставили су интересантна сведочанства о догађајима у Србији у вртлогу рата. Они доприносе изоштравању слике Великог рата на балканском фронту, одговарајући на нека важна питања из времена великих ратних напора и патњи српског народа. Таква питања су она о патриотизму и спремности за рат, о раду војног санитета, злочинима против Срба, односима Срба према савезницима и савезника према Србима итд. Ова изворна сведочења двојице људи који су оставили дубоке трагове у историји српске медицине сведоче о узалудности напора свих политички мотивисаних ревизиониста у историографији чији је циљ да оцрне и потцене улогу српског народа и војске у Великом рату.

Сећања Милоша Московљевића на почетак ангажовања српске војске на Солунском фронту тема су рада Момчила Исића под насловом Милош Московљевић о првим операцијама српске војске на Солунском фронту. Милош Московљевић, наш чувени филолог, професор Универзитета и политичар у Првом светском рату, учествовао је као резервни официр у саставу Дринске дивизије. У свом дневнику у коме је описао сопствени ратни пут од мобилизације 1914. оставио

је и белешке о учешћу у првим борбама на Солунском фронту до заузимања Кајмакчалана, које су и тема овог излагања. На тај начин представљен је још један мање познат наративни историјски извор мемоарског типа који додатно осветљава догађаје из српске војне историје са посебним акцентом на 1916. годину.

Методом интервјуа које је Милан Мицић обавио са 219 потомака ратних добровољаца из периода Првог светског рата, чији су очеви са подручја Лике, Баније, Кордуна, Босне и Херцеговине и Црне Горе након Великог рата колонизовани у Банат, реконструисана су породична сећања тих људи на учешће њихових предака у Првом светском рату. У раду под насловом Историјско памћење потомака српских добровољаца на догађаје Првог светског рата аутор наводи да се то памћење односи на њихов живот по повратку из рата, боравак неких од њих у САД, придруживање српској војсци, борбе на Солунском фронту, борбе које су водили у саставу аустроугарске војске до предаје руској или српској страни, период заробљеништва у Русији, пријављивање у добровољце у Русији, борбе на фронту у Добруци 1916. године, повлачење преко Албаније у редовима српске војске, боравак на Крфу и њихове утиске о ратним дешавањима, пределима и народима са којима су долазили у додир у току динамичних ратних догађаја у којима су учествовали.

Историјско памћење потомака српских ратних добровољаца нису хомогена, већ се састоје од многобројних фрагмената и појединачних доживљаја. Као таква она представљају живу допуну слици Великог рата у српском народном памћењу.

Ненад Л. Лајбеншпергер у саопштењу Споменик и костурница на Гучеву – део историјата подсећа на то да је споменик на Гучеву посвећен српским војницима погинулим у борбама на планини Гучево током битке на Дрини 1914. године. Први споменик на Гучеву у облику пирамиде, 18 метара висок, почели су да подижу Аустријанци током 1917. године. Споменик није у потпуности завршен до краја рата. Нови ра-

дови започети су 1927. са намером да се на истом споменику дода неколико скулптура са српским елементима. Истовремено започете су и ексхумације посмртних остатака ратника и њихово преношење у костурницу испред споменика. Радови на споменику завршени су 1929, а споменик је свечано откривен на Преображење следеће године. Данас се у костурници налазе посмртни остаци преко 3.500 бораца.

Два значајна међународна питања која су била актуелна након Првог светског рата обрађена су у последњем панелу Након рата.

Милован Пизари у саопштењу Рад Међусавезничке комисије за испитивање бугарских злочина у Србији у Првом светском рату износи драматичне податке о страдању српских цивила у окупираној Србији.

Због озбиљности злочина које су починиле бугарске власти на окупираним подручјима, на крају рата српска влада тражила је да се испитају околности и размере почињених злочина. У октобру 1918. Никола Пашић наредио је формирање комисија на локалном нивоу које би се бавиле испитивањем злочина и у које би били укључени страни стручњаци и представници Црвеног крста. На предлог министра војног генерала Рашића, током октобра формиран је и посебан биро у оквиру Министарства иностраних послова који је координирао рад свих комисија на терену. Коначно, Међусавезничка комисија за испитивање бугарских злочина у Србији у Првом светском рату започела је, половином новембра 1918. године, свој рад у Скопљу. Председник комисије био је Љубомир Јовановић, а чланови правник Слободан Јовановић и опуномоћени министар Гавриловић, француски јавни тужилац из Лиона Бонасје и енглески пуковник Мејн. Комисија је прикупила врло значајан материјал који је послат на Париску мировну конференцију. Захваљујући раду Арчибалда Рајса који је био на челу Комисије за ратну одговорност, сачињен је списак ратних злочинаца на коме су била имена 1.662 Бугара.

Арпад Хорњак имао је саопштење Напори мађарске

Владе за успостављање независности и очување интегритета Мађарске последњих месеци 1918. године. Након пробоја Солунског фронта било је јасно да се приближава крај рата и да ће се Мађарска суочити са територијалним губицима. Мађарски владајући кругови настојали су да одрже макар оне територије које су биле у оквиру историјског мађарског краљевства и с тим циљем су највише наде полагали у разумевање и помоћ Француске. Убрзо је постало јасно да помоћ Француске неће добити и мађарски владајући кругови почели су децембра 1918. преговоре са италијанском владом. ■

Споменик у Гучеву

О српској војсци у Првом светском рату

ПЕШАДИЈА ОДБРАНИЛА ОТАЏБИНУ

Непосредно пред Први светски рат мишљење европске и светске јавности, како масовне, тако и стручне, о српској војсци почело је из основа да се мења. Уместо негдашњег, веома негативног става о организацији чији су представници почетком 20. века у престоници убили владара и тако окончали апсолутистичку власт једне од две српске краљевске династије, полако су се пробијали позитивни погледи на силу која је Србију ослободила од вековног отоманског заточеништва. Победи извојеване у балканским ратовима над неупоредиво моћнијом турском војском избацила је српску војску у први план интересовања европских великих сила. Занимало их је све, од броја људи и нивоа њихове обучености, до квалитета опреме и наоружања. Природно, највише их је интересовао старешински кадар и искуства стечена у тек окончаним ратовима. А он је био веома разнолик.

У Српској војсци постојало је, према начину ступања у официрску службу, више типова официра. Били су ту официри промовисани у трупи, официри пристигли из подофицирске школе, официри који су завршили нижи курс

српске Војне академије, а затим, неки од њих били војни питомци у иностранству, официри који су завршили виши курс Војне академије, а затим, као војни питомци одлазили у иностранство, официри који су у српску војску прешли из

Српска пешадија

страних војски (аустроугарске, немачке, руске...) и, најзад, официри који су, после завршетка српских грађанских школа, ступили у стране војне школе, па након њиховог завршетка, добили официрски чин у српској војсци.

Образовање официра

Србија је, на бази кадровског система заснованог на позитивној селекцији, тада, пред епоху ратова, успела да изгради изузетно способан старешински кадар. Официри српске војске школовани су у Нижој и Вишој школи Војне академије, Пешадијској и Артиљеријској школи гађања, или у сличним школама у иностранству.

У Нижој школи Војне академије школовање је у почетку трајало три године, у време реформе краља Милана, због повећане потребе за нижим командним кадром, две године (30, 31. и 32. класа Ниже школе ВА), а пред ратове и четири године. Из ње су излазили млади официри оспособљени за ниже командне дужности у свим родовима. Они су се даље усавршавали по родовима у јединицама. Наиме, у зимском периоду, када није извођена настава с регрутима, у пешадијским, артиљеријским и инжењеријским јединицама образоване су tzv. Зимске официрске школе, које су имале за циљ да уздигну ниво стручног знања официра.

Виша школа Војне академије пружала је официрима више војно образовање и припремала их за више командне дужности. У њу су примани способнији млађи официри, по избору, после положеног пријемног испита. Школовање је трајало две године. Од огромног значаја за ратне успехе српске војске била је и чињеница да је у српској војсци развијана теорија претежно апликативним методима – решавањем задатака на карти и терену, ратним играма, вежбама и маневрима. За увођење апликативне методе био је заслужан потпуковник Новак Бранковић, који је од 1901. предавао тактику на Вишој школи ВА. Од укупно 426 српских официра који су до Великог рата завршили Вишу школу Војне академије, 275 (од 10. до 20. класе Више школе ВА) слушало је тактику код Новака Бранковића и његових наследника. Ови официри, најчешће на позицијама команданата батаљона и пукова (у чиновима од капетана до потпуковника), масовно користећи самоницијативу и саображавајући дејства на тактичком нивоу развоју ситуације на терену, према оценама страних посматрача, били су и кључни носиоци великих српских победа у балканским ратовима и првим годинама Првог светског рата.

Од свршених слушалаца Више школе Војне академије сваке године одабиран је изврстан број официра и упућиван у Главни генералштаб, на двогодишњу припрему за генералштабну струку. Ови официри припремани су за штабне службе и за највише положаје у војсци и представљали елиту српског официрског кора. Колико је систем селекције генералштабних официра био ригорозан можда најбоље сведочи чињеница да су двогодишњу припрему за генералштабну струку у периоду од 1880. до 1911. похађала 164 кандидата, од којих је завршни испит успело да положи само њих 55 или једна трећина.

Међутим, иако су генералштабни официри представљали праву елиту српске војске, војвода Путник умео је да зближи Генералштаб и трупу, одређујући правилно делокруг рада

Радомир Пућник

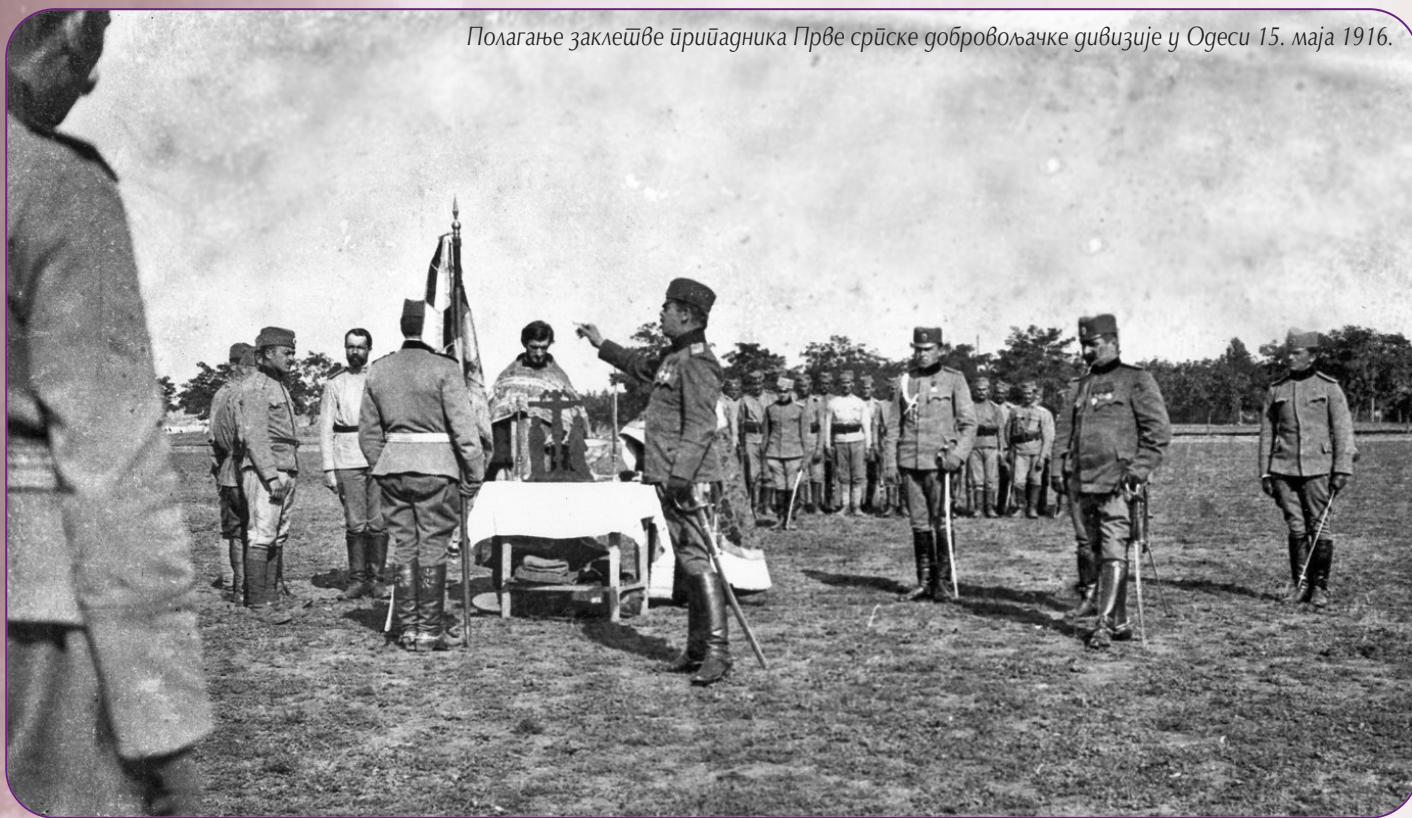
генералштабних официра, дајући им улогу стручног, помоћног органа команданата обласних команди и оперативних јединица. Због тога је, како закључује М. Раденковић, у балканским ратовима и у Првом светском рату у раду владала највећа хармонија између виших команданата и њихових начелника штабова, што је било од пресудног значаја за успешно вођење операција.

За стручна усавршавања официра постојале су Пешадијска школа гађања, са полигоном у селу Рипањ (јужно од Београда) и Артиљеријска школа гађања, са полигоном у селу Косанчић (северозападно од Лесковца). Ове школе одиграле су нарочито позитивну улогу у обучавању командног кадра и његовом оспособљавању за извођење наставе у руковању митраљезима и брзометним топовима, када су ова оруђа уведена у наоружање војске.

Поред тога, Главни генералштаб и команде дивизијских области организовале су сваке године вежбе без трупа, по карти или на терену с већим или мањим бројем официра, зависно од циља вежбе, које су употпуњавале овај и иначе обиман систем усавршавања старешинског кадра.

Мањи број официра регрутован је непосредно из трупе, од пробраних подофицира, који су полагали веома строг официрски испит. На тај избор обраћала се велика пажња, те су и ови официри били дорасли својим улогама и могли су да напредују до највиших чинова и положаја (нпр. генерал Илија Гојковић, пуковници Милован Плазина и Милутин Стефановић итд.). За унапређење у виши чин требало је испунити опште и посебне услове. Под општим су се подразумевали: чврстина војничког карактера, ваљаност у вршењу службе, општа и стручна спрема и добро владање. Посебни услови били су да се проведе одређени број година у сваком чину и да се положи испит за наредника, потпоручника (уколико се ради о

Полагање заклетве припадника Прве српске добровољачке дивизије у Одеси 15. маја 1916.

подофициру, док је за питомце Војне академије био завршио испит у академији), капетана и мајора.

Један број српских официра школован је и усавршаван у иностранству. Тако је од 1900. до 1912. у Француској било 13 питомаца на школовању и 70 официра на стажу од шест месеци до годину дана, Русији осам питомаца и 69 официра, Немачкој девет питомаца и 38 официра, Аустроугарској 60 питомаца и 32 официра, у другим државама 16 питомаца и 26 официра. Питомци су углавном школовани за потребе санитетске, војносудске, артиљеријско-техничке и инжењеријско техничке струке, док су официри стажирали у трупи или похађали ратне школе (ранг Више школе српске Војне академије) у иностранству.

Последица нове веће формације стајаће војске, уведене реформама краља Милана 1898–1901. године, која је довела до повећања официрског кора, била је та да, пред балканске ратове, Србија пропорционално има више официра у односу на мирнодопско бројно стање него Бугарска или Румунија. Ти официри требало је да буду на вишим командним положајима у ратним јединицама и заједно са резервним официрима чине њихову попуу приликом мобилизације. Треба поменути да је активни официрски кор српске војске био плански, законима и уредбама, усмераван и тако да својим друштвеним положајем, а не само образовањем, представља праву елиту. Тај положај утврђивали су женидбама са девојкама из претежно средњих и богатијих грађанских породица. У земљи у којој су сељаки чинили 85 одсто целокупне популације, официрске супруге потицале су готово 100 одсто из грађанског staleжа.

У току рата 1914–1918. године Србија је имала 3.697 активних официра: 43 генералштабна, 2.361 пешадијски, 268 коњичких, 689 артиљеријских, 126 инжењеријских, 11 артиљеријско-техничких, шест инжењеријско-техничких, 100 са-

нитетских, 27 војносудских и 66 жандармеријских официра. На врху официрског кора 1914. године налазиле су се три војводе и 12 активних генерала. До краја рата број генерала биће повећан на 15, а број војвода на четири, тако да ће укупан генералитет српске војске, укључујући и четири генерала у резерви, бројати 23 лица. Већина српских генерала завршила је војне школе у Србији (Артиљеријска школа, Нижа и Виша школа Војне академије), док је од оних који су се усавршавали у иностранству највећи број боравио у Русији. Ипак, српски генералитет представљао је у основи стедиште пруске војне мисли, будући да се војна организација у Србији развијала по немачко-пруском моделу.

Војска је поред војвода и генерала имала 141 пуковника, 221 потпуковника, 588 мајора, 698 капетана прве класе, 259 капетана друге класе, 788 поручника, 997 потпоручника и пет заставника. Од наведеног броја 1.697 официра завршило је српску Нижу школу Војне Академије, док су остали официрске еполете добили завршивши војне школе истог ранга у иностранству (углавном руска војна училишта и аустроугарске школе сличног ранга), те напредовали из трупе личним усавршавањем (подофицири) или исказаним јунаштвом у претходним ратовима.

Образована резерва

Значајну улогу у ратној формацији имали су резервни официри. Према Закону о устројству војске из 1883. резервни официри добијани су од ђака средњих и виших школа, с тим да је у средње школе уведена војна гимнастика са практичним вежбањем из егзерцира и ратне службе, док су у вишим школама предавана најпотребнија војничка знања и науке као обавезна. Законским решењима из 1886. било је пред-

виђено да ђаци кад заврше нижу гимназију, односно реалку, окончају и сву регрутску обуку, а завршавајући вишу гимназију, вишу реалку, богословију или учитељску школу, заврше уједно и подофицирску школу за чин резервног пешадијског поднаредника. Ваци у Великој школи према истом решењу из 1886. требало је да вежбају и проучавају теоријски све оно што је од знања потребно нижим официрима. Уз теоретска предавања у вишим школама ђаци су за време школских распуста сваке године служили у сталном кадру ради практичног вежбања. На тај начин и српска интелигенција била је прилично војнички изграђена, везана за војску и оспособљена да у ратним условима попуни нижа старешинска места. Резервни официри могли су напредовати до чина капетана прве класе, закључно.

Изменама закона из 1886. омогућено им је да редовно напредују и у осталим чиновима. За унапређење у чин потпоручника и капетана и они су морали да полагају испите по програму и на исти начин као у сталном кадру, а од 1886. по посебном, за њих прописаном програму, укључујући од тада и полагање за чин мајора. Ипак, да би неко постао резервни потпоручник било је потребно да је поред положеног испита „одслужио у сталном кадру потпун или скраћени рок, а осим тога да је ради производства у чин служио и две године по два месеца у резерви за време практичних упражњавања, те да је доброг владања, доликујућег занимања и ревностан у служби“.

Новим законским решењем, слично немачким једногодишњим добровољцима (Einjährig-Freiwillige), дата је могућност да ђаци из ниже и више гимназије служе скраћени рок уколико положи испит за резервног поднаредника, а они са Велике школе за резервног пешадијског потпоручника. Захваљујући оваквом начину регрутовања може се закључити да је, пре свега захваљујући резервним официрима, у састав српског официрског кора улазила готово комплетна интелектуална елита Краљевине Србије мушког пола. У састав резерве улазили су и пензионисани официри српске војске и некадашњи активни официри који су из разних разлога напустили војну службу.

У периоду од 1914. до 1918. у српској војсци укупно 6.725 људи носило је чин резервних официра. Од тог броја била су четири генерала, 46 пуковника, 31 потпуковник, 250 мајора, 867 капетана прве класе, 1.086 капетана друге класе, 1.236 поручника и 3.205 потпоручника. Ако изузмемо генерале, резервни официрски кор састојао се од укупно три генералштабна, 5.292 пешадијска, 350 коњичких, 486 артиљеријских, 251 инжењеријског, шест артиљеријско-техничких, 274 санитарска, 54 судска и пет жандармеријских резервних официра. Један део српских резервних официра чинили су и добровољци, ратни заробљеници из аустроугарске војске, српске, хрватске и словеначке националности, те Чеси, Словаци и други припадници словенских народа.

Захваљујући пре свега искуству стеченом за време балканских ратова, српски резервни официри израсли су у одличан командни кадар нижих тактичких јединица (водова и чета) са којима се по стручности и искуству нису могле мерити њихове колеге из аустроугарске војске. Српски официрски кор у Великом рату обухватао је, укључујући активне и резервне официре, преко 10.000 људи. По доласку на Солунски

фронт у војсци је остао свега 3.921 официр (од тога 3.410 на лицу), тако да је број погинулих, заробљених и несталих међу активним и резервним официрима био прилично висок. Кор се даље попуњавао пријемом добровољаца, бивших активних и резервних официра аустроугарске војске, ратних заробљеника у Русији и делом руских официра који су се борили на Солунском фронту, а након револуције у Русији одлучили да се придруже српској војсци.

Подофицирски кор

Подофицири су се у српској војсци добијали из двогодишњих подофицирских школа родова или из трупе, од каплара који су остајали на поновном року службе. Они су се по чиновима делили на поднареднике, нареднике и нареднике-воднике. Школовани су у подофицирским родовским школама: пешадијској у Београду (од 1889), артиљеријској у Крагујевцу (од 1890), коњичкој у Београду (од 1899) и инжењеријској у Нишу (од 1896), или су одабирани од ислуженика у кадровском року који су упућивани на одговарајуће курсеве. За подофицирске школе није било пријемних испита, али су кандидати морали да имају завршена два разреда гимназије или ре-

Најмађи поднаредник у српској војсци, дечак Момчило Гаврић

Мишраљеско одељење

алке, мада су се у недостатку довољног броја таквих примали и они који су са врло добрим успехом завршили четири разреда основне школе. Кандидати нису могли бити млађи од 17 нити старији од 20 година и морали су да добију сагласност од родитеља за упис у школу. Сем тога, примани су и кандидати из сталног кадра са најмање годину дана службе, под условом да имају најмање четири разреда основне школе и препоруку претпостављених старешина. Школовање је трајало две године. Број предмета у подофицирским школама био је упола мањи него на Војној академији, а начини обуке и васпитања били су више практични него теоретски. Принцип рада и оцењивања био је веома строг, пошто је циљ био да питомац изнесе што више потребних знања и добије што бољу основу за даљи рад, па је подразумевао и елиминацију питомаца који нису показивали добре резултате у учењу и владању. Тако је на пример од 2.383 питомаца Пешадијске подофицирске школе, које су из ње изашли закључно са 1909. годином, са успехом завршило њих 1.524 или свега 64%. Питомац је из школе излазио у чину поднаредника, а захваљујући таквом начину рада велика већина питомаца подофицирских школа полагала је из првог пута и испит за наредника. После завршене подофицирске школе њен питомац био је у обавези да проведе у служби најмање четири године. Након положеног испита за наредника унапређење је, међутим, долазило тек после три или четири године рада у трупи.

И одабрани ислуженици у чину каплара упућивани су на курсеве за подофицире у оквиру пуковских школа, који су

трајали непуних пет месеци. У пуковским подофицирским школама учили су се безмало сви предмети предвиђени наставним планом за редовне подофицирске школе. У сваком пуку годишње је ове школе завршавало пет до шест кандидата, а курсеви су провођени од новембра до априла. Након тога кандидати су морали да полажу прописани испит за чин поднаредника. Као поднаредници, подофицири су били главни помоћници у извођењу обуке командирима водова. Подофицири су се даље усавршавали у трупи, у Зимским трупним школама, сличним онима за официре, које су радиле у оном периоду када није извођена настава са регрутима. Захваљујући тако обимном начину припреме, према речима предатног аустроугарског војног изасланика у Србији генералштабног мајора Ота Гелинека, активни подофицири српске војске разликовали су се мање од официра него од војника према степену образовања, понашању и одевању. Подофицири су често обављали и официрске дужности командира вода. О њиховој бројности у српској војсци имамо само делимичне податке.

Однос активних подофицира према активним официрима износио је отприлике 2,5:1. Тако је 1900. године у српској војсци било 4.080 активних подофицира на 1.144 активна официра, док је 1902. њих 525 носило највиши подофицирски чин наредника. Од 525 наредника била су 352 пешадијска, од којих 18 значара, 89 артиљеријских наредника, 50 коњичких, од чега шест наредника-значара, 23 инжињеријска, седам болничких, три пекарска и један месарски наредник, што је

одговарало проценту заступљености родова и струка у српској војсци.

Годишње је из подофицирских школа или са курсева излазило у просеку око 300 поднаредника. Један део подофицира прелазио је након успешно положеног испита за чин потпоручника и у официрски кор. Тако је само из Пешадијске подофицирске школе, од 1.524 свршена питомца до 1909. године, њих 153 стекло официрске еполете. Међу њима су били и генерал Илија Гојковић, пуковници Милован Плазина, Милутин Стефановић и други. Један већи део подофицира био је унапређен у официрске чинове због исказаног јунаштва у ратовима 1912/1913. године, тако да се, на основу изнетог, може претпоставити да је пред Први светски рат српска војска располагала са око 6.000 активних подофицира. Поред активних, подофицирски кор чинили су и резервни подофицири. Према Закону о устројству војске из 1883. резервни подофицири добијани су од ђака средњих школа, с тим да је у средње школе уведена војна гимнастика са практичним вежбањем из егзерцира и ратне службе.

Законским решењима из 1886. било је предвиђено да ђаци када сврше нижу гимназију, односно реалку, сврше и сву регрутску обуку, а када сврше вишу гимназију, вишу реалку, богословију и учитељску школу сврше уједно и подофицирску школу за чин резервног пешадијског поднаредника. Тим законским решењем дата је могућност да ђаци из ниже и више гимназије служе скраћени рок уколико положе испит за резервног поднаредника. Ови резервни подофицири били су по нивоу образовања и опште културе на вишем нивоу од сво-

јих колега у активној служби и заједно са резервним официрима чинили елиту српског друштва.

Свакако најчувенији српски резервни подофицири из времена Првог светског рата били су они из ђачког батаљона „1300 каплара“, Скопске подофицирске школе, који је био састављен од четири чете српске школске омладине различитих класа. Они су у Скопљу завршили двомесечну обуку, а затим 18. новембра 1914. били упућени у састав Прве српске армије да би подигли морал трупа у јеку Колубарске битке. Сви су тада унапређени у чин поднаредника. Однос између активних и резервних подофицира у српској војсци износио је отприлике 1:2, тако да се може закључити да је у Први светски рат Краљевина Србија ушла са подофицирским кором који је бројао око 18.000 активних и резервних подофицира.

Организација и опремљеност 1914–1918.

Српска војска ушла је у Први светски рат а да није успела да искористи војне могућности нових области стечених балканским ратовима (Ибарска, Косовска, Брегалничка, Вардарска и Битољска дивизијска област). Делила се и даље на први, други и трећи позив и трупе последње одбране. Оперативна војска коју су сачињавали први и други позив била је састављена из 11 пешадијских дивизија (од чега шест првог и пет другог позива), једне коњичке дивизије, брдског артиљеријског пука и хаубичке артиљерије. У састав дивизије I позива улазила су четири пешадијска пука (16 батаљона), један

пољски артиљеријски пук (шест до девет батерија – укупно 24 до 36 топова) и један коњички пук (три ескадрона). У њеном саставу били су још пионирски полубатаљон, телеграфско одељење и позадинске јединице и установе. Формацијска бројна стања пешадијских пукова I позива износила су од 4.421 до 4.453 човека, 1.398 у брзометним артиљеријским пуковима, 540 у коњичким пуковима, 585 у допунским батаљонима, а у осталим деловима око 3.000 људи. Формацијско бројно стање дивизија I позива пуног састава износило је 25.313 људи, 20.500 пушака и карабина, 20 митраљеза, 36 топова 75 mm, 5.110 коња, 1.538 волова и 1.645 кола. Дивизије II позива биле су састава три пешадијска пука (12 батаљона), један пољски артиљеријски дивизион (три до шест батерија – укупно од 12 до 24 топа) и један коњички дивизион (два ескадрона). Укупно бројно стање дивизије II позива износило је око 15.000 људи. Коњичка дивизија састојала се од две коњичке бригаде од по два пука (укупно 16 ескадрона у дивизији) и дивизиона коњичке артиљерије (две батерије са укупно осам топова). Брдски артиљеријски пук имао је девет брдских батерија (36 оруђа), док се хаубичка артиљерија састојала од 15 хаубичких батерија калибра од 120 и 150 mm и једне мерзерске батерије калибра 150 mm.

Оперативна војска била је формирана у три армије, Ужичку војску и потребан број одреда. На почетку рата, у саставу Прве армије налазили су се Браничевски одред (Дунавска дивизија II позива, 3. арт. дивизион и 2. пеш. пук III позива), Дунавска I позива, Тимочка I и Тимочка II позива и Моравска дивизија II позива. У саставу Друге армије биле су Моравска дивизија I позива, Комбинована дивизија I позива и Шумадијска дивизија I позива. Трећу армију чиниле су Дринска дивизија I позива и Дринска дивизија II позива, а Ужичку војску Шумадијска дивизија II позива, Ужичка бригада и Лимски одред. Поред тога, формирана су и четири четничка одреда (Златарски – под командом мајора Косте Тодоровића, Јадарски – под командом мајора Војина Поповића, Руднички – под командом мајора Војислава Танкосића и Горњачки – под командом мајора Велимира Вемића) за потребе извиђачко-диверзантских акција. Укупан број бораца првог и другог позива износио је 336.063, трећег позива 52.392, последње одбране 6.220 и 27.756 људи у војним станицама, санитарским и

провијантским возовима, тако да је до септембра 1914. укупно мобилисано 423.441 лице, међу којима 870 виших и 3.869 нижих активних и резервних официра и 1.485 административних чиновника и обвезника чиновничког реда. Сви ови људи нису били и директно ангажовани у борбеним дејствима.

У свим гранама материјалне спреме осећала се оскудица, нарочито у одећи и логорској спреми: ни први позив није био потпуно војнички одевен, други позив само делимично (шињел и шајкача), а трећи није имао ништа од војничког одећа и обуће. Није било довољно ни мостовог материјала за прелаз преко Саве и Дунава. Војска је располагала и са 57.718 коња, 42.611 волова и 23.558 кола, као и око 60 војних и реквирираних теретних и путничких аутомобила. У српској комори главну улогу играла су сеоска кола са воловском вучом. Пешадијско наоружање било је врло разнолико и чиниле су га српске и заробљене турске брзометне пушке и карабини система „Маузер“ калибра 7 mm, заробљене бугарске пушке система „Манлихер“, старе преправљене пушке система „Маузер-Кока“ М.80, те стара руска пушка „берданка“ са црним барутом (за III позив и Последњу одбрану). Све ове пушке биле су већ доста истрошене у балканским ратовима. У току 1914. из Русије је набављено још 144.000 брзометних пушака „мосин-наган“ М.91 калибра 7.62 mm.

До непријатељске офанзиве у јесен 1915. године српска оперативна војска располагала је са 203.326 брзометних пушака у јединицама првог и другог позива. Митраљези, којих је било укупно 246 (по два вода од по два оруђа на пук), били су система „Максим“ М.1909. калибра 7 mm. Од модерних артиљеријских оруђа располагало се пољским брзометним топовима система „Шнајдер – Кане“ М 1907 (47 батерија) и М 1907А (15 батерија) калибра 75 mm, те са девет батерија брдских топова М 1907 калибра 70 mm, брзометним хаубицама М 1910 120 mm (осам батерија) и 150 mm (две батерије) истог произвођача. Поред тога био је коришћен и један број заробљених турских брзометних топова марке „Круп“ М 1904 калибра 75 mm, од којих је првобитно формиран један дивизион. До избијања Првог светског рата, овим топовима, оспособљеним у радионицама Војнотехничког завода у Крагујевцу, биће опремљена три пољска (24 оруђа) и један брдски (осам оруђа) дивизион. У наоружању оперативне војске било

је и пет спорометних брдских батерија „дебанж“ М.85 калибра 80 mm са по шест топова, 22 спорометне хаубице М.97, калибра 120 mm, шест спорометних пољских мерзера М.97 калибра 150 mm, 17 спорометних дугачких топова калибра 120 mm и 65 застарелих оруђа у градском опсадном парку. Све укупно 678 сопствених артиљеријских оруђа, рачунајући ту и батерије заплењених Крупових топова у балканским ратовима.

Српска инжењерија по мирнодопској формацији састојала се од два инжењеријска батаљона, понтонирске команде и понтонирског моста. Телефонски и телеграфски материјал за коњицу, артиљерију, пешадију и инжењерију, четири рефлектора, две бежичне телеграфске станице „Телефункен“, и једно балонско одељење били су немачког порекла

Топови система Шнајдер Кане

укључујући и најмодернија телеграфска и балонска возила.

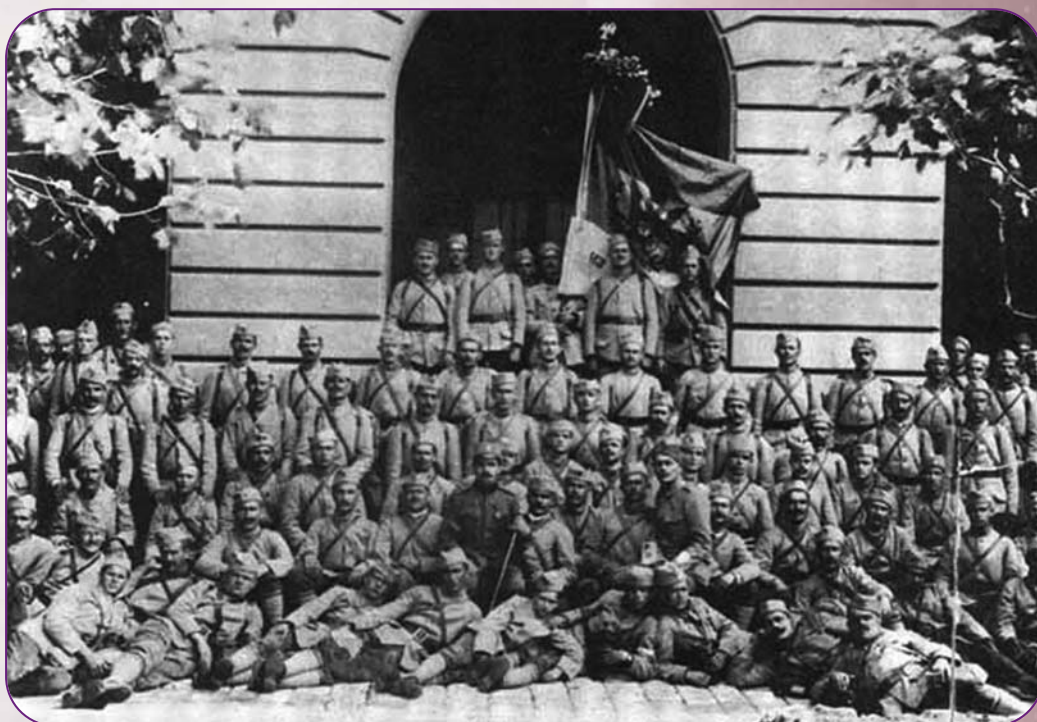
Од војне индустрије Србија је располагала Војнотехничким заводом у Крагујевцу који се бавио преправком пешадијског и артиљеријског материјала и израдом пешадијске муниције, ручних бомби и хладног оружја, и са две барутане у Страгарима и Обилићеву.

После завршене мобилизације 1914. српско ваздухопловство, које је формирано у саставу инжењерије још 1912. године, располагало је са три исправна авиона (Аеропланска ескадра) и имало два пилота оспособљена за извршење ратних задатака, док је трећи био командир балонске чете, од које је било оспособљено само једно одељење. У априлу 1915, као испомоћ српској војсци при-

стигла је из Француске једна ескадрила са осам авиона и 99 људи под командом мајора Р. Витреа. И војни аутомобилски транспорт доживљава велики развој након формирања Аутомобилске команде марта 1915, која је до јесени 1915. располагала са 334 моторна возила (углавном камиона носивости од 1,5 до 2,5 тоне), којима је поред 329 српских управљало и око 100 француских војних шофера. У току 1915. формиране су још две дивизије, Брегалничка (18.280 људи са 15.638 пушака, 16 митраљеза и 30 топова) и Вардарска (9.530 људи, пет митраљеза и 15 топова), па је српска војска у свом формацијском саставу у време аустро-угарско-бугарско-немачке офанзиве у јесен 1915. године имала 13 пешадијских и једну коњичку дивизију, док је до новембра 1915, према подацима српске Врховне команде, накнадно мобилисано још 207.500 људи.

Након повлачења преко Албаније бројно стање српске војске знатно је смањено због великих губитака, тако да је Врховна команда морала да приступи реорганизацији. Француска Врховна команда рачунала је на шест српских дивизија од по 12 батаљона, укупно 72.000 пушака, приближно 140.000 људи и 30.000 грла стоке. Планирала је да српску војску постепено опреми и наоружа митраљезима, хаубицама, пољским и брдским топовима, али не и тешком артиљеријом јер је одлучено да се по том питању и питању организације снабдевања ослања на савезнике.

Српску војску у даљем току ратних операције снабдевали су Енглези и Французи на основу конвенција потписаних у фебруару 1916. године и њихове модификације од 25. јула 1918, када су у снабдевање српске војске укључене и САД. За пренос хране и муниције код српских армија коришћене су енглеске и француске ауто-јединице придодате српској војсци. На дан 23. јула 1918, на служби код српске војске била су три француска аутомобилска одреда и пет санитетских вода, те 10 енглеских ауто-чета са 626 возила. Сама српска

Добровољци 1916.

Аутомобилска команда крајем априла 1918. располагала је са 21 официром, три обвезника чиновничког реда, 615 подофицира и војника, 139 аутомобила разних типова и врста, 29 мотоцикала и 372 бицикла.

Дан уочи почетка артиљеријске припреме за пробој Солунског фронта, 13. септембра 1918. Аутомобилска команда имала је по списку у свом саставу 1.089 лица, а на лицу њих 869, од којих је мањи део опслуживао српска а већи део савезничка возила на служби код српске војске. Комплетна српска војска на Солунском фронту опремљена је пешадијским и артиљеријским наоружањем и опремом француског порекла (пушке „лебл-сен етјен“ М.1907/15, митраљези „сен етјен“ М. 1907, пољски топови „шнајдер“ М.1912 калибра 75 mm и хаубице 120 mm).

Према изменама Уредбе о формацији из 1913, од 27. фебруара 1916. целокупна српска војска распоређена је у три армије од по две дивизије састављене од војника свих позива, слабије јачине него 1914. године. У саставу Прве армије биле су Моравска и Вардарска дивизија. Другу армију чиниле су Шумадијска и Тимочка дивизија, а Трећу – Дринска и Дунавска дивизија. Свака армија имала је у свом саставу, поред две пешадијске дивизије, и тешки артиљеријски пук састављен од хаубичког дивизиона 120 mm, хаубичког дивизиона 150 mm и дивизиона од три батерије од по два дугачка топа 105 mm. За сваки дивизион било је обезбеђено по једно одељење муницијске колоне. Поред тога, предвиђене су армијска (резервна) муницијска колона од девет одељења за артиљерију у дивизијском и артиљеријском саставу, телефонско одељење, покретно слагалиште телеграфско-телефонске спреме, инжењеријска алатна колона, мостови трен, рефлекторско одељење, аеропланска ескадрила, армијска провијантска колона од два одељења и армијска пекарска чета.

Пешадијска дивизија имала је у свом саставу две пешадијске бригаде од по два пука, сваки пук од по три батаљона,

Свешћеници на дужности

сваки батаљон по три чете и једно митраљеско одељење од четири митраљеза, један пук трећег позива, коњички ескадрон са једним митраљеским одељењем са два митраљеза, команду дивизијске артиљерије под којом су се налазили пољски артиљеријски пук од два дивизиона од по три батерије, брдски артиљеријски дивизион од три батерије, хаубички артиљеријски дивизион од три батерије 120 mm, муницијску колону од шест одељења и артиљеријску радионицу, команду дивизијске инжињерије, под којом се налазио пионирски полубатаљон од две чете, лаки (товарни) мостови трен и телеграфско одељење. Санитет се састојао од болничке чете са седам водова, четири пољске болнице, санитарске колоне и пољске марвене болнице. У састав дивизије улазиле су и Војна пошта, провијантска колона од три одељења, муницијска колона и покретна артиљеријска радионица и пекарска чета са пољским пекарама. При штабовима пешадијских дивизија образоване су полицијске секције.

У саставу армија, непосредно потчињени Врховној команди били су: Коњичка дивизија (два пука јачине три ескадрона, један пољски и један брдски артиљеријски дивизион), тешка артиљерија (12 оруђа), Муницијска колона, Пиротехнички батаљон, Телеграфско одељење Врховне команде, Управа војног телеграфа, Одељење бежичне телеграфије, Телеграфско-телефонска станица, Војножелезничка инспекција са Командом железничких, поштанско-телеграфских и војно-станичних службеника (штаб и три чете), Минерска чета, Штаб Аеропланске чете за целу војску, Аеропланска ескадра (штаб и две ескадриле), Резервна болничка чета са седам водова, Резервна санитарска колона, Санитетски железнички вагони, Главна војна пошта и Коњски депо. За формирање самосталних ескадрила није било ни техничких могућности ни довољно људства. Зато је формирано пет француско-српских ескадрила, од чега две за потребе Врховне команде и по једна за сваку српску армију. Од маја 1916. под Саобраћајним одељењем Врховне команде нашла се и Аутомобилска команда.

У августу 1916. када је изашла на Солунски фронт српска војска имала је укупно 3.921 официра (на лицу 3.410) и 140.055 подофицира и војника (на лицу 92.130). У армијама је

било 77 батаљона, шест ескадрона и 245 артиљеријских оруђа. Због великих губитака и немогућности попуње, крајем децембра 1916. започела је друга реорганизација. Прво су у свим дивизијама расформирани четврти пешадијски пукови, штабови других бригада и Добровољачки одред. Трећа армија расформирана је 28. марта 1917, а њене јединице потчињене су команданту Прве армије. Од тада су у саставу Прве армије војводе Живојина Мишића биле Дунавска, Дринска, Моравска и Коњичка дивизија, а у саставу Друге армије војводе Степе Степановића Шумадијска, Тимочка и Вардарска дивизија. У мају 1917. српске армије имале су јачину од 60 батаљона, 12 ескадрона, 364 митраљеза и 316 топова. Како су од тог момента главни извор попуње људства чинили добровољци из САД и бивши аустроугарски војници, руски ратни заробљеници, по жељи Југословенског одбора, Вардарска дивизија преименована је у Југословенску дивизију, која је ушла у састав Друге армије.

Јачина српске војске крајем јуна 1918. године износила је 57 батаљона пешадије, батаљон коњичке пешадије, шест полубатаљона пионира, 18 коњичких ескадрона, 546 митраљеза, 1.955 пушкомитраљеза, 294 топова у саставу дивизија, 45 оруђа тешке артиљерије и 57 рововских топова. У саставу Прве армије налазиле су се 524. и 525. Аеропланска ескадрила, а у саставу Друге армије 521, 522. и 523. Аеропланска ескадрила. У међувремену, током 1916. и 1917. у Француској и Грчкој обуку су прошли 41 пилот, 46 извиђача и 9 механичара, који су знатно појачали особље у француско-српским ескадрилама, што је омогућило да се у јануару 1918. формира Прва српска ескадрила (од француске 521. ескадриле), а у лето исте године и Друга српска ескадрила од (од француске 525. ескадриле). Српско ваздухопловство имало је 1. маја 1918. године 62 официра, 53 подофицира и 337 каплара и редова. За време пробоја Солунског фронта, Српска авијатика располагала је са 71 авионом различитих типова, од којих су половина било бомбардери бреге XIV и ловци спад. Српске Прва и Друга ескадрила располагале су поред тога са око 60 авиона за извиђање и ваздушну борбу. Те снаге ће након пробоја Солунског фронта послужити као основа за формирање војске Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Војни свешћеници у српској војсци

Традиција постојања војних свешћеника и организовања верског живота у српској војсци везана је за 1839. годину. Најпре је 29. маја донето Устројство војске којим је предвиђено постојање војног свешћеника у главном штабу, а затим је 31. октобра донет Војни закон којим је први пут институционално регулисано обављање верске службе у српској војсци. Наредних година усвајани су различити закони и уредбе на основу којих су били регулисани различити сегменти верске службе у војсци. Војни свешћеници били су државни чиновници које је на предлог војног министра постављао краљ својим указом. У Краљевини Србији краљ је био заштитник свих

признатих вероисповести у држави, а Уставом је гарантовано право слободног вршења верских обреда и организовања по канонима вере. Верске потребе војника муслиманске и јеврејске вероисповести биле су регулисане Правилима службе, посебним уредбама и наређењима. Питање припадника римокатоличке вере није посебно третирано у војним законима.

Дужности војних свештеника при Врховној команди, команди дивизија и команди бригада у случају рата прописао је министар војни 28. маја 1876. године. Војни свештеници имали су значајну улогу у свим ратовима у којима је учествовала српска војска. За време балканских ратова 1912. и 1913. године у српској војсци постојао је референт за вероисповести у Министарству војном који је био одговоран за рад свих војних свештеника. Дунавска дивизија, Моравска дивизија, Шумадијска дивизија и Дринска дивизија имале су у свом штабу по годинама и по звању старијег свештеника (протојереја) који је био одговоран за рад војних свештеника у оквиру дивизије. Сваки пук у оквиру дивизије имао је свог пуковског војног свештеника.

Почетак Првог светског рата није донео велику промену у организацији свештеничке струке у српској војсци. Војни свештеници су се јављали на службу у јединицама у којима су били распоређени током балканских ратова. Телеграм команданта смедеревског одсека упућен 5. новембра 1914. Штабу Врховне команде указује на појединачне промене у распореду свештеника. Околности које доноси рат у овом случају узроковале су да командант није имао на списку своје јединице свештеника који му је додељен на основу распореда.

Врховна команда српске војске упутила је 3. јула 1915. захтев да Архијерејски синод Српске цркве достави спискове свештеника који се могу употребити у ратним јединицама. На основу тог списка, 29. септембра 1915. направљен је нови распоред војних свештеника у српској војсци. Од укупно 404.020 припадника српске војске, који су мобилисани на дан 23. септембра 1915, била су 92 свештеника.

Након напада аустроугарске, немачке и бугарске војске у октобру и новембру 1915. године, српска војска је, заједно са српским краљем и српском владом, била приморана да преко Црне Горе и Албаније напусти Србију. Током боравка у Грчкој, најпре на острву Крф од јануара до маја 1916. године, а затим на полуострву Халкидики, дошло је до промене распореда војних свештеника. Најпре је 7. фебруара 1916. указом регента Александра Карађорђевића постављен војни свештеник у Команди места. С циљем попуње јединица на основу нове формације српске војске, Врховна команда упутила је 14. фебруара 1916. наређење да команданти армија доставе спискове војних свештеника који су распоређени по пуковима. Списак свештеника Вардарске дивизије послат је команданту Прве армије 18. фебруара 1916. године. Списак садржи имена укупно седам свештеника православне вероисповести из 21, 22, 23. и 24. пешадијског пука и дивизијске болничке чете. Командант Дринске дивизије послао је команданту Треће армије 18. фебруара 1916. списак војних свештеника. На списку се налазе имена 14 православних војних свештеника, уз напомену да се у 6. пешадијском пуку Дринске дивизије налази и војни свештеник за исламску вероисповест Мехмед Хашимић из Шапца. Он је од почетка рата био у 6. пе-

шадјском пуку другог позива, а извесно време и у мухамеданском батаљону Дринске дивизије другог позива. Наведени свештеници били су распоређени у Дринској болничкој чети, 4. пешадијском пуку, 5. пешадијском пуку првог позива, 6. пешадијском пуку, 17. пуку првог позива, Дринском пољском артиљеријском пуку, Дринском пешадијском пуку другог позива. Списак који је командант Тимочке дивизије послао 18. фебруара 1916. начелнику Штаба Врховне команде садржи имена 18 православних војних свештеника те дивизије. На списку су наведени свештеници у Штабу Тимочке дивизије првог позива, Штабу Тимочке дивизије другог позива, у 13. пешадијским кадровском пуку, 13. пешадијском пуку првог позива, 13. пешадијском пуку другог позива, 13. пешадијском пуку трећег позива, 14. пешадијском кадровском пуку, 14. пешадијском пуку првог позива, 14. пешадијском пуку другог позива, 15. пешадијском пуку првог позива, 15. пешадијском пуку другог позива, 15. пешадијском пуку трећег позива, 20. пешадијском кадровском пуку, 20. пешадијском пуку првог позива и Тимочком пољском артиљеријском пуку првог позива.

Командант Шумадијске дивизије послао је 18. фебруара 1916. команданту Друге армије списак који садржи имена 17 православних војних свештеника. У оквиру дивизије свештеници су били распоређени у 10. пешадијском пуку првог по-

Одмор пешадинца: са снимања филма „Први светски рат“

зива, 11. пешадијском пуку првог позива, 11. пешадијском пуку другог позива, 11. пешадијском пуку трећег позива, 11. кадровском пешадијском пуку, 12. пешадијском пуку првог позива, 12. пешадијском пуку другог позива, 12. кадровском пешадијском пуку, 19. пешадијском пуку првог позива, 19. кадровском пешадијском пуку, 4. пољској болници Шумадијске дивизије, 12. пешадијском пуку трећег позива, Шумадијском пољском артиљеријском пуку, Шумадијском дивизијском коњичком пуку, Болничкој чети Шумадијске дивизије првог позива и Болничкој чети Шумадијске дивизије другог позива.

Моравска дивизија првог позива упутила је 18. фебруара 1916. команданту Прве армије списак који садржи имена 11 православних војних свештеника. Свештеници су били распоређени у Штабу дивизије, 1. пуку првог позива, 1. пуку другог позива, 2. пуку првог позива, 3. пешадијском пуку првог позива, 3. пешадијском пуку другог позива, 3. пешадијском кадровском пуку, 16. пешадијском пуку првог позива, 16. пешадијском кадровском пуку, Моравском артиљеријском пуку првог позива. Списак свештеника Дунавске дивизије достављен је 20. фебруара 1916. године. Укупно су наведена имена 14 православних војних свештеника распоређених у 7. пешадијском пуку првог позива, 8. пешадијском пуку првог позива, 9. пешадијском пуку, 18. пешадијском пуку, 18. кадровском пуку, Дунавском пешадијском пуку трећег позива, Дунавском артиљеријском пуку, Дунавској болничарској чети.

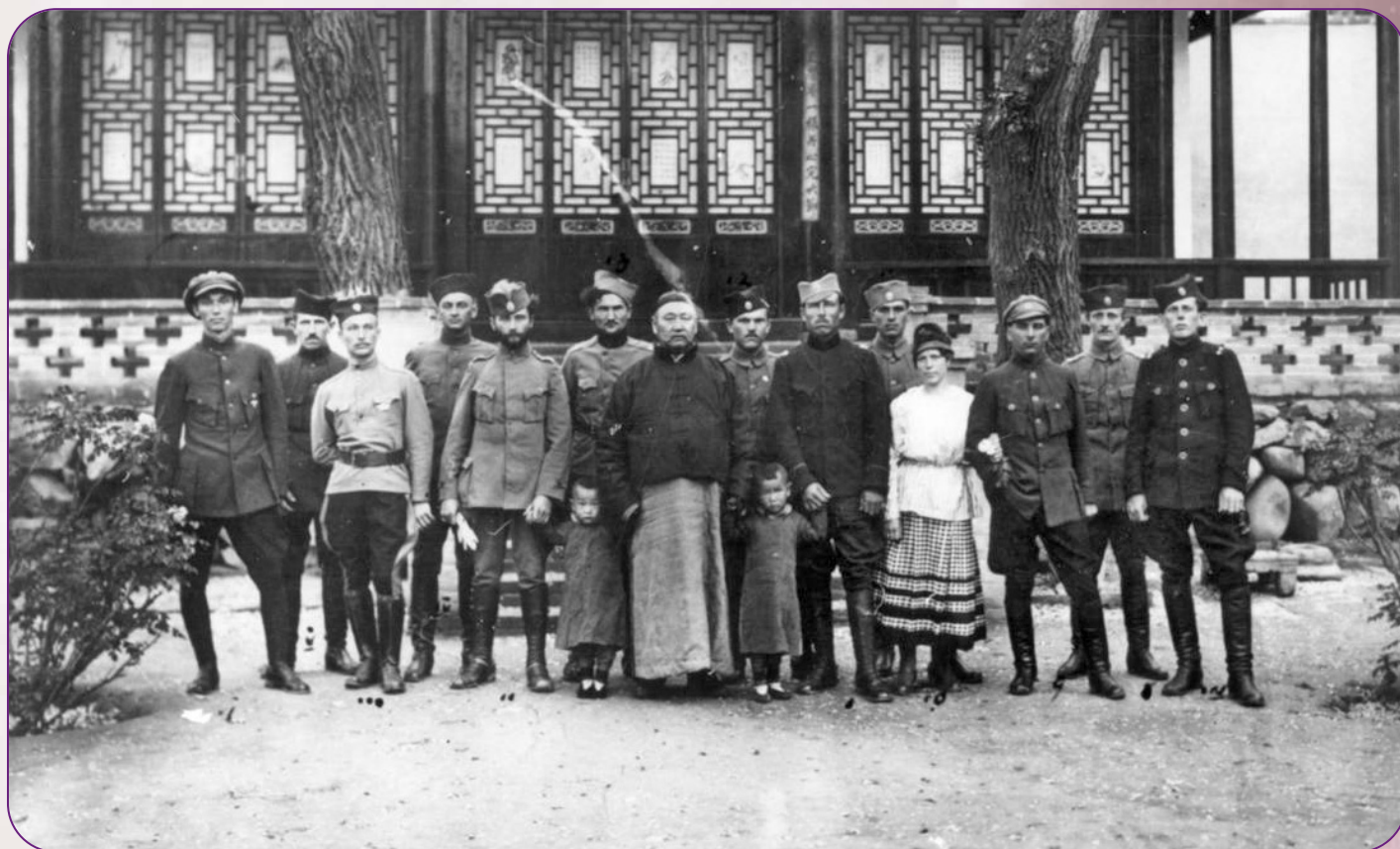
Сви ти спискови дивизијских садрже личне податке војних свештеника (место порекла, број година, физичка спрема, образовање). Карактеристично је да су на месту дивизијских војних свештеника постављани по годинама и чину старији војни свештеници. Исти критеријум био је пресудан и приликом одређивања војних свештеника који су вршили све-

штеничке дужности у болничким четама. Карактеристика је такође да поједине дивизије другог и трећег позива нису имале своје војне свештенике, док су у неким дивизијама првог позива била распоређена и два војна свештеника.

На основу прикупљених података о војним свештеницима, у Врховној команди српске војске 24. фебруара 1916. направљен је нови распоред војних свештеника. Тако је у дивизијским штабовима српске војске постављено седам војних свештеника који су имали високе свештеничке чинове. У пешадијским пуковима распоређено је двадесет девет војних свештеника, а у артиљеријским пуковима укупно шест војних свештеника. Уредбу о новом распореду војних свештеника потписао је министар војни 14. марта 1916. године. У Вардарској дивизији распоређено је укупно шест свештеника, у Дринској дивизији укупно осам, у Дунавској, Моравској, Шумадијској и Тимочкој дивизији по седам, у команди Резервних трупа и Подофицирских школа укупно четири, у Коњичкој дивизији укупно два, у Добровољачком одреду три, у Команди места на Крфу укупно пет, у болницама на острвима Видо и Лазарет по три војна свештеника. Сви распоређени свештеници били су православне вероисповести осим свештеника за мухамеданску вероисповест Мехмеда Хашимића који је био у Дринској дивизији.

Поред војних свештеника који су распоређени у јединицама, било је и оних који нису добили распоред. Они су придодати дивизијским командама како би по потреби били распоређени по болницама ради неговања, тешења, духовног лечења и храбрења болесника. Овим војним свештеницима остављена је могућност да на сопствену жељу и уз одобрење министра војног могу да иду у неку од савезничких земаља ради студирања. Вардарској дивизији придодато је осам вој-

них свештеника, Дринској дивизији седам, Дунавској дивизији седам, Моравској дивизији шест, Шумадијској дивизији седам, Тимочкој дивизији девет војних свештеника. До повратка у Србију сви војни свештеници који су били на некој дужности имали су плату и припадљности.

Неколико дана након што су војни свештеници распоређени, начелник Штаба Врховне команде генерал Петар Бојовић обавестио је, 19. марта 1916, министра војног да у српској војсци није дефинитивно довршен распоред нижих официра и војних чиновника, међу којима је било и војних свештеника. Као пример наводимо случај војног свештеника Јована Поповића који је 25. марта 1916. упутио молбу команданту Другог пешадијског пука „Књаз Михаило“ у коме га обавештава о свом нерешеном статусу. Због усвајања нове формације српске војске, Други пук другог позива је расформиран и свештеник Поповић остао је нераспоређен. Због тога је 31. марта постављен за свештеника Првог коњичког пука. Такође, након што је расформиран Десети пешадијски комбиновани пук, војни свештеник овог пука Никола Недељковић постављен је 29. јуна 1916. за свештеника Петог пешадијског пука.

Дужност на којој су војни свештеници били највише ангажовани у току Првог светског рата била је рад у војним болницама. Највећи број рањених српских војника био је смештен у војним болницама на острву Видо, на Лазарету, у савезничким болницама у Говину, Мораитици, Ахилеону, Водени, Верији, Соровићу, Седесу, Самли, Карабуруну. У свим овим болницама налазио се по један војни свештеник српске војске. У договору са командантом савезничких трупа, врховни командант српске војске наредио је, 23. новембра 1917, да поједини војни свештеници који нису имали свој распоред у

јединицама српске војске буду распоређени у француским и енглеским војним болницама. Разлог за доношење овакве одлуке било је мишљење Општег одељења Министарства војног и референта за вероисповести о душевном стању рањених српских официра који се налазе у француским и енглеским војним болницама које је послато Врховној команди 2. септембра 1917, уз образложење да је рањеницима потребно духовно старање.

Наређењем министра војног 30. августа 1916. одређени су православни војни свештеници у Француској (Ници, Тулону и по потреби у другим местима у околини), војни свештеник у Туру одређен је 8. априла 1917, а до краја јула 1917. године постојао је и српски војни свештеник у Женеви. Православни војни свештеник српске војске у Марсеју одређен је 9. јула 1918. године. Српских војних свештеника било је и у Тунису и Алжиру.

За време боравка српске војске на Крфу српским војним свештеницима дозвољено је, 11. фебруара 1916, да користе грчке цркве за парастосе, венчања и опела. Врховна команда упутила је 18. фебруара 1916. обавештење да све јединице могу да упућују у цркву своје војнике. Српски министар просвете и црквених послова Љуба Давидовић почетком априла 1916. године предузео је активности на организовању верске службе у једној православној цркви на острву Крф која је додељена српској војсци. Сви свештеници и богослови који су радили у цркви и даље су примали припадљности од војске и њихова служба третирана је као војна дужност. Крајем маја 1916. године команда Моравског пешадијског пука саградила је за потребе својих војника пољску цркву.

Војни свештеници били су ангажовани приликом полагања заклетве војника. Начелник штаба Прве армије обавестио је, 25. маја 1916, Врховну команду да у тој армији има 12 војника јеврејске вероисповести и 18 војника исламске вероисповести који нису положили заклетву. Врховна команда упутила је 29. маја 1916. захтев команданту места Солун да одреди војног свештеника јеврејске вероисповести и војног свештеника исламске вероисповести који могу да изврше заклетву. Командант места обавестио је Штаб Врховне команде 31. маја 1916. да у Солуну постоји војни свештеник за јеврејску вероисповест рабин Шалам А. Русо из Београда, али да нема војног свештеника за исламску вероисповест. Начелник Штаба Врховне команде генерал Петар Бојовић упутио је 11. јуна 1916. наређење свим командантима армија и команданту коњичке дивизије да ће заклетва војника који нису положили заклетву бити обављена 15. јуна у близини Штаба Друге армије. Заклетву војника исламске вере извршио је војни свештеник Шестог пешадијског пука хоџа Мехмед С. Хашимић, док је војни свештеник Шалом Русо извршио заклетву војника јеврејске вероисповести.

Војни свештеници били су ангажовани приликом прослава државних и верских празника као и приликом обележавања слава пешадијских и коњичких пукова. Главни хришћански празници, Божић и Васкрс, као и главни празници исламске и јеврејске религије обележавани су готово без изузетка сваке ратне године. Краљ Петар и престолонаследник Александар Карађорђевић, врховни командант српске војске, редовно су уочи ових празника, као и пред Нову годину, слали честитке војсци.

Служење опела и парастоса погинулим и умрлим војницима била је такође једна од дужности војних свештеника. Један од првих забележених помена погинулим српским војницима на грчком тлу био је 18. априла 1916. године.

Дивизијски војни свештеници састављали су програм наставе за потребе моралног васпитања војника. Предавања су држали војни свештеници два пута недељно, а свако предава-

ње морало је да буде написано и поднето команданту дивизије на одобрење.

Велики број војних свештеника разрешен је војне дужности почев од октобра 1918. године и упућен на своје редовне дужности у градовима (парохијама). На основу молбе министра просвете и црквених послова, министар војни је 23. новембра 1918. донео наређење о ослобађању од дужности свих свештеника у оперативним јединицама. Крајем новембра 1918. покренут је поступак за утврђивање тачног броја рањених и погинулих свештеника. Крајем децембра те године све јединице српске војске имале су формиране спискове свештеника који су ослобођени дужности и враћени у своје парохије. Свештеници који су желели да наставе своје активности у оквиру војске, могли су, сходно потребама службе, да буду премештени на своје раније парохије и да наставе да раде као војни свештеници. Мехмед Хашимић је као војни свештеник 2. пешадијског пука Дринске дивизије добијао дневнице и плату све до 20. маја 1919. године.

Војни свештеници православне, исламске и јеврејске вероисповести у српској војсци били су ангажовани на различитим задацима у току Првог светског рата. С обзиром на чињеницу да су у организацији српске војске присутни од тренутка када је први пут законски регулисано постојање војске, војни свештеници нису имали никаквих потешкоћа да на прави начин испуне све задатке које су пред њих постављале војне власти. Својим ангажовањем знатно су допринели очувању традиционалних националних и верских вредности и очували висок морал војника у најтежим ратним приликама. Временска дужина трајања рата и географски простор на којем су били ангажовани утицали су на то да је о њиховом раду у архивама остао сачуван велики број докумената. Међутим, расположиви подаци о војним свештеницима који су учествовали у Првом светском рату и даље су непотпуни и није утврђен тачан број војних свештеника који су били распоређени у јединицама српске војске. Поред тога што су сачувани спискови на основу којих се може утврдити број ангажованих свештеника, тај број није коначан јер су свештеници релативно често били распоређивани у другим јединицама. ■